

III

USTAŠKO-DOMOBRANSKI DOKUMENTI

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 1 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU GLA-
MOČA, LIVNA I TRNOVA¹

311. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2125/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 1. V. 1943

(oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1.) Stanje bez osobitih promjena. Očekuje se ponovni napadaj na Glamoč.²

2.) Pojedivosti:

a) Područje Glamoča—Livna:

Prema izvješću V.' ust. sdruga, neprijatelj se i dalje prikuplja u području s. Sajkovića (34 km s. z. od Livna). Neprijateljske izvidnice isturene su do s. Čelebića (24 km s. z. Livna). U ovome prostoru surađuju četnici i partizani. Očekuje se ponovni napadaj na Glamoč.

b) Područje Trnova:

Prema viestima iz Trnova, oko 250 četnika u s. Bi-stročaj (2 km i. od Trnova) vrše pripreme za napadaj na partizane u Rogoju i Dobrom Polju³ (6 i 9 km j. i. od Trnova). Navodno imaju odobrenje od Njemaca i Talijana za svoj podhvat.

3.) Razviđanje u prostoru j. od Trnova, prema Kalinovicu. Poduzimanje mjera za odbranu Glamoča. Razviđanje u ugroženim područjima.

Vlastiti gubitci: nije bilo.

Neprijateljski: nije poznato.

II. 1. — U Nevesinje ušli Talijani. Partizani navodno odstupaju prema Kalinovicu.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 2/1—22, k. 23.

* Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 156.

³ Na ovom sektoru u to vrijeme nalazila se Šesnaesta brigada Sedme NOU divizije.

2. — U toku pokret II./9 p. p. iz Trnova na osiguranje željez. pruge: Dovlići—Podgrab. U Trnovo dolazi jedna njemačka postrojba.

3.—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

(M. P.)

Zapovjednik, general
(Lukić v. r.)

ZA TOČNOST

Zastupa Glavara stožera
Glst. bojnik (Hasandedić)
Hasandedić

BR. 281

OPSTA BOJNA RELACIJA ŠESTE PJEŠAČKE DIVIZIJE ZA
MJESEC MART 1943 GODINE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
6. PJEŠAČKE DIVIZIJE
OP. Broj 4264 taj.

U Mostaru, dne 1. svibnja 1943
PREDMET: Obća bojna relacija
za mjesec ožujak.

— OBCEM VOJNIČKOM POVJERENSTVU — 2 komada
— III. DOMOBRANSKOM SBORU „Glst.“ 1 komad
— SASTAVAK

Raspored podređenih dielova zapovjedništva III. sektora, tj. zapovjedništva 6. pješačke divizije, ukjučivši i čete pukovnika Šimića, koje su izvjestno vrieme djelomično bile pod ovim zapovjedništvom, bio je početkom mjeseca ožujka sljedeći:

1. — MOSTAR:

Zapovjednik posade: Zapovjednik 6. pješačke divizije pukovnik Ivan Šarnbek.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3/1—5, k. 23 a.

- Stožer 6. pješačke divizije.
- Osnatak doknadne bojne 13. p. p. sa pohodnom satnijom.
- Posadna satnija Mostar.
- Pomoćna satnija Mostar.
- 6. Povozna satnija.
- 3. satnija III. Samovozne bojne.
- Obskrbni skup stožera I. Domdo pukovnije sa pohodnom satnijom (služi za prikupljanje prolazećih).
- Osnatak doknadne bitnice XI. topničkog sklopa.

2. — NEVESINJE:

Zapovjednik posade: Zapovjednik 17. satnije 13. p. p. poručnik Franjo Spećina.

— 17. Satnija 13. p. p., od koje je 1 vod na straži na Grebku (3 km. zapadno od Nevesinja) radi osiguranja ceste Mostar—Nevesinje. dok je ostatak upotrebljen za posadnu službu.

3. — TREBINJE:

Zapovjednik posade: Zapovjednik 14. p. p. podpukovnik Dragutin Mesić.

- 14. pješačka pukovnija i to:
  - stožer pukovnije
  - 13. satnija (prateća) bez 2 voda
  - 14. satnija (protuoklopna)
  - I. bojna bez 2 satnije
  - 5. satnija II. bojne
  - 9. satnija III. bojne

Pored postava iznietih u prošlom izvješću —• Bojnoj relaciji, primila je pukovnija od Talijana još i zaposjedanje sljedećih postava:

— Kravica: 1 dočastnik sa 20 domobrana.

—• Jasen: 1 častnik sa 40 domobrana.

Do ovoga je došlo usljed smanjenja talijanske posade.

4. — BILEĆA:

Zapovjednik posade: Zapovjednik III. bojne 14. p. p. bojnik Ivo Ljubimir.

- III. bojna 14. p. p. i to:
  - stožer bojne
  - 10. satnija
  - 12. satnija
  - 2. vod 13. satnije (gorski topovi 65 m/m)

Ova posada drži sliedeće postave:

— Uporište „Sud“: 1 odjel od 1 častnika sa 20 domobrana, 2 strojopuške i 2 strojnice.

— Zasjeda „Šetalište“: 1 dočastnik sa 6 domobrana.

— Željeznička postaja: 1 častnik sa 26 domobrana, 3 strojopuške i 1 strojnica.

— Strujna središnica: 1 dočastnik sa 9 domobrana.

— Poštanski ured: 1 dočastnik i 3 domobrana.

— Uporište „Torić“: 1 častnik, 29 domobrana, 2 strojopuške sa 1 strojnicom i 1 bacačem.

— Ostatak ljudstva sa 2 strojnice i 2 topa 65 m/m na postavima u samom logoru.

5. — GACKO:

Zapovjednik posade: Zapovjednik 11. satnije 14. pješačke pukovnije satnik Rešid Babović.

— 11. satnija 14. pješačke pukovnije, od koje:

— 1 odjel od 12 domobrana kao privremena posada s. Međulići (7 km. južno od Gacka).

— 1 odjel od 12 domobrana sa 1 strojopuškom, u s. Stolac (11 km. južno od Gacka) i

— 1 odjel od 12 domobrana sa 1 strojopuškom u s. Gračanica (2 km. sjev. zap. od Gacka).

6. — DUBROVNIK:

Zapovjednik posade: Zapovjednik mjesta pukovnik Stjepo Zuech.

— 2. satnija 14. pješačke pukovnije bez 1 voda, od toga:

— 1 roj sa 1 strojopuškom posada s. Brgat.

— 1 odjel od 8 domobrana posada s. Sumet.

1 vod ove satnije sa strojnicom i 3 strojopuške nalazi se u Janjini na poluotoku Pelješcu kao privremena posada.

7. — ODSJEK POSUŠJE—IMOTSKI—LJUBUŠKI:

Zapovjednik: Zapovjednik I. domobranske dobrovoljačke pukovnije pukovnik Franjo Simić sa sliedećim četama:

— Zapovjedni skup stožera I. Domdo pukovnije sa I. bojnom.

— VII. ustaška bojna.

— XXVI. ustaška bojna.

— I. bojna ustaškog obrambenog sdruga.

— X. pripremna ustaška bojna.

— XIII. ustaška pripremna bojna.

Navedene čete branile su odsjek Posušje—Imotski po sliedećem:

— Desni podosjek (Posušje): I. bojna I. Domdopuk bez stožerne satnije, 5. satnija I. bojne Ustaškog obrambenog sdru-ga i dio 13. pripreme bojne brani postave na crti: Snježnica (K. 1191) — Radovan (K. 1036) — Rudeži —'s. Šušnjari — s. Jovići — (izključno) — s. Đuzeli — s. Pavlovići — s. Tolići — s. Proložac — s. Kamen Möst — s. Matica (Vrlika) — s. 'Mala Ploča (izključno).

—• Pričuva: Stožerna satnija I. Domdopuk i 1. satnija I. bojne Ustaškog obrambenog sdru-ga: s. Gorica — s. Jovići.

Zapovjedno mjesto zapovjednika, pukovnika Šimića u s. Gorica.

Tok važnijih događaja bio je u glavnom sliedeći:

—• 1. III. 1943. Na položajima oko Ljubuškog, mjesti-mično su izpravljene linije, nakon što je neprijatelj odbačen. U borbi sa našim, postrojbama sudjelovale italijanske manje postrojbe sa topovima i bacačima mina.

U toku borbe naš, je jedan domobran poginuo i dva ra-njena. Na strani partizana gubitci nepoznati.

Četnici, koji su 25. II. pošli na položaje prema s. Goranci (10 km. sjev. zap. od Mostara), vratili su se 28. II. nazad.

U Gorancima su Hercegovci zatvorili u katoličku crkvu veći broj žena i djece da bi prisilili muškarce, koji su izbjegli, da se vrate. Crnogorci su zatvorene oslobodili i stupili u su-kob sa Hercegovcima zbog pljačke i nasilja što ih ovi vrše.

28. II. pri prolazku kroz s. Cim (4 km. sjev. zap. od Mo-stara), hercegovački su četnici izvršili totalnu pljačku u 11 kuća.

Na položajima Vratincima i Zeljetuše (7 km. sjev. od Go-ranaca) vodile se borbe između četnika i Talijana sa partiza-nima. Navodno, da su u ovim borbama uz Talijane ostali samo Crnogorci. Crnogorci izjavljuju, da su se došli boriti protiv partizana, a ne ubijati i pljačkati Hrvate. O hercegovačkim četnicima slabo su govorili i nazivali ih ubojicama i pljač-kašima.

Crnogorci su sobom nosili hranu i pribor za spremanje iste, dok su se Hercegovci prehranjivali pljačkom.

U s. Sovići (8 km. sjev. zap. od Mostara), Talijani su opljačkali kuće i odnieli hranu, odjeću, stoku i vriednostne stvari.

2. III. 1943. Na položajima kod Ljubuškog mjestimično-puškaranje bez napredovanja i povlačenja. Ranjeno 5 domobrana, a 1 milicioner poginuo.

Od Posušja preko Rakitna za Drežnicu, prošla je jedna grupa od oko 300 partizana.² Većina od njih jahali su na konjima i naoružani raznim oružjem.

3. III. 1943. Postrojbe na liniji Ledinac (5 km. južno od Kočerina) — Cerov Dolac—Gradina—Kapina (8 km. sjever, od Klobuka) — Kruševica (7 km. zapadno od Klobuka) imale borbe sa partizanima, te se jedna grupa od oko 800 partizana³ povukla prema Gornjem Kašću (6.5 km. zap. od Klobuka).

Na našoj strani nije bilo mrtvih ni ranjenih, dok je neprijatelj imao dosta gubitaka, ali se broj nije mogao ustajati.

4. III. 1943. Jedna se grupa partizana spustila noću od' s. Gostuše (6 km. sjev. istoč. od Širokog Brijega na glavni put Široki Brijeg—Mostar i srušila most kod sela Zvatića. (7 km., od Širokog Brijega) i potom se povukla u pravcu Gostuše.

U toku dana došlo je do borbe između naših postrojbi I. partizana u selu Višnici (4 km. južno od Kočerina), gdje su isti odbijeni uz gubitke od 3 mrtva, 1 ranjenog i 5 zarobljenih. Mi smo imali 2 ranjena.

U 17 sati došla u s. Baranje (5 km. sjev. od Stolca) grupa, naoružanih pljačkaša i kod pripucavanja ubila jednog seljaka. Seljaci se razbježali, a pljačkaši su otjerali 60 ovaca i koza: prema selu Todorovići (3.5 km. sjev. od Stolca) i dalje prema: Hrgudu i Berkovićima. Navodno su to bili četnici.

U Široki Brijeg stiglo je talijanskim samovozima oko 600' četnika, koji su počeli izazivati naše oružnike. Savezno sa dolaskom četnika Talijani su zabranili svaki brzoglasni razgovor sa Širokim Brijegom svim državnim oblastima, čak vojnim i oružničkim.

5. III. 1943. Orkrilo Bileća javlja, da su četnici uhitili i sproveli u svoju komandu brigade u s. Duži (7 km. zap. od Trebinja) 50 pravoslavaca zbog neodazivanja pozivu da stupe u redove D. Pk. M.⁴ za akciju protiv partizana.

Po izjavi oružnika Kneževića sa orpost Prozor, koji je sa 5 oružnika pobjegao iz partizanskog zarobljeništva, 18. veljače napali su partizani Prozor.⁵ Oružnici su sa jednom tali-

³ Odnosi se na dijelove Devete dalmatinske NOU divizije.

⁴ Italijani su četnike nazivali Dobrovoljačka protivkomunistička milicija.

⁵ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 91, 92, 100, 221, 233, 339, 341, 342, 350t

janskom satnijom pod pritiskom izbjegli u Jablanicu. 20. i 21. II. vođena je borba. 21. u 7 sati izvjesio je talijanski komandant bijelu zastavu u znak predaje. Talijanska je posada bila zarobljena, dok su oružnici i dalje davali odpor. Kada su konačno radi velike premoći bili svladani, streljano je odmah 16 starih oružnika.⁶

Talijani su 21. II. preduzeli čišćenje u s. Desne (10 km. zap. od Metkovića), te streljali jednog seljaka i zapalili jednu kuću.

Kotob Nevesinje tražila je pojačanje posade bilo našim "bilo talijanskim oružanim snagama, jer je stanje neodrživo. Predlaže privremeno izseljenje stanovništva u Mostar.

U Metković su stigla dva transporta četnika u jačini od oko 1400 ljudi i nekoliko tovarnih konja. Produžili su za Ploče.

6. III. 1943. Talijani su u Širokom Brijegu razoružali u okolini oko 120 milicionera i pustili ih kućama.

Jedan dio četnika otišao iz Širokog Brijega u smjeru Kočerina, a drugi dio zajedno sa Talijanima prema s. Orna Lokva.

U Širokom Brijegu ostala je jedna bojna četnika Crnogoraca.

Okol podne upala je jedna četnička grupa pod vodstvom talijanskih častnika preko Kamenog Mosta u Imotski i odavle produžila za Posušje. Iz Posušja je izvršila pokret na jug u pravcu desnog krila naših postava do crte Kočerin—Grude. U toku ovog pokreta ova je grupa rušila naše kuće, pljačkala i ucjenjivala naš živalj. U selima Batin, Sovići, Bobanova Draga, Grude, Mamići i drugima, ubijala naš narod.

Na intervenciju, dobiveno je od Talijana obećanje, da će se ovo spriječiti.

7. III. 1943. Po podacima izbjeglog stanovništva iz Goranaca, četnici su u istom selu vršili razna nedjela. Silovali su pojedine katoličke žene i djevojčice. Slično su radili i u ostalim zaseocima kraj Goranaca. Dolazili u katoličke kuće i tražili oružje, a ako nisu našli, onda su nemilosrdno tukli narod, a kuće pljačkali i praznili.

Na položaju kod Ljubuškog četnici su izvršili zlodjela u selima Sovići i Grude, ubijali hrvatsko pučanstvo, palili i pljačkali hrvatske kuće. Danas su se povukli prema Kočerinu. Znade se, da su ubili 7 osoba, koje su iznakazili tako, da su im vadili oči, odsjekli nos, i ostale dielove tiela.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br.339 i 346.

Na ultimatum, koji je pukovnik Simić preko ovog stožera poslao Talijanima, odgovoreno je:

„Kažite pukovniku Šimiću, da dok je On pukovnik a ja general, da ne primam nikakove pretnje niti izjave bezobzirne glede moje visoke vlasti i vlasti mojih generala, kojima je on podložan i spreman sam da mu utjeram rečeno poštovanje i stegu.“

Osobno sam na licu mjesta u i okolo sela Grude ustanovio-izvršena nedjela, te sam odmah intervenirao kod zapovjednika VI. A. K.,⁷ koji mi je obećao povesti istragu.

Četnički vođa Jevđević⁸ mi je izjavio, da je radi navedenih zlodjela u blizini Širokog Brijega pred našim pučanstvom i Talijanima dao išibati 8 četnika. Talijanski zapovjednik i Jevđević obećali su mi, da će opljačkanu stoku kao i ostalo vratiti. Predanom je za vođu grupe okrivljenih četničkih grupa napisao i odpremio nalog, da povede izvide i ustanovi ubice pobijenog življa.

8. III. 1943. Zapovjedništvo VI. A. K. obavjestilo me je u cilju jake kontrole nad četnicima majora Bačevića,⁹ koji se sada nalaze u Širokom Brijegu, da je zapovjedio, da se skupe u barake organizacije Todt¹⁰ i u selo Knežpolje, gdje ih čuvaju jake obhodnje. Radi izvršenih iztupa šibano je 6 četnika.

O prolazu četnika kroz Imotski i Posušje prikupljeni su sljedeći podatci:

Četnici su ušli u Imotski 3. III., a u Posušje 4. III. Iz Posušja stigli su 5. III. oko 13 sati u s. Gorica i Sovići u jačini od oko 500 ljudi; nosili su na čelu talijansku, zatim srbsku ili jugoslovensku i na kraju crnu četničku zastavu. Za to vrijeme kružili su u zraku talijanski zrakoplovi. U selu Vir bili su u to vrijeme partizani, što je četnicima bilo poznato, ali nijesu ni puške opalili, već su pored njih prošli, a prema izjavama seljaka bacali su naše žene i djecu u čatrnje (bunare).

U Imotskom su četnici ubili 5 ljudi, u Sovićima 6, a u Grudama jednu ženu.

Sve ubijene predhodno su vezali žicom i mučili, zatim ih ubili odnosno zaklali.

U Sovićima i Grudama zapaljeno je 30 do 40 kuća.

⁷ Italijanski Šesti armijski korpus

⁸ Dobrosav Jevđević, delegat četničke Vrhovne komande.

⁹ Petar Bačović, komandant četnika u Hercegovini. Ubijen početkom 1945 god. od strane jedinica Narodnooslobodilačke vojske.

¹⁰ Njemačka organizacija za javne građevinske radove

Navedeno područje četnici su napustili 6. III. i otišli preko s. Grude u s. Kočerin—Široki Brijeg.

9. III. 1943. Od Vrgorca put Ljubuškog prema Mostaru., prošli su od 5.30 do 6.30 sati četnici u jačini od 1500 ljudi na 39 talijanskih kamiona. Pratili su ih talijanske vojne snage. Pjevali su razne pjesme, a na jednom se kamionu vijala jugoslavenska zastava.

10. III. 1943. četnički vođe su u Mostaru i to: Tomo Guzina,¹¹ Dr. Ismet Popovac¹² i Dr. Mujo Bašić pozvali nekoliko desetina muslimana i Srba na sastanak.

Tomo Guzima rekao je od prilike sljedeće:

„Kucnuo je 12-ti čas i ako sad ne pridete četničkim redovima, biti ćete poklani sa ostalim Mostarcima. U Mostaru se ima sve pobiti, makar u njemu ostala samo dva čovjeka, ali i ti će biti Srbi.

Oko Mostara ima nas 12.000, a ostalih 30.000 drže područje od Dinare do Višegrada, na kome osim četnika ne može nitko zapovjedati. Za nekoliko dana očekujem dolazak naših boraca sa Dinare, sa kojima ćemo zajedno u Mostaru prirediti „posljednju večeru“. I dijete u majci mora se ubiti, ako mu je otac ustaša ili partizan, jer je i ono zaraženo.

Partizanski pokret vode u stvari ustaše pod kontrolom bečke internacionale, koju Hitler plaća svojim lažnim markama. Partizani će biti uništeni a ustaše pobijeni, makar se moralo po njih i u Zagreb ići. Iz Mostara ne može nitko umaći, a u Mostar ne može nitko doći. Što se tiče Talijana, njih ima manje nego nas, pa ćemo za nekoliko dana Mostar podpunoma očistiti; ustašama koje se skrivaju u zapadnom logoru i Srbima nikogovićima koji se kriju po Bjelušinama (kraj iznad stožera divizije), ovo ništa neće pomoći.

Ja ne prietim, ali sve će biti poklano i jedva zbog malo obzira uzdržavam se da mojim izprobanim borcima već sada izdam nalog za obći pokolj.

Neretva će dobiti svoj obol.

Srbija je od Dinare do Višegrada sa Sandžakom, Crnom Gorom, Albanijom i cijelom predratnom Srbijom."

Od prije nekoliko dana nalazi se u izlogu jedne srbske trgovine u Mostaru izložena hrvatska zastava sa petokrakom zvijezdom, navodno zaplijenjena po četnicima od partizana Vice Buljana.

¹¹ Ubijen početkom 1945 god. od strane jedinica NOV.

¹² Organizator četnika među hercegovačkim muslimanima. Ubijen 1943 god. od strane jedinica NOV.

11. III. 1943. Po obavijesti iz Ljubuškog, juče je u Imotskom uhvaćeno 10 partizana.

Crnogorski vođa četnika Bojović održao sastanak pučanstva u s. Bijelo Polje na kojemu je rekao, da četnici nemaju nikakove neprijateljske namjere prema pučanstvu, već im je jedini cilj borba protiv partizana, pa poziva pučanstvo da ih u tome pomogne. Ovaj je govor djelovao umirujuće na pučanstvo.

13. III. 1943. Obći vojnički povjerenik tražio je od Superslode,¹³ da se Dr. Popovcu zabrani svaka djelatnost, a tražio je čak i njegovo uhićenje.

14. III. 1943. Zapaženo je jače prikupljanje neprijatelja u Planini Ljubini (5 km. jug. zap. od Konjica).

Oko 11 sati objavio je stožernik ustaške mladeži putem cestovne krugovalne postaje, da sutra dolazi u Mostar naša legija sa Njemcima, te da će Mostar opet biti samo hrvatski i ustaški i ničiji više.

Posljedica je bila, da su Talijani istim načinom od 15—19 sati svakih 15 časaka objavljivali:

„Ni jedna ustaška brigada niti odred njemačke vojske neće doći u grad Mostar, koji i dalje ostaje u rukama samo talijanskih vojnih vlasti.”

15. III. 1943. U Bileći su Talijani u prisustvu oružnika izvršili pretres drž. gimnazije i odaja ustaške mladeži u Trebinju sa nieenim posljedom. Pretres je izvršen zbog traganja za jednom strojnicom, jer je nepoznati dostavljač izvjestio, da je skrivena u ovim zgradama.

16. III. 1943. Danas sam imao sastanak sa komandantom četnika Jevđevićem koji mi je saobćio, da je sa Njemcima postigao sporazum da ne prelaze na lievu obalu Neretve, jer bi to dovelo do otvorenog sukoba sa njima. Njemci će osiguravati željezničku prugu sa sjevera sve do Drežnice zaključno.

Pošto talijanska vojska napušta Nevesinje i Gacko, povlačeći svoje posade u Bileću, Trebinje i Mostar, to ga je zapovjedništvo II. armate¹⁴ uputilo, da se po pitanju iztočne Hercegovine t. j. oblasti Gacko—Nevesinje stavi u izravan kontakt sa hrvatskim vojnim vlastima. Učinivši to izjavio je:

Da garantira nepovriedivost hrvatskih posada Gacko i Nevesinje, koje četnici neće napasti niti dirati. Nema ništa protiv

¹³ Italijanska Viša komanda oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija”

¹⁴ Italijanska Druga armija

njihova pojačavanja ali samo dotle, dok to nosi obilježavanje njihove sigurnosti.

Nas moli za posredovanje kod Njemaca, da pučanstvo u srbskim selima Bogodol (16 km. sjev. zap. od Mostara), s. Goranci (10 km. sjev. zap. od Mostara), 4 sela oko Širokog Brijega i 7 sela oko Imotskog, koja su sada ušla u njemačku zonu, ne budu izložena nasiljima kako Njemaca tako ni naših.

Za svoje snage u oblasti Nevesinja tvrdi, da su dovoljne, da zaustave i razbiju partizane.

17. III. 1943. Talijanska kaznena ekspedicija u Janjini, uništava lozu i maslinu — jedini prihod naroda — navodno radi toga, što iz sredine mještana ima partizana. Sve koji su u nekom srodstvu sa odbjeglama ili nestalima smještaju u koncentracioni logor. Sada u janjinskom logoru ima oko 200 osoba razne dobi i spola. Stanovništvo je neraspoloženo prema Talijanima zbog njihovih postupaka, te se tu jedino može tražiti uzrok pripadanjima partizanima.

18. III. 1943. Jučer u 6 sati prevozilo je 90—100 talijanskih kamiona četnike od Mostara prema Nevesinju. Isti su kroz selo Gnojnice (6 km. jug., iztoč. od Mostara), opalili iz pušaka oko 300 naboja i bacili kraj seoskih kuća oko 20 bombi. Žrtava nije bilo.

19. III. 1943. Četnički major Bačević sa 3.000 Četnika (Bosanaca i Hercegovaca) plus 2 talijanska bataljona i 2 bitnice krenule od sela Kljuni (15 km. sjev. od Nevesinja) preko s. Zaborani (22 km. sjev. od Nevesinja) ka Glavatičevu (27 km. sjev. od Nevesinja). Danas oko 10 sati su stigli do s. Luke (20 km. sjev. od Nevesinja) i produžili nadiranje.

Četnički major Pantić i kapetan Popović¹⁵ sa 1.500 četnika (Gačana, Ljubinaca i Stolčana) plus 1 talijanski bataljon sa 1 brdskom bitnicom u pokretu od s. Rajlić ka s. Biela nailazi na manji odpor partizana. Iz partizanskog zarobljeništva grupa je oslobodila 180 Talijana.

20. III. 1943. Partizani¹⁶ u okolici Konjica prelaze Neretvu od Rame do Ostrožca. Zauzeli crtu: Carski Vrh (kod Rame)—Kadino Brdo—Knežpolje—Ostrožac—k. 408 i k. 431 (1 km. jug. zap. od Lisičića).

Neprijatelj uzmiče sa područja zapadno od Konjica u smjeru jugoistoka osiguran jakim zalaznicama.

¹⁵ Milorad Popović, četnički komandant u Hercegovini. Ubijen početkom 1945 god. od jedinica NOV.

¹⁶ Vjerovatno se odnosi na dijelove Treće krajiške NOU brigade.

21. III. 1943. Partizani vode borbu oko Nevesinja.¹⁷ Brzglasne veze Gacko—Nevesinje talijanske i četničke prekinute.

Talijanske čete napustile su Nevesinje i povukle su se u smjeru Mostara.

22. III. 1943. Partizanske trojke su na nekoliko kilometara pred Fojnicom. Četnici bježe iz Gacka.

Naša posada Nevesinja 17. satnija 13 p. p. povukla se iz Nevesinja i nalazi se zajedno sa talijanskim četama na Bišini.

Obaviesti talijanskog pukovnika Franca, Talijani su se danas podpuno povukli iz Gacka.¹⁸

Nevesinje palo u ruke partizana, a talijanske čete sa našom posadom Nevesinja povukle se kod Dračevice (11 km. jugoistočno od Mostara na cesti Mostar—Nevesinje) i sa njima nalazi se oko 2.000 četnika.

U vezi ovog napuštanja Nevesinja naš zapovjednik posade u Nevesinju izvješćuje:

„Talijani su prigodom napuštanja Nevesinja i povlačenja u smjeru Mostara htjeli izigrati našu posadu ostavivši je sa četnicima. Videći da su Talijani otišli u smjeru Mostara, također sam, preduzeo povlačenje za Talijanima, koje sam stigao između Grebka i Bišine, te se stavio pod njihovo zapovjedništvo. Namjera izigravanja naše posade najbolje je potvrđena u činjenici, što su Talijani prije odlaska iz Nevesinja naložili mi da branim vojarnu. Prije povlačenja iz Nevesinja Talijani su zapalili svoja skladišta hrane, što je izazvalo požar i u našem skladištu hrane. Naša je posada izvukla samo naoružanje i osobnu opremu.”

23. III. 1943. Po podacima iz Gacka partizani se zadržavaju u planini Crvanj (10 km. zapadno od Uloga), gdje četnici daju jak otpor. Kifino Selo u rukama četnika. Na području kotara Gacko nijesu još primjećene partizanske trojke.

24. III. 1943. Pukovnik Šimić javlja, da sa četama postepeno prelazi u Dalmaciju pod upravom Talijana. Sada je na crti Imotski—Poljice—Stilja—Vrgorac—Veliki Prolog—Crveni Grm. Nalazi na bijedu, pučanstvo pregladnilo, hrane nema, bez dotura osuđeno na smrt glađu. Moli dotur.

27. III. 1943. U selu G. Pijavičini (5 km. sjev. zap. od Janjine—Pelješac) došlo do sukoba između Talijana i partizana. U borbi 1 Talijan ranjen i 1 partizan ubijen. Ubijeni je prevezen u Janjinu i njegova ga majka prepoznala, te je za to odmah po Talijanima streljana.

¹⁷ Opširnije o borbama oko Nevesinja vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 116, 118, 119, 270, 272, 327 i 334.

¹⁸ Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 122, 328 i 334.

Još je od Talijana ubijen jedan mještatin u Kuni, jer se nije javio pri vršenju popisa.

Po izvješću iz Gacka, Fazlagića Kula čvrsto je organizovana uz nas. Partizani poslali pregovarače¹⁹ u s. Muhovići (1 km. južno od Srđevića). Pregovori energično odbijeni. Danas u Kuli uređeno letilište i za teške tromotorne krilaše. Moral kod domobrana u Gacku vrlo dobar.

28. III. 1943. Partizani se spustili u Dabar i dospjeli do sela Vrijeka²⁰ (8 km. sjev. zap. od Fatnice). Izjavili su, da im je u Nevesinju poginuo vrhovni komandant.²¹ četnici Crnogorci zauzeli položaj od mosta na riei Gračanici desnom obalom rieke u smjeru s. Dražljeva. Na mostu zajedničke straže naše i četničke.

29. III. 1943. Od hercegovačkih četnika je obavjestio Jevđević Starevića,²² da su noćas u 2 sata komunisti sa 2 nove brigade napali i ponovo zauzeli Nevesinje.²³ Neka Stanišić²⁴ odmah krene prema Nevesinju, te da obavijesti Milorada Popovića da odmah krene kolonu natrag prema Nevesinju.

30. III. 1943. Prema dobivenoj obavijesti talijanski vojnici na postavima u oblasti sela Dračevića (8 km. jug. iztoč. od Mostara) svakodnevno mještanima otimaju razno povrće bez ikakove novčane nagrade. Intervenirano je kod talijanskog časnika ali je dobiven odgovor, da je ratno stanje koje opravdava sve postupke. Ako pojedinci protestiraju protiv ovog otimanja, talijanski ih vojnici proglašuju partizanima.

31. III. 1943. U Stolcu je izvršena smjena talijanske posade. Nova posada broji blizu 1.000 vojnika, a došla je radi partizanskih napada u ove krajeve.

Iz Zavale stigla je u Čvaljinu jedna grupa četnika, koja je u Čvaljini počinila velika nasilja. Sve su mužke strpali u crkvu gdje su ih tukli, a potom nastavili pljačku po kućama Hrvata, kojima su sve odneli. Zatvoreni su Hrvati pred večer pušteni na slobodu, samo se za sudbinu jednoga nezna.

¹⁰ Jedinice Treće NOU divizije u svom nastupanju od Nevesinja ka Gacku poslale su ultimatum milicionerima u Kuli Fazlagića za predaju.

²⁰ Odnosi se na jedinice Pete crnogorske i Desete hercegovačke NOU brigade. Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 51.

²¹ Odnosi se na pogibiju narodnog heroja Pera Cetkovića, komandanta Treće NOU divizije.

²² Stevo Starović, komandant četnika u Gacku. Ubijen u borbi početkom 1945 god. od jedinica NOV.

²³ Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 147.

²⁴ Bajo Stanišić, komandant četnika u Crnoj Gori. Ubijen oktobra 1943 god. u Manastiru Ostrogu od jedinica Pete crnogorske brigade.

Ovo su bili važni događaji u toku ožujka. Svakako- da nisu svi obuhvaćeni i to iz slijedećih razloga:

Veze slabe i vrlo teške.

Talijani ne daju nikakvih podataka o svojim namjerama i akcijama.

Glavnu rječ u akcijama protiv partizana vode četnici koji su pod talijanskim zapovjedništvom, pa se ne može lako doći do podataka.

Prema raspoloživim podacima gubitci su u toku ožujka bili slijedeći:

Kod naših palih	18
Ranjenih	29
Kod protivnika:	
palih	47
Ranjenih	23
Zarobljenih	15

19. V. 1943

U. Z. ZAPOVJEDNIKA
BOJNIK <ZOBEC>
Zobee

78 —

13. V.

1943

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
«OBCE VOJNIČKO POVJERENICTVO
kod SUPERSLODA
(2. armata)

STATO INDIPENDANTE DI CROAZIA
COMMISSARIATO GENERALE MILITARE
presso SUPERSLODA
(2. armata)

Br. 3102/tajno

Nr. . . . /segreto

Sušak dne 18. V. 1943

Sussa

Glavnom stožeru oružanih snaga (Operativni odjel). — Do-
stavlja se jedan primjerak s molbom na uvid i upotrebu.

2 . . .

Po nalogu Povjerenika
GLAVAR STOŽERA
glavnostožerni bojnik
(Merslavić)
Merslavić

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO DOMOBRANSTVA
GLAVNI STOŽER DOMOBRANSTVA

Op. Broj 5009 /taj.

U Zagrebu, dne 24 V. 1943 2/b.

GLAVNI STOŽER ORUŽANIH SNAGA (nastavni odjel).

S molbom na dalje uredovanje.

25. V. 1943

3.

**Pročelnik operat. odjela,
general (Dragojlov)
Dragojlov**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO DOMOBRANSTVA
GLAVNI STOŽER DOMOBRANSTVA

Nast. Broj 26 V. 1943.

U Zagrebu, dne 1670 /tajno

**3. odsjeku na uporabu
Pročelnik uz.
pukovnik (Franjković)
Franjković**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO DOMOBRANSTVA
GLAVNI STOŽER, ODSJEK ZA RATNU POVJEST

Broj 78 /tajno

U Zagrebu, dne 27-V 1943.

Priključiti broju 79 /tajno.

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 2 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA SEKTORU TRNOVA,
GORAZDA, GLAMOČA I LIVNA¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. br. 2131/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 2. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

- I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.
2.) Pojediniosti:
a) Oblast Trnova:
Zrakoplovnim razviđanjem od 1. o. m. ustanovljeno je, da je cesta između Trnova i Dobrog Polja (8 km. j. z. od Trnova) mjestimično razrušena, a tako isto na ovom dijelu ceste razrušeni su i mostovi.
Sjeverno od Kalinovika primjećeni su pokreti manjih skupina neprijatelja i natovarenih konja.
b) Područje Goražde:
U prostoru juž. od Goražda nije bilo osobitog udara sa neprijateljem. Prema izvješću 369. hrv. divizije, bombardirana je Ustikolina.
c) Područje Glamoč—Livno:
U s. z. prostoru Livna i Glamoča neprijatelj vrši svoje pokrete i izgleda imade namjeru napasti ova dva mjesta. U posljednja 24 sata nije bilo sukoba sa neprijateljem.
3.) Poduzimanje mjera za obranu Livna i Glamoča. Razviđanje u prostoru Kalinovika i Goražda. Podhvat četa 369. divizije za oslobođenje Foče.
Vlastiti gubitci: nije bilo.
Neprijateljski: nije poznato.
- II. 1.) Prema izvješću 369. hrv. divizije, iz neprijateljskog zrakoplova koji je kružio nad Šekovićima 21. travnja u noći, spustili su se padobranima 2 Engleza i 1 Rus, a 1 kružni aparat za davanje viesti ispao je iz zrakoplova. Vršila se traganje za spuštenim neprijateljskim padobranima. (Dnevno izvješće od 22. travnja).

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3/1—31, k. 23.

2.) 118. lovačka divizija odgodila je smjenu II./9 p. p. iz Trnova do daljega — dnevno izvješće od 1. o. m.

Počevši od 3. o. m. III./9. p. p. biti će upućena u Višegrad iz područja Goražde, a na njeno mjesto doći će jedna bojna 369. hrv. divizije.

3.—4.) Bez promjene.

IL Bez promjene.

4/V D

(M. P.)

Zapovjednik general

Lukić

Lukić

BR. 283

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 4 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU GLAMOČA I LIVNA¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR
Op. Br. 2167/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 4. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

- I.
- 1.) Stanje bez osobitih promjena.
  - 2.) Pojediniosti:
    - a) Područje Vlasenice:
Razviđanjem od 3. o. m. po okolnim selima Vlasenice, nije se došlo u dodir sa neprijateljem.
    - b) Područje Glamoča—Livna:
U području 20 km. s. z. od Glamoča čula se topnička i strojnička vatra. Nije razjašnjeno kakve se borbe vode. Najvjerojatnije između četnika i partizana, obzirom da su četnici potisli partizane iz Bos. Grahova u ovaj prostor — (prema dnev. izvješću glst. od 29. o. m.).
    - 3.) Razviđanje u prostoru Glamoča, Livna, Trnova, Sokolca i u ugroženim prostorima na ostalom području zbora.
Vlastiti gubitci: nije bilo.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3/1—5, k. 23 a.

Neprijateljski: nije poznato.

II. 1.) Prema izvješću 6. divizije, naše čete ušle u Avtovac i Gacko. Partizani pri povlačenju zapalili sve državne zgrade u Gackom.

2.) Prema nalogu 118. lov. div. 1. sat I. konjan. sklopa Zagrebačke konjaničke pukovnije irnade se iz Turbeta povratiti u sastav svoga sklopa u Jajce.

3.—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić v. r.

Za točnost:
Pročelnik bojnik
(Hasandedić)
Hasandedić

ne poznato!

P 6/V D

Od njemačkog zapovjedništva niesu
primljena dnevna izvješća.

(M. P.)

BR. 284

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 5 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU ISTOČ-
NE I ZAPADNE BOSNE¹

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2174/taj.

TAJNO

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 5. V. 1943

(Oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1.) Postrojbe 369. hrv. div. zauzele Ustikolinu i nadiru: dalje prema Foči. Mjestimična djelatnost četnika u vršenju; nasilja nad muslimanskim pučanstvom.

2.) Pojediniosti:

a) Područje Han Pijeska:

Dne 3. o. m. ust. postrojbe vršile su razvidanje u okolnim selima Han Pijeska. U manjem sukobu ubijena 3: četnika i zaplijenjene 3 puške.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 6/1—42, k. 23.

b) Područje Goražde:

Prema izvješću I. zdruga Sokolac, dne 4. o. m. četnici su napali i spalili muslimansko selo G. Vinča (4 km., s. i. od Prače). Selo su opljačkali i ubili nekoliko mještana. Upućene obhodnje iz Prače zaustavljene su strojničkom vatrom od Suve Česme (4 km. s. i. od Prače).

Prema izvješću 369. hrv. div., dne 3. o. m. borbena skupina Rogatica, nakon žestokog neprijateljskog otpora, zauzela je Ustikolinu i dostigla prostor 3 km.j. od Ustikoline. Neprijatelj umakao prema jugu. Gubitci: 1 ranjen, a kod neprijatelja 6 mrtvih i 20 ranjenih.

c) Područje Trnova:

Dne 3. o. m. između 21.00 i 22.00 sata, na putu između Ilovice i Jablanice (4 i 9 km. s. od Trnova) četnici su napali na jednu domobransku obhodnju i zarobili jednog narednika vođu obhodnje, koji je, koristeći pomrčinu, uspio pobjeći.

Istodobno po brdima oko Trnova primjećena su baterijska svjetla.

U toku dana čula se topnička i strojnička vatra u Trnovu iz smjera Uloga i Nevesinja. Vjerovatno se vode borbe između četnika i partizana.

d) Područje Jajce—D. Vakuf—Kupres:

Prema izvješću 5. divizije: dne 1. o. m. kod s. Torlakovac (12 km. j. i. od Jajca), jedna konjanička obhodnja naišla je na jači partizanski otpor, kojom prilikom je poginuo 1 domobran i 1 partizan.

U isto vrijeme i na istom mjestu oklopni vlak iz D. Vakufa prema Jajcu, naišao je na zaprieku od balvana, koja je bez smetnja odmah odklonjena.

U s. Blagaj (8 km. s. z. od Kupresa) nalazi se navodno stožer novo postrojene 10. partizanske divizije. Partizani vrše prisilna novačenja muškaraca u prostoru između Glamoča—Blagaja—Vagnja. Tko se protivi, odmah ga strijeljaju. U Blagaju se održava jedan bolničarski tečaj, koga vodi jedna Zagrebčanka.

c) Područje Turbeta:

Prema izvješću 5. divizije: dne 30. IV./1. V. jedna konjan. obhodnja u s, Varošluk (3.5 km. j. z. od Turbeta) pronašla je u jednoj kući: 1 pušku, 7 ručnih bombi i stanovitu količinu streljiva i zarobila 2 partizana s oružjem.

3.) Razviđanje domobranskim obhodnjama u svima pravcima od Trnova.

369. div. nastavlja podhvat prema Foči.

Vlastiti gubitci: 1 domobran mrtav i 1 ranjen.

Neprijateljski: 10 mrtvih, 20 ranjenih i 2 zarobljena.

- II. 1.) Prema izvješću 369. hrv. div. u području Doboj—
Zenica, četnici su počeli predavati oružje.
2.) Bez promjene.
3.) III./9. p. p. iz područja Goražde stigla u Višegrad.
4.) Bez promjene.
- III. Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić v. r.

Za točnost:
Zast. Glavara Pročelnik bojnik
(Hasandedić)
Hasandedić

(M. P.)

6/V D

BR. 285

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 6 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU ISTOČ-
NE I CENTRALNE BOSNE¹

t a j n o

III. domobranski zbor
Op. Br. 2192/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 6. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

- I. 1.) Stanje u prostoru Zenica—Doboj se poboljšalo, jer su četnici izvršili sklopljeno utanačenje sa Niemcima i predali im oružje. U izgledu je da će u ovome prostoru zavladata mir i zatišje.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3/1—5, k. 23 a.

Zauzimanjem Foče i potiskivanjem neprijatelja iz prostora juž. od Goražda, stanje se i na ovome području poboljšalo.

2.) Pojediniosti:

a) Područje Trnova:

Dne 5. o. m. izaslate obhodnje iz Trnova u okolnom prostoru nisu došle u dodir sa neprijateljem.

b) Područje Foče:

Dne 3. i 4. o. m. čete 369. hrv. divizije zauzele su Foču i potisle neprijatelja prema jugu. U Foči su oslobođeni Talijani, koji su bili obkoljeni od partizana. Borbena skupina, koja je ušla u Foču imala je: 7 mrtvih, 16 ranjenih i 2 zarobljena. Gubitci neprijatelja još nisu ustanovljeni. 100 četnika u Foči razoružano.

c) Područje Zenica—Žepče:

Prema izvješću 369. divizije, zaposjednuti su mostobrani Zenica—Žepče. Četnici izvršuju sve točke sklopljenog utanačenja i predaju oružje.

d) Područje Jajca:

Prema izvješću 5. divizije, dne 2. o. m. kod sela Torlakovac (12 km. j. i. od Jajca), jedna konjanička obhodnja izpred jedne skupine od oko 80 partizana morala se povući u Vijenac (7 km. j. od Jajca), jer su partizani bili nadmoćni.

Prema izvješću 369. hrv. divizije dne 4. o. m. skupina od 2000 partizana napala je na Jajce iz s. i. smjera. Napadaj odbijen. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 2 ranjena, a kod neprijatelja nepoznati.

3.) Razviđanje domobranskim obhodnjama u okolini zapovjednih mjesta.

Vlastiti gubitci: 8 mrtvih, 18 ranjenih i 2 zarobljena (pripad. 369. hrv. div.)

Neprijateljski: 100 četnika razoružano.

1.) Prema izvješću 369. divizije, noću 3. 14. o. m. neprijateljski zrakoplov odbacio je 3 velika paketa iznad Šekovića (14 km. s. z. od Vlasenice). Spuštanje padobranaca nije primjećeno.

Dne 5. o. m. jedan častnik iz 4. p. p. i 1 đak narednik iz 10. p. p. povratili su se iz partizanskog zaroblje-

ničtva u Trnovo, odakle će biti dopraćeni u Sarajevo.

2.—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić v. r.

Za točnost:

Glavar stožera

> Glst. podpukovnik (Zmavec)

Zmavec

(M. P.)

P 8/V

D

BR. 286

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 7 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU ISTOČ-
NE I CENTRALNE BOSNE¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2211/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 7. V. 1943

(Oznake po karti 1 :100.000)

I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.

2.) Pojedivosti:

a) Područje Kalinovika:

Prema izvješću 5. divizije, dne 4. o. m. milicionerli zauzeli Bjelemiće (17 km. z. od Kalinovika). Partizani bez odpora povukli se u smjeru Kalinovika.

Dva muslimana, koji su došli iz Kalinovika u Trnovo, izjavili su, da su partizani napustili Dobro Polje i Rogoj (10 km. s. i. od Kalinovika) i Kalinovic. Ovo će se provjeriti.

Tokom dana u Trgovu čula se je jaka topovska vatra iz smjera Nevesinje—Kalinovic. Vjerojatno borbe između četnika i partizana.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3/1—5, k. 23 a.

b) Područje Prače:

Dne 6. o. m. između Podgraba i Sjetline (3 i 7 km. z. od Prače) prebacilo se iz Jahorine oko 100 četnika preko želj. grupe u sjeverni prostor i priključili se tamošnjim pljačkašima.

c) Područje Vlasenice:

Dne 6. o. m. 3 ust. sati iz Han Pijeska izvršile su razviđanje u prostoru Gor. Zalukovika (4 km. j. i. od Vlasenice) bez dodira sa neprijateljem.

d) Područje Foče:

Prema izvješću 369. hrv. div., dne 5. o. m. kod Broda (3 km. j. od Foče) oko 600 partizana preko Drine umaklo prema istoku. Istog dana poslie podne slomljen je odpor skupine od 200 partizana u prostoru 3 km. j. od Foče. Neprijatelj puca sa istočne obale Drine na talijanske čete na odsjeku ceste Ustikolina—Foča.

U prostoru 2—3 km j. od Foče još se nalaze jake neprijateljske skupine. 6. o. m. neprijatelj pucao sa istočne obale r. Drine na dotumu cestu između Ustikolme i Han Osanice (7 km. s. i. od Ustikolme).

e) Područje Jajce:

Prema izvješću 369. div., neprijateljske skupine još se nalaze po selima u prostoru 7 km. s. i. od Jajca i u prostoru 10—13 km. j. i. od Jajca.

3.) Razviđanje domobranskim obhodnjama iz Trnova u smjeru: Rogoj—Dobro Polje—Kalinovik. Razviđanja u okolini ostalih zapovjednih mjesta.

Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 6 ranjenih (369. div.)

Neprijateljski: 7 mrtvih (prebrajano) i oko 8 mrtvih i 30 ranjenih procjenjeno.

Ovi gubitci nanesenii djelatnošću 369. hrv. divizije.

1.) Prema izvješću 369. hrv. div., četnici u prostoru Zenica—Zepče dosada predali: 4 strojnice i 537 pušaka.

Predstojnik suda iz Teslića (ust. logornik) pobjegao iz partizanskog zarobljeništva i javio se u Trnovo.

Prema javljenom u dnevnom izvješću od 6. o. m. pobjegli iz partizanskog zarobljeništva zovu se: Wohlsein Anđelko djel. nadporučnik iz 4. p. p. i Turković Vlado gosp. đak narednik iz 10. p. p.

Dne 6. o. m. na položaju Vrača—Lukavica (2—3 km. j. od Sarajeva), četnici razoružali i zarobili 1 narednika iz

Sarajevske posadne bojne, ali im je isti uspio pobjeći i javiti se u svoju postrojbu.

2.—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

' Zapovjednik general
Lukić v. r.

(M. P.)

Za točnost:

Glavar stožera

Glst. podpukovnik (Zmavec)

Žmavec

BR. 287

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 8 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU ISTOČ-
NE I CENTRALNE BOSNE¹

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2226/taj.

TAJNO

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 8. V. 1943

(Oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.

2.) Pojediniosti:

a) Područje Kalinovika:

Dne 4. o. m. dobrovoljci domdo sati „Bjelemići" zauzeli sela: Sopot, Argut, Svijenča, Gradelina i Luka (oko 13—18 km. z. od Kalinovika). Bez vlastitih gubitaka u borbama ubijena 3 partizana.

U Kalinoviku partizani navodno zapalili drvene bareake.

Izvidnice u prostoru južno od Trnova 7. o. m. nisu imale dodira sa neprijateljem.

b) Oblast Jajce:

Prema izvješću 369. hrv. divizije, partizanska glavnina iz područja istočno od Jajca uzmakla je u područje

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 9/1—18, k. 23.

Brvanci (11 km. j. i. od Jajca) i u presstor s. od Koričanat (22 km. i. od Jajca) do doline Vrbanje. Prema izjavama pučanstva gubitci neprijatelja u području Jajca iznose 5060 mrtvih i 150 ranjenih.³

c) Područje Foče:

Prema izvješću 369. hrv. divizije, dne 7. o. m. skupina od 50 partizana razpršena sa kt. 1023 (4 km. s. i. od Foče), a na kt. 425 (6 km. j. i. od Foče) i kt. 666 (8 km. i. od Foče) odpor neprijatelja ie slomljen. Potpeć i Falovići (9 km. j. i. od Foče) zaposjednuti od neprijatelja. Iz Vukušića i Purića (11 km. i. od Foče) neprijatelj protjeran na kt. 1241 (1 km. i. od Purića). Padine kod Broda (3 km. j. od Foče) te juž. i j. z. od ušća Bistrice zaposjednute su od neprijatelja. Gubitci: 3 ranjena, a kod neprijatelja 9 mrtvih (prebrajano).

3.) Razviđanje domobranskim obhodnjama iz Trnova u smjeru Kalinovika i domdo satom iz Bjelemića u smjeru Uloga (12 km. j. i. od Bjelemića).

Vlastiti gubitci: 3 ranjena (369. div.)

Neprijateljski: U području Jajca navodno 50—60 mrtvih i 150 ranjenih, u području Foče 9 mrtvih, a kod Bjelemića 3 partizana mrtva.

- II. 1.) Od 5. divizije izdat nalog posadi u Trnovu, da upozori četnike, da se udalje iz prostora Trnova preko njemačko-talijanske demarkacione crte na jug, jer u protivnom će se smatrati kao pobunjenici, a pučanstvu da skrene pažnju da četnike ne podpomaže.

Prema izvješću 369. hrv. divizije, zenički i ozrenski četnici poslie predaje oružja u cjelini izpunili su sklopljeno utanačenje.

2.—4.) Bez promjene.

- III. Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić v. r.

Za točnost:

Glavar stožera

Glst. podpukovnik (Zmavec)

Žmavec

(M. P.)

P

9/V D

- Podatak nije tačan. U to vrijeme na cijelom području Jajca nije se nalazilo toliko partizana.

OPSTA BOJNA RELACIJA PETE PJEŠAČKE DIVIZIJE ZA
MJESEC MART 1943 GODINE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
5. PJEŠAČKE DIVIZIJE
Op. Broj 585/taj.
8. V. 1943 194
SARAJEVO

Predmet: Bojna relacija za mjesec
ožujak 1943 godine.
I. DIO:

ZAPOVJEDNICTVU III. DOMOBRANSKOG ZBORA
(Glst.)

u
S a r a j e v u

A) OPERACIJE I AKCIJE:

1) Razpored četa dne 1. ožujka 1943 godine:

I. — Stožer 5. pješačke divizije — Sarajevo:

II. — 7. pješačka pukovnija na postavima u Ivan Planimi, u podhvat u protivu partizana, a u sastavu 4. lovačke brigade, u taktičkom, i opsirbnom pogledu. — (Ustrojbena podređena ovome zapovjedničtvu).

III. — 9. pješačka pukovnija na postavima: Prača—Rogatica—Goražde, a u sastavu I. stajaćeg zdrug u taktičkom pogledu. — (Ustrojbena podređena ovome zapovjedničtvu).

IV. — 13. pješačka pukovnija na postavima: Pale—Jahorina Pl.—Trnovo, ušla je u sastav 4. lovačke brigade dana 26. II. 1943 — u taktičkom i opsirbnom pogledu. —

V. — Zagrebačka konjanička i 15. pješačka pukovnija po zapovjedi III. Domobranskog zbora — Glst. Op. br. 1090/tajno od 28. II. 1943 podređene u taktičkom pogledu pod ovo zapovjedničtvu, a na postavima:

a) Zagrebačka konj. pukovnija: Travnik—Turbe—D. Vakuf—Jajce;

b) 15. pješačka pukovnija: Zavidovići—Zepče. —

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 4/1—4, k. 23 a.

2) Akcije:

U toku mjeseca ožujka nisu vođene nikakove veće akcije, već su postrojbe taktički podređene ovome zapovjedništvu siguravale svoje postave na crti: Zepče—Zavidovići—Travr/ik—Turbe—D. Vakuf—Jajce.

Izpred gore navedenog postava vršena su stalno razviđanja obhodnjama u svrhu prikupljanja podataka o kretanjima i jačini partizanskih i četničkih bandi. —

Rad po pojedinim danima tekao je po sljedećem:

1. ožujak:

II. bojna 1. pješ. pukovnije pod ovim danom promienila svoj naziv u „III. bojna 7. pješačke pukovnije“, te i dalje ostala na siguranju željezničke pruge: Breza—Vareš.

3. ožujak:

Po nalogu III. Dom. zibora — Glst. Op. br.1090/taj.—43, podpala pod ovo zapovjedništvo novo-dodieljena „II. operativna zona“.

6. ožujak:

Zapovjedena je stroga opreza u Zepču i Zavidovićima u vezi brzoglasnog izvješća 4. divizije da se partizani približuju s. Bosni od smjera doline Blatnice.

12. ožujak:

Četnici napali vlak kod ugibaldišta željezničke postaje Janjici. Posredovanjem našeg oklopnog vlaka izti raztjerani. Gubitaka nije bilo.

15. ožujak:

II. bojna 15. pješačke pukovnije vratila se iz Turbeta u Zavidoviće, te stavljena pod zapovjedništvo 15. pješ. pukovnije.

16. ožujak:

Dne 15./16. o. mj. noću partizani zauzeli s. Novi Seher.² Stroga opreza u Zavidovićima i Zepču i dalje.

Manje puškaranje u okolici Zepča i Zavidovića.

U jutro ovoga dana poslata u nasilno razviđanje u smjeru s. Novi Seher jedna sat. II. bojne 15. pješ. pukovnije iz Zavidovića, a jedna sat iz I. bojne 15. pješ. pukovnije iz Zepča. Obe sati ušle su u ovo selo bez otpora i zauzele ga. Partizani kojih je bilo oko 500, odstupili.

17. ožujak:

3. sat. I. bojne 15. pješ. pukovnije, koja se nalazila u Zavidovićima, ovoga dana vraćena i ušla u sastav svoje bojne u Zepče.

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br. 339 i 346.

21. ožujak:

Tokom ovoga dana Zagrebačka konj. pukovnija (bez I. konj. sklopa) podređena 718. njemačkoj diviziji. — 15. pješ. pukovnija i I. konj. sklop podređeni 369. hrv. pješ. diviziji, (sve samo u taktičkom pogledu).

III. bojni 13. pješačke pukovnije u Trnovu predala se 4 partizana bez oružja.

25. ožujak:

7. sat 15. pješačke pukovnije iz Zavidovića smjenila 3. sat XXVIII. „U“ bojne u Olovu. —

II. bojna 9. pješačke pukovnije smjenila III. bojnu 13. pješ. pukovnije u Trnovu. Ovim je II. bojna 9. pješ. pukovnije u taktičkom pogledu podređena izravno ovome zapovjedništvu. —

2. sat I. sklopa Zagrebačke konjaničke pukovnije prešla iz Jajca u Zenicu, gdje je zamjenila jednu „U“ sat. •—

Iz Trnova primljeni podatci da se partizani nalaze u Dobrom Polju³ (9 km. j. i. Trnovo), a da njihove obhodnje dolaze do Rogoja (6 km. j. i. Trnovo). —

26. ožujak:

Naknadno primljeno izvješće, — da su četnici 24. o. mj. palili šume od Dervente do Zenice na visovima u vidu slova „J“ (što kod njih znači Jugoslavija). —

Iz Hercegovine u okolinu Zenice došlo 15 četnika Draže Mihailovića. Među njima dva pukovnika i dva podpukovnika, te jedan odred četnika Musakadića.

U Okruglicu (10 km. j. i. Vareša) stiglo 15 četničkih častnika radi novačenja i ustrojavanja četničkih odreda u ovome kraju. —

27. ožujak:

Obhodnja II. bojne 9. nješ. pukovnije prigodom razviđanja ovog dana zarobila dva partizana. —

29. ožujak:

Primljeni podaci od zapovjednika II. bojne 9. pješ. pukovnije da se četnici u jačini 7—800 nalaze na prostoru južno od Trnova, te da po okolnim selima pljačkaju stanovništvo.

Zapovjedbena je II. bojni 9. pješ. pukovnije da se isti otjeraju izvan zone demarkacione crte.

Jedna od obhodnji II. bojne 9. pješ. pukovnije, koja je razviđala u jugozapadnom smjeru naišla na jednu partizansku

³ Odnosi se na jedinice Šesnaeste NOU brigade. Vidi tom IV, knj. 11., dok. br. 127.

obhodnj-u od dva muškarca i jedne ženske. Pozvala ih na predaju, ali kad se isti nisu htjeli predati, ubila je sve troje. —

II. bojni 9. pješ. pukovnije predao se ovog dana jedan partizan bez oružja. —

30. ožujak:

Zapovjednik četničke grupe Dušan Veljović, tražio od zapovjednika II. bojne 9. pješ. pukovnije da mu ovaj izda (posudi) municiju, nešto oružja i ljudi za borbu protiv partizana, koji se nalaze u i oko Dobrog Polja. — Isti je odbijen, te mu je još skrenuta pozornost na pljačku četnika po selima u oblasti Trnova, jer za to nije bilo odobrenja od njemačkih vlasti. —

31. ožujak:

Tri dobrovoljca domdo satfi „Bjelimići" oslobodili iz partizanskog zarobljeništva jednog talijanskog častnika, dva talijanska dočastnika i 3 talijanska vojnika. Isti odmah upućeni u njemački odjel državne bolnice u Sarajevo, radi pružanja pomoći. —

3) Utrošak strijeljiva:

Znatnijeg utroška strijeljiva u toku ovog mjeseca nije bilo..

B) IZKUSTVO:

Kako u toku mjeseca nije bilo nikakvih većih podhvata, to nema ni stečenih izkustava prigodom borbi. —

C) NEDOSTACI I GRIEŠKE:

— Za sada nema. —

(M. P.)

Zast. zapovjednika;
podpukovnik (Bajd),
Bajd

OPSTA BOJNA RELACIJA PETE PJEŠAČKE DIVIZIJE ZA
MJESEC APRIL 1943 GODINE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
5. PJEŠAČKE DIVIZIJE
Op. Broj 557/taj.
8. V. 1943
SARAJEVO

Predmet: Bojna relacija za mjesec
travanj 1943 god. —

I. DIO:

ZAPOVJEDNIČTVU III. DOMOBRANSKOG ZBORA
(Glst.)

u

S a r a j e v u

A) OPERACIJE I AKCIJE:

1) Raspored četa dne 1. travnja 1943 godine:

I. — Stožer 5. pješačke divizije — Sarajevo.

II. — Posada Trnovo: Stožer II. bojne 9. pješ. pukovnije
:sa 6., 7. i 8. sati i domdo² sat „Trnovo”. — 5. sat ove bojne
na postavu Jablanica—Vojkovići.

III. — Domdo sat „Umoljani” u s. Umoljani.

IV. — Domdo sat „Bjelimići” na postavu Lukavac—Ra-
'kitnica. —

V. — Zagrebačka konjanička pukovnija:

— Stožer pukovnije, stožer III. konj. sklopa sa 1., 2.
sati (bez 1 voda), 3. i 4. sati — Travnik. — 1 vod 2. sati III.
konj. sklopa u Vitezu.

— Stožer II. konjaničkog sklopa sa 1., 2., 4. i stožernom
sati — D. Vakuf, 3. sat na postavu: želj. postaja Oborci—s.
Komar—s. Goleš.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog in-
stitutu pod reg. br. 4/1—14—21, k. 57.

² Domobranksko-dobrovoljačka satnija

— Stožer I. konjaničkog sklopa sa 3., 4. i stožernom sati — Jajce, 1. sat I. konj. sklopa — Turbe, 2. sat I. konj. sklopa — Zenica.

VI. — 15. pješačka pukovnija:

— Stožer pukovnije sa 13., 14. i 15. sati, stožer II. bojne sa 5., 6. i 8. (strojničkom) sati — Zavidovići. — 7. sat — Olovo.

— Stožer I. bojne 15. pješ. pukovnije, sa 1., 2., 3. i 4. sati u Zepču.

VII. — III. bojna 7. pješačke pukovnije (bivša II. bojna 1. pješačke pukovnije) na siguranju željezničke pruge: Breza—Vareš.

VIII. — Domdo postrojbe podređene 15. pješ. pukovniji:

— Domdo „Mednik" u s. Mednik;

— Domdo „Vijaka" u s. Vijaka;

— 8. bataljon „Ozrenskog četničkog odreda" u s. Stog;

— četnička sat „Vožuća" u s. Vožuća;

— domdo „Budoželje" u s. Budoželje. —

2) Akcije:

U toku mjeseca travnja o. g. — od strane ovoga stožera nisu poduzimani nikakovi veći podhvati, već su postrojbe podređene ovome zapovjedništvu vršile samo razviđanja u cilju prikupljanja podataka o četničko-partizanskim bandama. —

Rad po pojedinim danima tekao je po sljedećem:

1. travanj:

Zagrebačka konjanička pukovnija sa II. i III. konj. sklopom tokom ovoga dana podređena 4. lovačkoj brigadi, (a ova je već od ranije podređena 718. njem. diviziji, odnosno sada 118. lovačkoj diviziji).

2. sat I. konj. sklopa, koji se nalazi u Zenici, podređen 718. oklopnoj bojni.

Dan protekao bez osobitih događaja borbene djelatnosti. Razviđanje sa domdo satom „Bjelimići" u smjeru s. Bjelimići, u cilju obkoljavanja iztog, pošto su se u njemu nalazili partizanski ranjenici i skladišta.

6. travanj:

Primljeni podatci da među četnicima iz Okruglice vlada uznemirenost, poslie bacanja letaka „posljednja opomena četnicima". — Mnogi bi se želili povratiti kućama, ali ih u tome ometaju i ne daju im njihove vođe, koje su izjavile da će se i dalje boriti protivu njemačkih i hrvatskih vlasti.

8. travanj:

Obhodnje II. bojne 9. pješ. pukovnije upućene u razviđanje u južnom smjeru ka s. Dobro Polje, dobile jaku strojničku i puščanu vatru kod ovoga sela. Ovom prigodom ubijena 3 partizana. Izti su. izjavili da se glavni stan partizanske vojske zajedno sa „Titom“ nalazi u Kalinoviku, sa četiri partizanske brigade. — Vlastitih gubitaka nije bilo. Zaplijenjene su 3 puške, a dva partizana uhvaćena sa oružjem.

Za kratkotrajni podhvat 15. pješ. pukovnja sa I. i II. bojnom i stožernim dielovima izravno u taktičkom pogledu podređena 369. hrv. pješ. diviziji. —

9. travanj:

— Primljeni podatci da ie u s. D. i G. Koričani (20 km. s. z. Travnika) došlo oko 2000 partizana. — Vođa jednog bataljona prepoznat. Zove se Ilija Klarić rodom iz s. D. Koričani.

— Pričuvni narednik-liečnik III. bojne 4. pješačke pukovnije Zmajević Josip, povratio se iz partizanskog zarobljeničtva, i javio se II. bojni 9. pješ. pukovnije u Trnovu. —

— Primljeni podatci da se partizani pojavljuju u odorama: njemačkih, naših, talijanskih i ustaških vojnika, te u seljačkim odjelima. Na ovo upozorene podređene postrojbe.

— I. bojna 9. pješ. pukovnije uhvatila dva partizana sa oružjem.

11. travanj:

— U Trnovo došlo oko 50 izbjeglica iz s. Jelašca (5 km. s.³ i. Kalinovik). — Izjavili da su izbjegli od partizana, pošto ih ovi hoće silom da uvuku u njihove redove.

— Iz partizanskog zarobljeničtva izbjegli i javili se II. bojni 9. pješačke pukovnije: liečnik-đak II. bojne 4. pješ. pukovnije. Berberović Sefket i vojnik Josef Dlahn iz 14. p. p. 714. njem. pješ. divizije, te dva domobrana i dva talijanska vojnika.

— Noću 10./II. o. mj. — četnici porušili željezničku prugu između željezničke postaje: Nemila—Vranduk. — Teretni vlak br. 159 izkočio. — Strojovođa mrtav, ložač teže ranjen. Na ovom vlaku četnici zapalili seno i opljačkali hranu. — Također zapalili muslimansko selo Koprivna, kod mjesta ovog udesa.

12. travanj:

— Razbijeni četnici od strane partizana kod Foče, izbjegli, te oko Trnova po šumama lutaju i prikupljaju se. — Zapovje-

³ Jelašca se nalaze istočno od Kalinovika.

<deno II. bojni 9. pješačke pukovnije da se pohvataju i razoružaju. —

— Partizanske snage zaposjele demarkacionu liniju južno od Trnova. Preduzeto nasilno razviđanje snagama II. bojne 9. pješ. pukovnije u ovome smjeru.

— U oblasti Travnika (14 km. s. z.) jače partizanske snage⁴ smještene po selima D. i G. Koričani i Vitovlje. Ambulanta sa 250 ranjenih i boleštih od tifusa u s. Vitovlje.

13. travanj:

— Četnici oko Varcar Vakufa⁵ iz grupe „Drenovići“ odkazali poslušnost i suradnju sa hrvatskim vlastima. —

— Partizani se navodno nalaze 7 km. ispred Varcar Vakufa.

— Četnici napali željezničku postaju D. Vrača. — 4 domobrana poginula, a jedan ranjen. — (Izti niesu u sastavu postrojbi podređenih ovome stožeru). — Brzglasna veza Zenica—Zavidovići prekinuta. —

— Željeznička postaja Vrača zapaljena. —

14. travanj:

— Noću 13./14. o. mj. napadnut vlak br. 116 između želj. postaje Zenica i Vrača. — Napad odbijen posredovanjem oklopnog vlaka iz Zenice. Gubitaka nije bilo. —

— Četnička grupa „Drenovića“ napustila Varcar Vakuf i otišla u nepoznatom smjeru. —

15. travanj:

— Prikupljanje partizana⁶ po selima u oblasti Trnova. — Namjeravali napasti Trnovo. — Jačina iztih oko 400 naoružanih. —

—, Preduzete mjere za eventualnu obranu Trnova od napada ovih partizana. —

16. travanj:

— Domdo sat „Trnovo“ potisnula partizane iz s. Dujmovići i Ledići u južnom smjeru. — Ovom prigodom jedan milicioner ranjen, a 6 partizana mrtvih. — Izkaz za ovog ranjenog milicionera od domdo sati „Trnovo“ nije primljen. —

— Tokom noći 15./16. četnici pokušali napasti postave naše posade kod s. Podkleče (2 km. j. Zavidovići). — Izti odbijeni bez vlastitih gubitaka. —

— Primljeno izvješće da se četnici kod Begov Hana prebacuju sa desne na lijevu obalu r. Bosne, te da hvataju vezu sa

⁴ Vjerovatno se odnosi na jedinice Prve krajiške NOU brigade.

⁶ Mrkonjić Grad

⁰ Odnosi se na jedinice Šesnaeste brigade Sedme NOU divizije.

četnicima iz s. Blatnice, a sve u cilju podizanja ustanka. — O ovome odmah obaviješteni Njemei. —

17. travanj:

Bez osobitih događaja. — Razvidanje izpred postava postrojbi. Primljeni podatci da četnici vode borbu sa partizanima na prostoru 14 km. s. Turbe. —

19. travanj:

— Izvidnički vod II. bojne 9. pješ. pukovnije, koji je razvidao u južnom smjeru od Trnova, naišao na grupu od 40 naoružanih partizana i vatrom ih potisnuo na jug preko demarkacione linije. •

— Noću 19./20. četnici prekinuli prugu između Nemile i Begov Hana. — Upućen oklopni vlak iz Zenice. Kvar popravljen.

— I. bojna 15. pješačke pukovnije i II. bojna 15. pješačke pukovnije sa 13. sati povratile se u svoja posadna mjesta — Zepče i Zavidovići, iz podhvata protivu četnika, kojeg su vodili Njemei.

20. travanj:

— Pojačana djelatnost četnika u oblasti Zenice. Bez osobitih događaja borbene djelatnosti dan protekao. —

21. travanj:

— Četnici na prostoru između Begov Hana i Nemile na desnoj obali rijeke Bosne zaposjeli visove, te pucaju na prolazeće vlakove, kao i na radništvo koje opravljaju prugu. —

Traženo od Njemaca i7, Zenice, da na ovaj dio ceste upute nekoliko pancira, ikoji bi svojom vatrom omeli i raztjerali ovu bandu. —

— Po nalogu 369. hriz, pješ. divizije, a u vezi zapovjedi III. Dom. zbora: Glst. — II. bojna 15. pješačke pukovnije upućena iz Zavidovića na dio pruge: Begov Han—D. Vrača, kao pojačanje siguranja ovog diela pruge. Izta se razmjestila i to:

— Stožer bojne i 6. sat sa dva bacača i vodom strojnica u Begov Hanu, a 5. sat sa vodom strojnica u Vranduku. —

23. travanj:

— Grupa partizana jačine 10 naoružanih došla u s. Bašci (3 km. i. Trnova) s namjerom da pljačkaju hranu i stoku od pučanstva u ovome selu. Milicija domdo „Trnovo" stupila u borbu sa njima, te ubila vođu ove grupe, zaplieniła mu pušku sa 15 naboja, dok su se drugi razbježali. — Među pobjeglim i jedan ranjen.

— Električni vod visoke napetosti, koji vodi: Zenica—Kakanj—Breza—Vareš, pokvaren od strane četnika.

Ova mjesta ostala bez električne struje.

Istoga dana oko 18.30 sati kvar opravljen.

24. travanj:

— Primitveni podatci da se izbjegli četnici, sa Pl. Ozren, posle podhvata na iztoj od strane Njemaca, prikupljaju ponovno u oblasti Kaknja (zapadno i sjeverozapadno). —

— Pukovnik Binder, zapovjednik 4. pješačke pukovnije sa još 6 svojih časnika pobjegli iz partizanskog zarobljeništva i javili se II. bojni 9. pješ. pukovnije u Trnovu. — Upućeni u domobransku bolnicu Sarajevo, radi pružanja pomoći. —

— Skupina od 30—40 partizana napala selo Lukovac. — Milicija domdo „Umoljani“ otvorili vatru. — Jedan partizan ranjen, a dva milicionera zarobljena. — Podatci za ove zarobljene nisu primitveni. — Partizani potisnuti. —

— Noću 23./24. — četnici ponovno prekinuli dalekovod između Zenice i Kaknja. — U jutro ovoga dana upućeni majstori sa 90 domobrana i 20 milicionera iz Kaknja u zapadnom, smjeru radi opravke. — Oko 200 četnika napalo naše. Jedan radnik poginuo, dva milicionera, jedan domobran i tri radnika ranjena, jedan radnik i jedan domobran zarobljeni. —

Naši se povukli u D. Kakanj.

25. travanj:

— Dva električara bez oružane pratnje upućeni iz Zenice u smjeru Kakanj, propušteni od četnika, dalekovod opravili.

26. travanj:

— Domdo sati „Bjelimići“ i „Umoljani“ vodili borbu sa partizanima i potisnuli ih ka s. Ljuta. Jačina ovih partizana oko 300 naoružanih. Dva milicionera ovom prigodom zarobljena, a dva nestala.

— Kod partizana dva umrla od rana, a lakše i teže ranjeni odnešeni u smjeru Kalinovika.

— Primitveni podatci da su partizanske snage u jačini oko 3000 zauzele postave 18 km. južno od Varcar Vakufa. —

Namjeravaju izvršiti napad na Varcar Vakuf i Jajce.

Njemačko zapovjedništvo u Jajcu o ovome obaviješteno,

29. travanj:

Ovim danom 15. pješ. pukovnija podređena za kraće vrijeme u taktičkom pogledu borbenoj skupini pukovnika Rutzmanna iz Žepča.

30. travanj:

Odbjegli iz partizanskog zarobljeništva i javili se II. bojni 9. pješ. pukovnije u Trnovu: nadsatnik Petranović Branimir, zapovjednik III. bojne 5. pješ. pukovnije, narednik-đak Bedrica Franjo iz VIII. top. sklopa, djelatni vodnik Endrich Antun, iz

V. bojne 10. pješačke pukovnije. Svi upućeni III. domobranskom zboru u izvještajni odjel, radi preslušanja. —

3) Utrošak strijeljiva:

— Kod Zagrebačke konjaničke i 15. pješ. pukovnije — nije bilo znatnijeg utroška u strijeljivu. —

— II. bojna 9. pješ. pukovnije, utrošila je:

— pušanih naboja 11351;

— stroj osamokresnih 1243;

— ručnih bombi 280;

— bacačkih granata 4;

— raketli 15. —

— Utrošak strijeljiva od drugih postrojbi nije primljen. —

B) IZKUSTVO:

Kako u toku mjeseca nije bilo većih podhvata vršenih sa postrojbama podređenim ovom stožeru, to nису stečena kakova veća izkustva. —

C) NEDOSTATCI I GRIEŠKE:

Osim zamjene i popune ljudstva na postavima, nedostataka, kao ni većih grešaka za sada nema. —

(M. P.)

Zast. zapovjednika
podpuikovník (Bajd),
Bajd

i , i

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 9 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU
ISTOČNE I CENTRALNE BOSNE¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR
Op. Br. 2232/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 9. V. 1943
(Oznake po karti 1 :100.000)

I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.

2.) Pojediniosti:

a) Područje Kalinovika:

Našim razviđanjem od 8. o. m. ustanovljeno je, da su partizani napustili čitavo područje Kalinovika i otišli prema Drini. Napušteno područje Kalinovika ponovno su zaposjeli četnici talijanski suborci, a i Talijani iz Nevesinja već su stigli do Uloga. Pri pokušaju naših izvidnica da pređu njemačko-talijansku demarkacionu crtu prema jugu, četnici su našim zapovjednicima saopćili, da imaju od Talijana zapovied, da našim snagama ne dozvole prelazak demarkacione crte prema jugu.

b) Područje Visokog:

Dne 7. o. m. milicioneri i oružnici imali su sukob sa jednom skupinom odmetnika kod sela Viduše (4 km. j. z. od Kaknja), kojom prilikom su bez vlastitih gubitaka 4 odmetnika ubijena i 3 zarobljena.

Dne 6. o. m. jedna oružnička obhodnja sukobila se sa jednom skupinom pljačkaša kod sela D. Bioča (7 km. j. i. od Visokog). 1 odmetnik mrtav.

c) Područje Han Pijesak—Vlasenica—Kladanj:

Dne 8. o. m. ustaške postrojbe iz Han Pijeska i dijelovi kladanjske bojne vršili su razviđanje i čišćenje područja Sokolina—Žeravice (7—10 km. j. i. od Kladnja). U nekoliko manjih sukoba ubijena 2 partizana i zarobljena 3 naoružana četnika, a zaplijenjeno 5 pušaka i 17 bombi.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 4/1—4, k. 23 a.

d) Područje Jajca:

Dne 6. o. m. partizani su opljačkali sela: Kruščica—Bučići—Lendići (6—8—9 km. i. s. i. od Jajca). Tokom ovoga dana ova sela su bombardirana i tom prilikom ranjeno je 15 žitelja, dok se partizani za vrijeme bombardovanja nisu nalazili u ovim selima.

e) Područje Foče:

Prema izvješću 369. hrv. divizije, dne 8. o. m. vođene su manje borbe u prostoru 3 km. juž. od Foče, odakle je neprijatelj dalje potisnut prema jugu. 2 vlastita ranjena.

Doturna cesta Goražde—Foča. nalazi se djelomično pod neprijateljskom vatrom sa istočne strane Drine.

3.) Razvijanje domobranskim obhodnjama i milicionerima u prostoru Kalinovika oko njemačko-talijanske demarkacione crte i ustaškim postrojbama u prostoru Sokolac—Vlasenica.

Hvatanje i uništavanje pljačkaša i oduzimanje oružja i streljiva od nepokornih bandi na čitavom području zbora.

Vlastiti gubitci: 2 ranjena (369. hrv. div.).

Neprijateljski: 7 mrtvih i 6 zarobljenih.

II. 1.) Dne 8. o. m. u 1800 sati kod Han Obođaša (8 km. j. z. od Sokolca) 3 odmetnika pucala na jedan posebnički samovoz bez učinka.

2.) Po nalogu 118. njem. lov. divizije, od 6. o. m. zapovjedništvu 373. njem. pješ. divizije u taktičkom pogledu podređeni su: Zagrebačka konjanička pukovnija bez L sklopa, II. gorski zdruk i V. staj. djel. zdruk.

3.—4.) Bez promjene.

III. s Bez promjene.

Zapovjednik general
Lulkić v. r.

Za točnost:
Glavar stožera
Glst. podpukovnik (Zmavec)
Žmavec

(M. P.)

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 13 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU
ISTOČNE I CENTRALNE BOSNE¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2287/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 13. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

- I.
- 1.) Stanje bez osobitih promjena.
  - 2.) Pojediniosti:
    - a) Područje Trnova:

Razviđanjem od 12. o. m. u prostoru j. od Trnova, domobranske obhodnje nisu imale dodir sa neprijateljem. Dne 12. o. m. došao je 1 odjel Niemaca u Trnovo I zajedno sa našim dielovima zaposjeo juž. ivicu Trnova.
    - b) Područje Sokolac:

Razviđanje u prostoru Sokolca bez dodira sa neprijateljem. Milicioneri i oružnici odbili vatrom pljačkaše, koji su pokušali otjerati stoku iz prostora 2 km. z. od Knežine.
    - c) Područje Travnik:

Prema izvješću 5. divizije, po selima u prostoru 12 km. s. z. od Turbeta nalazi se navodno oko 4000 partizana,² djelomično dobro naoružanih. Prema izjavama seljaka imadu namjeru napasti Turbe. U pogledu broja partizana, točno stanje nije se moglo provjeriti.
    - d) Područje Livno—Glamoč:

O stanju na ovome području nisu primljene nove viesti.
    - e) Područje Foče:

Prema izvješću 369. hrv. divizije, dne 12 o. m. neprijatelj protjeran sa kt. 956 (5 km. j. z. od Foče). U prostoru j. od Foče, uslied bombardiranja, neprijatelj pokoleban. Gubitci: 2 mrtva i 6 ranjenih, a kod neprijatelja: 9 mrtvih i 3 puške zaplijenjene.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 14/1—30, k. 23.

² Odnosi se na dijelove Pete krajiške NOU divizije.

3.) Razvidanja domobranskim obhodnjama u prostoru Trnova, Rogatice, te ustaškim postrojbama u prostoru Sokolca i Han Pijeska.

Vlastiti gubitci: 2 mrtva i 6 ranjenih (369. div.).

Neprijateljski: 9 mrtvih i 3 puške zaplijene.

II. 1.—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić v. r.

P 15/V D

Za točnost:

Glavar stožera

Glst. podpukovnik (Žmavec)

Žmavec ;

(M. P.)

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ŠESTE PJEŠAČKE DIVIZIJE OD 13 MAJA 1943 GOD. O ITALIJANSKIM NAMJERAMA U ISTOČNOJ HERCEGOVINI¹

ZAPOVJEDNICTVO

6. PJEŠAČKE DIVIZIJE

Op. Br. 4452/taj.

U Mostaru, dne 13. V. 1943 god.

Predmet: dnevno izvješće br. 130. —

- GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA „OP“. —
- HRVOPO-U SUŠAK. -
- III. DOMOBRANSKOM SBORU (Glst.)
- III. D. S. PODRUČJU (Glst.)
- II. SEKTORU (POPUNIDBENO SINJ). —
- SASTAVAK. —

STANJE PREMA PRIKUPLJENIM PODATCIMA TOKOM 13. SVIBNJA 1943 GODINE:

I.

a) Kratka ocjena situacije:

Izmjena talijanskih bataljona u Stolcu našom 6. sati 14. pješačke pukovnije smatram da ima svoje dublje značenje. — U predstojećem sukobu Nijemaca i četnika nije sasvim sigurno kako će se držati Talijani. Skidanje talijanskih bataljona sa Stolca moglo bi biti izvršeno iz dva razloga:

1. — Ili ispraznjuju najistočnija mjesta u Hercegovini, da bi se u slučaju njemačkog napada mogli lakše izvući prerna-morskoj obali, izbjegavajući tako sukob s Nijemcima, ili se

2. — Misle oprieti zajedno sa svojom protukomunističkom milicijom (četnicima!) njem,ačkom nadiranjem prema istoku.

Pošto su Talijani zapovjedili pokret svojih stolačkih bataljona za danas ili sutra, smatram da Talijani računaju da nje-mačka ofenziva više nije daleko. Da tako misle zaključujem po tome, što i četnici užurbano izvoze svoju opremu, hranu i t. d. talijanskim teretnim samovozima u smjeru Nevesinja.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 1/1—16, k. 23-a.

Promatrajući šta se u Mostaru i istočnoj Hercegovini radi, i poznavajući zapovjednika divizije „Marche" generala Amica u dušu — ne isključujem mogućnost, koju sam naveo pod 2). Izgleda dpduše fantastično da bi Talijani za ljubav četnicima i svojim mračnim ambicijama u istočnoj Hercegovini mogli izazvati sukob između Njemačke i Italije. I ako ima više vjerojatnoće, da će Nijemce bez borbe propustiti prema Bišini i Nevesinju, gdje će četnici po svoj prilici zauzeti postavu za obranu — ipak ne isključujem ni ono što sam već naveo.

Jučer, 12. o. mj., bio sam na referatu na Širokom Brijegu.

b) Djelatnost podređenih četa i pojedinosti o neprijatelju: Djelatnosti podređenih četa nije bilo. Drugih podataka o neprijatelju nema. —

c) Vlastite mjere: Kao i u ranijem izvješću.

II.

POKRETI I PREMJEŠTAJI VLASTITIH ČETA I OSOBITI DOGAĐAJI:

6. sat 14. p. p. jučer je, 12. o. mj., bez ikakvog incidenta stigla u Stolac. Danas se vrši preuzimanje vojarne i bunkera oko grada od talijanskih četa, koje će otići.

Našoj miliciji u Stolcu i njegovoj okolini zapovjedbano je, da surađuje s našom sati, a četnici su upozoreni da paze šta rade.

Kod Nikšića su navodno Crnogorci i Italijani od partizana pretrpili težak poraz. Govori se o 600 mrtvih Crnogoraca i Talijana.

III.

OSOBITI DOGAĐAJI I MJERE IZVAN BORBENE DJELATNOSTI:

Naši građani (najvećim dielom muslimani), koji su od Talijana s četničkom asistencijom bili za vrijeme moje odsutnosti uhićeni, pušteni su u Trebinju i Mostaru veći njihov dio. Oni, koji su još ostali u zatvoru, zaista su sumnjivi zbog komunizma.

Talijani su dali obećanje da više neće vršiti uhićenja s četničkom asistencijom. Ovo je važno, jer četnici vršeći svoju mobilizaciju pozivlju i muslimane, pa kad se ovi ne odazovu, onda ih denunciraju Talijanima kao komuniste. — Voditi ću brigu, da Talijani svoje obećanje izvrše. Ova uhićenja imala su za pozitivnu činjenicu, da su sada i oni muslimani, koji su

se do sada kolebali, listom uz nas, jer su se i takvima napokon otvorile oči, te vide tko im je prijatelj, a tko neprijatelj.

Noću 12./13. o. mj. na njemački magazin u južnom logoru u Mostaru, bačene su 3 zapaljive ručne bombe jugoslovenskog porijekla bez poslietka. Napadač ispalio je i 2 hitca iz samokresa, a u biegu mu je samokres ispao.

Naš stražnik kpji se je nalazio u blizini iz puške ispucao je dva naboja a potom je alarmirana i njemačka straža, koja je isto pucala za napadačem, ali bez učinka. Sumnja se, da su ovaj napad izvršili četnici ili neki nezadovoljni radnici. Izvidi se vode. —

U kotaru Trebinje prehrana očajna, narod gladuje, a ima smrtnih slučajeva od gladi. Pijačne ciene u pazarne dane su sljedeće:

Svježe meso 1100 Kuna, kajmak 600 Kuna, suho meso od 1100—1300 K., maslo 1800 Kuna, krompir 200 Kuna, grah 400 Kuna, kupus 100 Kuna, brašno kukuruzno 350 Kuna, ulje 1500 Kuna, sir 900 Kuna sve po jednom kilogramu. Jaja 40 Kuna komad, mlieko 80 Kuna litar.

Pučanstvo po ovakovim cjenama nije u mogućnosti vršiti nabavku artikala, već gladuje i svakim danom sve nesposobnije jza rad. —

(M. P.)

Zapovjednik, pukovnik
Š a r n b e k
Šarnbek

P 17/V D

Poslano Min. unut. poslova
Glav. ravn. za prehranu

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ŠESTE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE ZA PERIOD OD 1 DO 14 MAJA 1943 GODINE¹

ZAPOVJEDNIČTVO

6. ORUŽNICKE PUKOVNIJE

J. S. Broj 1599/tajno

U Mostaru, dne 14. svibnja 1943

Predmet: Doglasno izvješće za
I. polovinu svibnja 1943

1. — Glavnom oružničkom zapovjedništvu (Sigur. Odjel) Zagreb
2. — Zapovjedništvu I. i III. domobranskog sбора (Glst.)
3. — Državnom tajništvu Predsjedništva vlade Zagreb
4. — Opunomoćeniku Državne vlade za velike župe Vrhbosna, Hum i Usora i Soli Sarajevo
5. — Glavaru građanske uprave za Istočnu i Zapadnu Bosnu g. Šandoru Benaku Brod n/S
6. — Općem upravnom povjereništvu NDH. kod višeg zapov. Talij. oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“ (II armata) Sušak
7. — Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost Zagreb
8. — Ministarstvu unutarnjih poslova — Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost (Odsjek X.) Zagreb
9. — Zapovjedništvu 6. pješачke divizije (III. sektor) Mostar
10. — Zapovjedništvu 1, 2, 3, 4. i 5. oružničke pukovnije (J. S.)
11. — Oružničkom krilnom zapovjedništvu Mostar, Omiš,, Dubrovnik i Bileća u Trebinju. —

Temelje odredaba privremenog Naputka za rad i organiziranje izvještajne službe u vojsci i zapoviedi Glavnog oruž-

¹ Original, rađen na šapirografu, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 49/2—8, k. 149.

ničkog zapovjedništva J. S. Broj 321/taj od 31. srpnja 1941. godine, podnosim doglasno izvješće za I. polovinu mjeseca svibnja u sljedećem:

I. OBČA UNUTARNJA SITUACIJA:

1) Raspoloženje pučanstva:

Raspoloženje pučanstva prema državi i Njenom Vrhovništvu kao i uopće stanje na području pukovnije ostalo je u glavnom nepromjenjeno u razdoblju od posljednjeg ovakovog izvješća. — Pučanstvo Dalmacije većim je dielom neraspoloženo prema današnjem državnom uređenju i to se neraspoloženje svakim danom sve više izpoljava. — Nadaju se i žele pobjedu saveznika. — Takovo držanje zauzimaju i državni službenici. — Pobjede saveznika u Africi još više su učvrstile njihove nade. — Razlozi ovakovom držanju su postupci talijanskih vlasti prema našem pučanstvu, teško gospodarsko stanje i nevolja koja se ogleda na svakom koraku. —

Iz istočne Hercegovine partizanske snage prebacile su se u Crnu Goru. Nakon pročišćenog područja u tom dielu, talijanske vojne vlasti predale su četnicima upravu na celom području kotara Gacko i Nevesinje. Naše vojne snage i oružništvo povučene su u Bileću i Stolac. I u ostalim dielovima istočne Hercegovine dominiraju četničke postrojbe pod upravom Talijana. Njihovo je držanje u odnosu na državnu vlast nepromjenjeno, kao i kod ostalog pravoslavnog pučanstva. —

Djelovanje komunista je sada na području krila Omiš. 1. svibnja proslavljen je paljenjem kriesova, izticanjem zastava i razituranjem letaka. — Međutim, ipak se uočava opadanje njihove djelatnosti i nalaze manje podrške kod pučanstva koje počima uviđati da je njihova akcija mnogo doprinela njegovom stradanju. —

Na otocima Braču i Hvaru Talijani su pojačali svoju promidžbu za pridobijanje našeg pučanstva za sebe. — U tom postizavaju stanovit uspjeh, jer oni tom gladnom i napaćenom pučanstvu govore kako se oni za njih staraju i šalju hranu iz Sušaka i Splita. — Fašisti iz Splita su u Hvaru bezplatno podijelili 2.500 kg krušnog brašna. Na proširene vesti da će hrana doći iz Njemačke, Talijani su reagirali i zabranili širenje ovakovih vesti pod prijetnjom obustave skrbi oko prehrane. —

U području Imotskog, Ljubuškog, Širokog Brijega i Konjica, nalaze se dislocirane postrojbe njemačke dobrovoljačke SS divizije „Princ Eugen“. Hrvatski dio pučanstva u veliko je

oduševljen dolaskom ovih snaga na ovo područje, uvjeren da će ovim snagama konačno uspjeti da likvidiraju odmetničke skupine, koje su do sada ugrožavale njegovu osobnu i imovnu sigurnost, gajeći nadu, da će se moći povratiti svojim domovima i nastaviti miran život na svom, ognjištu.

Pravoslavci: Stav ovog diela pučanstva uvijek je isti. U stavu su izčekivanja skorog svršetka u korist Engleza i saveznika i ovo javno izpoljavaju svakom zgodom.

Zidovi: Bez promjene od posljednjeg izvješća.

2) Četnička akcija:

U zajednici sa talijanskim snagama sve četničke postrojbe uzele su učesća u borbama sa partizanima u istočnoj Hercegovini te zauzeti borbom u svojim krajevima, prestali su napadati na naše pučanstvo na desnoj obali rijeke Neretve. Ovome je mnogo doprinijelo i prisustvo njemačkih oružanih snaga duž desne obale Neretve i sada im je onemogućen prelaz na tu stranu i napad na naše pučanstvo i njegovu imovinu.

Mjesto Gacko i Nevesinje drže u svojim, rukama budući su naše vojne snage i oružništvo po zahtjevu Talijana napustile ova mjesta. Za sada nema podataka, da bi nad našim pučanstvom vršili nasilja u tim područjima.

Kao važnije slučajeve u savezu sa njihovom akcijom, iznosim sljedeće:

Na području oružničkog krila Mostar:

13. travnja četnički vojvoda Dobrosav Jevđević, prigodom nastalog rasula među četnicima i bjegunstva iz borbe i pohoda na Nevesinje, uputio je okružnicu² svima svojim komandantima i kmandirima u kome ih naziva kukavicama i izdajnicima srbstva da su bez borbe pred gladnim i golorukim dalmatinskim partizanima pobjegli kao kurve iz Nevesinja, čime su nanijeli sramotu za cijelu srbsku vojsku pred Talijanima i Hrvatima. Konačno apeluje i poziva prave četnike i borce da se odmah stave na raspoložbu za borbu i pohod na Nevesinje kako ne bi došli Nijemci i Ustaše, oduzeli Nevesinje i zapečatali sudbinu srbske vojske i srbstva uopće.

28. travnja četnici podpomognuti talijanskim topničkim djelovanjem, ušli su bez borbe u Nevesinje, budući da su se partizani povukli u pravcu Crne Gore.

Na području krila Mostara:

21. travnja na području oružničke postaje Metković, uhvaćena su dva partizana koji su predati talijanskim vojnim vla-

² Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 299.

stima po njihovom zahtjevu i ove su ih odpremile u sabirni logor. —

23. travnja kod s. Donji Studenci, kotar Ljubuški, uhvaćeno je 16 naoružanih partizana, koji su pobjegli iz Nevesinja s namjerom da se predaju našim vlastima. Od uhićenih partizana 12 je predato našim oblastima a 4 talijanskim. Talijanske vlasti strijeljale su njima predate partizane. Povrh ovoga jedan je u tōku hvatanja pokušao pobjeći i ubijen je. Svi su rodom Dalmatinci i pripadali su partizanskoj brigadi koja je operirala u oblasti Nevesinja.

26. travnja na području oružničke postaje Metković, uhvaćen je partizan Nedjeljko Vujević iz s. Duge Njive, kotara Makarska, koji je sa oružjem predat talijanskim vojnim vlastima na njihov zahtjev koje su ga odpremile u sabirni logor.—

4—5. svibnja o. g. njemačke vojne snage iz Ostrošca sa dva oružnika iste postaje vršile su premetačinu sela Kostajnica — Blučići — Bukovica — Pačarani — Čelina — Kruščica — Solakova Kula — Parsovići — Podhum kotara Konjic i tom prigodom nisu nigdje došli do sukoba sa partizanima. —

Dozapo'Vjednik, pukovnik:
Muharem Aganović
Aganović

T. J. S. 584/43.

J. S. 20/V

IZVJEŠTAJ STOŽERA PETOG STAJAĆEG DJELATNOG
ZDRUGA OD 15 MAJA 1943 GOD. O RASPOREDU I AKCI-
JAMA JEDINICA U TOKU APRILA 1943 GODINE¹

{

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA VOJNICA
STOŽER
"V. STAJAĆEG DJELATNOG SDRUGA
ZAPOVIEDNI SKUP

Broj 472/taj. sa pril.

U Livnu, dne 15/V 1943

OBCE POTHVATNO IZVJEŠĆE
za mjesec travanj 1943 god.

I. D I O

1.) RAZPORED POSTROJBI:

Stožer sdruga	.Bugojno
Stožerni sat_____	Bugojno
I. bojna-stožer.	Sarajevo
Stožerni sat, 1., 2., 3. 14. sat	Sarajevo
I. gorska bitnica.	Sarajevo
VII. bojna-stožer_____	Glamoč
Stožerni sat	Livno
Vod bacača	Livno i Glamoč
1., 2. i 3. sat.	Glamoč
4. sat.	Korična
XX. bojna-stožer.	Kupres
Stožerni sat.	Kupres
1., 2. i 3. sat.	Glamoč
4. sat.	Jablanica
XVII. bojna-stožer.	Konjic
1. sat.	Prozor
2. sat_____	Ivan Sedlo
3. sat.	Ostrožac

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 4/1—4, k. 23 a.

2.) POTHVATI:

a) Obćenito:

Prema primljenim izvješćima sjeverno i zapadno od Glamoča prikupljaju se neprijateljske snage (četnika i partizana zajedno²), te vrše napadaje na katolička sela, gdje pljačkaju i ubijaju. U Hrbljini, zapadno od Kupresa, nalazi se skupina odmetnika jačine 700. Između Glamoča i Crnog Luga, nalaze se skupine odmetnika u šumama. Na planini Kamešnici između Livna i Sinja, nalaze se dalmatinski partizani, koji se spuštaju iz šuma u sela te pljačkaju. Primjećeno je, da nedaleko D. Vakufa, mjesto zv. Božića košara, dolaze pravoslavci (naoružani) iz okolnih sela, te drugi iz Varcar Vakufa, te tamo vrše izmjenu tvoriva. Prema primljenim podacima, nalazi se I. bosanski partizanski korpus u selima Pribelja, Blagaj, Čardak (kod Mliništa), Hotkovicima, Prijanima, Vaganju, Pogariću i Rovcima.³

Prema istim podacima u Šator Planini prikuplja se jedna brigada radi napadaja na Glamoč i Livno. Dobro su naoružani automatskim oružjem. Komora im je u Štekerovicima. Primjećeno je kretanje partizana od Malovana prema Blagaju i Zloselima. Kod G. Vakufa preko Šćita prebacile su se dvije skupine partizana (150 + 250) u Vukovsko, U pravoslavnim selima Vukovsko, Rilić, Duboka, Mlini⁴ vrše se nasilna novačenja, te imade oko 600 naoružanih odmetnika. Od oružja imadu 2 teška bacača, 1 njemački laki bacač, 2 teške strojnice i više lakih strojnica. Među ovim odmetnicima vlada pjegavac. Prehrana je oskudna. U selu Manojlovićima (kod Vukovskog) nalazi se partizanska občina i zapovjedništvo ove skupine. Zapovjednik je Vlatko Manojlović. Izpod Raduše Planine nalaze se veća skladišta ove skupine odmetnika.

Prema primljenim podacima u Blagaju se nalazi sjedište novoosnovane 10. partizanske divizije. Stožer iste nalazi se u zgradi pred crkvom. Zapovjednik je učitelj imenom Nemanja⁵ iz Kozare. U Blagaju i okolici imade oko 650 naoružanih partizana.

U Janju imade oko 200 naoružanih partizana i tamo se nalazi obskrba središnjica te divizije.

U selu Mujdžićima, sjevero-zapadno od Janje nalazi se stožer 9. partizanske brigade.

² Podatak nije tačan. Jedinice NOV nisu saradivale sa četnicima.

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 156.

⁴ Mjesta Duboka i Mlini na karti 1 : 100.000 nisu nađena.

^B Vlatković, politički komesar Desete NOU divizije

Šipadova željeznica Drvar—Čardak nalazi se u rukama; partizana i saobraća za njihove potrebe.

Partizani iz ovih predjela u spoju su sa zapovjedništvom korpusa, koji se nalazi u Grmeču.

Obćenito se prema podacima od seljaka opaža organizirano prikupljanje odmetnika, četnika i partizana, koji u ovim krajevima zajedno surađuju, te je za očekivati skore napadaje većeg zamašaja u prvom redu na Glamoč, Livno, Sujicu i Kupres.

. Primišljeni su podaci o kretanju skupina četnika iz Knina, u pravcu Glamoča.

b) Dnevnik pothvata:

I. bojna bila je do 27. travnja razmještena na postavima oko Konjica u Orahovici, Čelebiću, Podorašcu, Bistrici i drugim postavima bez imena. Dana 27. travnja upućena je bojna zajedno sa I. gorskom bitnicom u Sarajevo radi sređivanja i odmora. Tokom čitavog mjeseca ciela je bojna bila stalno na postavima i nije vršila pothvate.

XX. bojna vršila je isto posadnu službu i na postavima: oko Kupresa, Livna, Jablanice i Konjica, te je sudjelovala jedino u pothvatu na Glamoč prilikom napadaja odmetnika na to mjesto.

VII. bojna vršila je tokom travnja sljedeće pothvate:

Od 1. do 4. travnja 1943 vršila je izviđanja oko Livna i u pravcu Glamoča.

5. travanj: U 0.30 sati u noći krenula je VII. bojna u pothvat u pravcu Glamoča. Na polovini puta na mjestu Korićna neprijatelj je pružio otpor, te je uz borbu od Korićne do Glamoča stigla bojna 5. IV. u 12 sati u Glamoč. Tom prilikom izvršen je pretres kuća u Glamoču, te su pronađeni neki dokumenti. Tokom noći istoga dana napadao je neprijatelj postave oko Glamoča bez uspjeha. Poslie podne vršena su izviđanja, te je u selu Halapić pronađeno 50 naoružanih neprijatelja, na koje je otvorena vatra, te se isti povukao prema selu Glavice.

6. travanj: Tokom noći neprijatelj je pripucavao na postave oko Glamoča. Ujutro je 3. sat VII. bojne krenuo na vježbovno izviđanje, te bio dočekan žestokom vatrom iz pušaka i strojopušaka. Neprijatelj je suzbijen. U tom napadaju sudjelovalo je oko 120 neprijateljskih pušaka i 2 strojopuške.

Vlastiti gubitci: 1 vojničar lakše ranjen.

Neprijateljski gubitci: 60 mrtvih pronađenih, koji su prepoznati kao seljaci iz Halapića i Glavica.

7. travanj 1943: Tokom noći neprijatelj je pripucavao na postave oko Glamoča. Prije podne izvršeno je izviđanje, te primjećeno prikupljanje neprijatelja za napad na Glamoč. U 16 sati izvršen je napad, ali je odbijen.

Vlastiti gubitci: nema.

Neprijateljski gubitci: 4 mrtva, 8 ranjenih. '

8. travanj 1943: Tokom noći neprijatelj je pripucavao na postave. Ujutro poduzet je pothvat u pravcu Glavice—Šumnjaci. Neprijatelj je napao naše jedinice, ali je uz gubitke bio odbijen.

Vlastiti gubitci: nema.

Neprijateljski gubitci: 52 mrtva.

Ratni plien: 2 redenika za tešku strojnicu, 12 raznih pušaka.

9. travanj 1943: Vršeno izviđanje. Neprijatelj nije opažen..

12. travanj 1943: Neprijatelj napao na postave i odbijen.. Ujutro vršena izviđanja u svim pravcima.

13. travanj 1943: Vršeno izviđanje. Obhodnja naišla na trojicu partizana kod Kamzinog Vrha, koji su pokušali pobjeći, ali su ubijeni. Vršni se utvrđivanje Glamoča bunkerima.

14. travanj 1943: Neprijateljska obhodnja napala postave u selu Đuličani, ali su se razbježali pred našom vatrom..

Gubitci neprijatelja: 2 mrtva.

15. travanj 1943: Neprijatelj pripucavao na postave oko Glamoča. Izvršeno izviđanje i primjećeno skupljanje odmetnika između Glamoča i Pribelja.

16. travanj 1943: Skupina odmetnika od 200 pušaka, 3 strojnice, jedan bacač mina 81 mm napao je postave na Vidimlijama i Korićni.⁶ Naša posada bila je u jakosti od 40 ljudi, te se morala povući radi nadmoćnosti neprijatelja na Gradinu (1247). Na vješt o tome krenula je pomoć i oklopni samovoz iz Livna kao i iz Glamoča, te su se iste kod sela Kamen i Rudine sukobile sa neprijateljem, koji je odbijen i protjeran preko Glamočkog Polja, Starog sela u šumu Malić.⁷

Vlastiti gubitci: u ljudstvu ništa

u opremi: 40 šatorskih listova.

⁶ Vjerovatno se odnosi na dijelove Prve krajiške NOU brigade i Četvrtog krajiškog NOP odreda, pošto su oni u to vrijeme bili na ovom terenu. Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 112.

⁷ Malička Šuma

Neprijateljski gubitci: u ljudstvu poginulih 1 zapovjednik sata pronađen, 10 partizana pronađeni; 40 partizana odvučeni — prema podacima od seljaka u opremi: 1 strojnica „Soša“ i raznih spisa.

17. travanj 1943: Vršeno izviđanje i primjećeno povlačenje partizana u pravcu Pribelja i sela Podkraj.

18. travanj 1943: U noći naišla obhodnja odmetnika jačine 10 ljudi između sela Kovačevci i Hoziči na naše postave, gdje su odbijeni.

Neprijateljski gubitci: 1 mrtav

u opremi: 1 puška zarobljena.

19. travanj 1943: Vršeno izviđanje i opaženo prikupljanje odmetnika u pravoslavnim selima preko Glamočkog Polja.

Od 20. travnja do 22. travnja 1943: Vršena su izviđanja i utvrđivanje bunkerima. Neprijatelj nije opažen.

23. travanj 1943: Izviđanjem opaženo skupljanje neprijatelja u okolici Glamoča. Vrš¹ se utvrđivanje.

24. travanj 1943: U noći stroga pripravnost. U 3 sata 500 odmetnika napalo je posadu Korićng' i Vidimlje. Radi premoćnosti neprijatelj je uspio preuzeti ove položaje i raztjerati satniju koja je bila na tim položajima, nakon čega su se dijelovi ove skupine odmetnika uputili prema Priluci i Livnu. U 8 sati ujutro krenuo je 2. sat VII. bojne iz Livna u pomoć, te se sukobio sa odmetnicima na Crnom Vrh^u. Radi premoćnosti neprijatelja morao se ovaj sat nakon odulje borbe i zbog toga, što je odmetnicima stigla pomoć od Hrb^lljina povući se u pravcu Livna. Tokom dana vršm je neprijatelj obkoljavanje Glamoča. U međuvremenu probili su se 2 sata VII. bojne iz Glamoča prema Korićni, da uzpostave spoj sa jedinicama iz Livna. No kod sela Rudine bili su prisiljeni vatrom neprijatelja povratiti se u Glamoč. Istog dana napao je neprijatelj sela sjevero-zapadno od Glamoča i počeo paliti, no -bio je pothvatom naših snaga iz Glamoča otjeran u pravcu sela Glavice.

Vlastiti gubitci u ljudstvu: 5 poginulih, 3 ranjena;

u opremi: 4 puške, 1 strojopuška, 5 pripasnih remena, 47 pokrivača, 11 kabanica, 33 pljoske, 11 krušnih torbica, 20 zdjelica, 6 pari cipela.

25. travanj 1943: Tokom noći napadao je neprijatelj vatrom Glamoč⁸ i sela oko Glamoča. Na dobivenu obavijest, da se spre-

² Vidi tom IV, knj. 11, dok. br.339i346.

ma napadaj na Glamoč, krenuli su u 9 sati ujutro 2. sat VII. "bojne, stožerni sat VII. bojne, 3. sat XX. bojne i vod oružnika prema Glamoču. Na Crnom Vrh u naišli su na žestoki odpor utvrđenog neprijatelja, te je tek u 15 sati uspjelo preuzeti taj položaj. Spomenute jedinice kretale su se odmah dalje u pravcu Glamoča uz mjestimični odpor neprijatelja, koji se je povukao nakon toga u pravcu planine Staretine. Spomenute jedinice stigle su u Glamoč u 20 sati.

Vlastiti gubitci u ljudstvu: 3 vojničara ranjena.
Neprijateljski gubitci u ljudstvu: 38 mrtvih pobrojano, te mnogo lješeva na koje se naišlo tokom borbe, ali se nije moglo vršiti prebrojavanje.

26. travanj 1943: Oko pol noći napalo je oko 1500 odmetnika sa svih strana Glamoč. Radi prikrivenosti zemljišta uspjelo Im je odmah u prvom naletu približiti se sjevero-zapadnim postavima i zauzeti ih, nakon čega su se probili u samo mjesto, te zauzeli neke kuće. U samom mjestu došlo je do neposredne borbe prsa o prsa. Neprijatelj je napadao sa mnogo teških strojnica, ručnim bombama, sa dva topa 75 mm. . .⁹ Momčad sa razbijenih vanjskih postava povukla se u pravcu Korične, gdje od dolazeće pomoći iz Livna sakupljena i povraćena za napadaj na Glamoč.

U samom mjestu ostalo je u borbi i održalo se do dolazka pomoći oko 450 boraca. Među njima i vod oružnika, koji se je na čelu sa svojim zapovjednikom vrlo dobro borio. Odmah na obavjest o napadaju na Glamoč krenule su iz Livna sve raspoložive snage put Glamoča, kuda su stigle u 10.30 prije podne, te do 11 sati uspjelo je neprijatelja obkoljavajućom vatrom izbaciti iz grada. Kasnije je stigla, pomoć Njemačke vojske, koja je bacačima i topovima progonila neprijatelja u bijegu.

Vlastiti gubitci u ljudstvu: poginulih 14, ranjenih 21, nestala 3;

u opremi: imade mnogo što je navedeno sve u popisu izgubljene opreme.

Neprijateljski gubitci u ljudstvu: 120 mrtvih pronađenih, 2 mrtva zapovjednika.

Plijen: 2 teške njem. strojnice (preuzeli pripadnici njem. vojske), 20 pušaka.

28. travanj 1943: Vršeno izvidanje, neprijatelj nije opažen. Tom prilikom, prikupljeni su podatci o sakupljanju neprijatelja u Hrblijnama, gdje ih imade oko 700. Jedna skupina čet-

⁹ Dalji tekst u rečenici je nečitljiv.

nika kretala se iz Crnog Luga prema Čaprazlijama i Sajkovićima, gdje je došlo do borbe sa nepoznatom skupinom.

29. travanj 1943: Vršeno izvidanje i od seljaka dobiveni podatci da je skupina od 800 četnika prebacila se u selo Čelebić. Određena je pripravnost.

30. travanj 1943: U noći je neprijatelj pripucao na naše postave u Glamoču. Ujutro izvršeno izvidanje, neprijatelj nije opažen. Vršiti se utvrđivanje Glamoča bunkerima.

3.) izkustva:

a) u taktičkom pogledu:

Postrojbe u posadama ne smiju mirovati, već moraju stalno vršiti nasilna izvidanja i smetati neprijatelja, da se ne uspije prikupljati i pripremati za napadaje na posadu.

Kod utvrđivanja mora se pored vanjskog utvrđenja (bunkera) utvrditi kuće u mjestu za prihvatni položaj nakon pada vanjskih položaja. Kod toga paziti da se bezuvjetno zaposjednu sva raskršća, kao i kuće koje imaju najveći brisani prostor.

b) u obskrbnom pogledu:

Potrebno je svakoj posadi dodieliti hrane i streljiva za 7 dana unapried, kako ne bi za slučaj napadaja i obkoljenja bila zbog toga ugrožena.

c) Obćenito:

Primjećeno je, da se u pravoslavnim selima vrše novačenja, te da t. zv. četnici-pravoslavci surađuju sa t. zv. partizanima,¹⁰ između kojih je skoro nemoguće postaviti razliku. Iz svih sela, koja izvrše bilo kakav napadaj, ili se napadaj u njihovoj blizini dogodi, trebalo bi muškarce pobrati i odvesti u logore.

Zapadno od Glamoča nema oružanih snaga, te bi u taj prostor, naročito u Drvar i Bos. Grahovo, bila potreba baciti jednu jaču oružanu snagu, da se na pravcu Mrkonjić Grad—Drvar—Bos. Grahovo prekine spoj istočnih skupina partizana sa partizanima i pravoslavcima u Grmeču i okolici.

U mjestima gdje su partizani boravili, ostao je netaknut još uvijek veliki broj njihovih otvorenih suradnika, koji vjerojatno i sada za njih rade. Sve ovakove trebalo bi do daljnega, (smirenja) odpremiti u logore.

Po nalogu zapovjednika
Glavar stožera[^] stk. (I. Ferček)
Ferček

¹⁰ Isto kao pod 2

BR. 295

IZVJEŠTAJ POSADNOG ZAPOVJEDNIŠTVA IZ STOCA OD
15 MAJA 1943 GOD. O DOLAŠKU NJEMAČKIH JEDINICA
I RAZORUŽAVANJU ČETNIKA U STOCU¹

POSADNO ZAPOVJEDNIČTVO
Broj 2/tajno
U Stolcu, dne 15. V. 1943

Predmet: dolazak njemačke
vojske u Stolac. —

ZAPOVJEDNIČTVU 6. PJ. DIVIZIJE

Mostar

Dana 15. svibnja t. g. u 6 sati došla je u Stolac njemačka vojska. Odmah se razišla po mjestu i pohvatala sve četnike koji su se nalazili u gradu i razoružala, te sakupila na jedno mjesto i drži pod stražom. Do 12 sati svatko ima predati oružje osim naše vojske.

Domobrane nijesu dirali i domobranstvo je do sada ostalo na svojim mjestima i jednako drži postave. —
u spise

Zapovjednik, poručnik
(Spećina)
Spećina

i

ZAPOVJEDNIČTVO
, 6. PJEŠAČKE DIVIZIJE
Broj 4532/taj.
U Mostaru, dne 17/V 1943

Po uvidu, — u spise

U. Z. Glavara stožera,
Nadsatnik (Hraste)
Hraste

¹ Original, pisan mastilom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 1/3—1, k. 104.

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 16 MAJA 1943 GOD. O BORBAMA PROTIV JEDINICA
NOV U OKOLINI GORAŽDA¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2340/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 16. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

- I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.
2.) Pojedivosti:
a) Područje Jajca:

Dne 14. o. m. neprijatelj je između 22.00 i 24.00 sata porušio želj. prugu između Vijenca i Babinog Sela (8—14 km. j. i. od Jajca). U toku 15. o. m. pruga je popravljena i promet uzpostavljen.

- b) Područje Sokolac—Rogatica:

Pošto su Niemci zauzeli brzoglasnu vezu u ovome prostoru i spoj sa Sarajevom, nisu se mogli primiti podatci o stanju na ovome području i o posijedku razviđanja.

- c) Područje Goražde:

Prema izvješću 369. divizije, dne 15. o. m. borbena skupina 369. pješ. pukovnije u 11.30 sati zauzela je Čajniče. Neprijateljska glavnina uzmakla je u j. i. smjeru iz Čajniča.

Jedna bojna iz smjera Foča dostigla je visove j. od Čajniča odbacivši neprijatelja u jačini od 400 partizana. Iz Čajniča sledi nasilno razviđanje i nadiranje u smjeru Pljevalja. Vlastiti gubitci: 3 mrtva i 5 ranjenih, a kod neprijatelja 34 mrtva i 5 uhvaćenih. Plien: 1 strojnica, 43 puške, 4 osobna samovoza, 2000 naboja za pješačke topove, mnogo pješačkog streljiva, opreme i živežnih namirnica.

3.) Prema nalogu 369. divizije, izdata posebna zapovied za razviđanje i osiguranje crte: Prača—Rogatica—

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 1/1—18, k. 23 a.

Višegrad—Dobrun (8 km. i. od Višegrada) I. djel. zdrugu:
Sokolac.

Vlastiti gubitci: 3 mrtva i 5 ranjenih (369. div.).
Neprijateljski: 34 mrtva i 5 uhvaćenih.

II. 1.—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general

Lukić

P 17/V D

(M. P.)

Lukić

BR. 297

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 17 MAJA 1943 GOD. O BORBAMA PROTIV JEDINICA
NOV NA SEKTORU GORAŽDA I ČAJNIČA¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2353/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 17. V. 1943

(Oznake po karti 1 : 100.000)

1.) Stanje bez osobitih promjena.

2.) Pojediniosti:

a) Područje Prača—Goražde:

Razviđanjem od 16. o. m. ustanovljeno je, da se jedna skupina oko 100 četnika nalazi u području s. Rasijevići (6 km. s. z. od Goražda) i jedna mala grupica oko 7 četnika u području Gvozda (10 km. s. z. od Goražda).

Razviđanje iz smjera Bistrice (6 km. j. od Pala) prema Jahorini pl. ostalo je bez dodira sa neprijateljem.

b) Područje Goražde—Čajniče:

Prema izvješću 369. hrv. div., dne 16. o. m. jedan potjerni odjel ustanovio je, da se oko 300—400 partizana bore sa četnicima kod s. Zaborka (10 km. s. i. od Čajniča).

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3/1—5, k. 23 a.

Istočno od Zaborka nalazi se mnogo stoke. Oklopna kola naišla su kod Mostine (5 km. i. od čajniča) na spaljen cestovni most, na kome mjestu su dobila topničku vatru. Plien: pušćano streljivo, mnogobrojno topničko i bacacko streljivo, sve talijanskog podrijetla.

3.) Razviđanje jaćim odjelima iz Bistrice prema Jahorini, razviđanje i spriććavanje prelaza partizanima i ćetnicima prema sjeveru preko crte: Praća—Goraźde—Višegrad—Dobrun.

Vlastiti gubitci: nije bilo.

Neprijateljski: nema podataka,

II. 1.) Ništa osobitog.

2.) Prema nalogu 369. div. određen premještaj II. bojne I. djelat, zdruga iz Jajca na osiguranje želj. pruge Dvlići—Podgrab.

3.) Prema nalogu 384. p. p., mjesto razformirame Travnićke posadne sati, u Busovaću prebaćena 2. sat. I. konjan. sklopa iz Zenice i sa ojaćanim dielom 4./I. konjan. sklopa zaposjela postave u Busovaći.

Jedan vod I./I. konjan. sklopa zaposjeo postave u Han Bili, smjenivši tamošnjju posadu II. konjan. sklopa, koja, je povućena u Travnik.

4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general

Lukić

Lukić

P 19 / V D

(M. P.)

BR. 280

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA PETE ORUZNICKE PUKOVNIJE OD 17 MAJA 1943 GOD. O KONCENTRACIJI JEDINICA NOV U ŠEKOVIĆIMA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO
5. ORUZNICKE PUKOVNIJE
Taj. J. S. Broj 579
Sarajevo, 17. svibnja 1943

Predmet: Grupiranje partizana

ZAPOVJEDNIČTVU III. DOMOBRANSKOG ZBORA GLST.

Sarajevo

Domdo bojna Vlasenica javlja:

„Prema dobivenim podacima, partizani se grupiraju u Sekovićima. — Sada se u Šekovićima nalaze 2 brigade u jačini od 1.100.— partizana.² —

Naoružani su sa puškama, te 5 teških, 24 lake strojnice, 18 strojosamokresa i 1 top, 2 bacača mina. —

Njihova namjera nije poznata, ali bi se moglo dogoditi da izvrše napad na posade u Vlasenici i okolici. —

Ovim partizanima u posljednja 3 dana pridošla su i predala se 4 domobranska časnika, koji su došli iz Bijeljine. —

Ovaj se izvještaj šalje pismeno, jer su njemačke vlasti zauzele brzoglasnu liniju Sarajevo—Zvornik, pa se nemože dobiti veza.

Molim obavjest III. Zboru i Vrhovnom oružničtvu."

Dostavlja se na znanje, savezno izvješću Taj. J. S. Br. 578 od 17. svibnja 1943. i J. S. Br. 1348/43.

Dozapovjednik pukovnik
Koloman Bilić
Bilić pk

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 46/2—1, k. 149.

² Vjerovatno se odnosi na Prvu vojvodansku NOU brigadu i Birčanski NOP odred.

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 18 MAJA 1943 GOD. O BORBAMA PROTIV JEDINICA
NOV NA PODRUČJU ČAJNIČA¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR
Op. Br. 2370/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 18. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.

2.) Pojedivosti:

a) Područje Rogatica—Goražde—Višegrad:

Dne 17. o. m. razviđanjem u prostoru oko crte: Prača—Hranjen—Jabučko Sedlo—Višegrad, nije se nigdje došlo u dodir sa neprijateljem. Doznato je od pučanstva, da se u području s. Rasijevići (7 km. s. z. od Goražda) po okolnim šumama krije oko 100 četnika.

b) Područje Čajniče:

Prema izvješću 369. hrv. div., dne 17. o. m. borbena skupina ove divizije, skršivši slabiji neprijateljski odpor, dostigla je Boljaniće (15 km., j. i. od Čajniča). Oko 200 partizana iz Boljanića uzmaklo prema iztoku. Oko 4 partizanske bojne iz prostora j. od Čajniča uzmakle prema jugu. Jedna bojna nadirući prema Zaborku (9 km. s. i. od Čajniča) imala je manji dodir sa četnicima. Zaplijenjeno 600 komada stoke.

Borbena skupina nadire dalje prema Pljevljima, da uhvati vezu sa Talijanima.

c) Područje Kalinovik:

Dne 17. o. m. postrojbe 4. lovačke brigade ušle su u Kalinovik i zarobile 530 četnika, među njima Dr. Ismeta Popovca i zastavnika Tafru, koji je svojevremeno pobjegao iz 7. p. p.

3.) Razviđanje u prostoru Prače, Goražda, Rogatice i Višegrada.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 4/1—4, k. 23 a.

Vlastiti gubitci: nije bilo.

Neprijateljski: 530 četnika zarobljeno.

- II.** 1.) Dne 16. o. m. u 10.00 sati, usljed kvara na motoru, srušio se naš zrakoplov „Avia“ kod s. Dobroševići (2 km. s. z. od Rajlovca). Mehaničar poginuo i 4 člana posade teško povrijeđena. Zrakoplov je slupan.
- 2.—4.) Bez promjene.
- III.** Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić v. r.

Za točnost:
Glavar stožera
Glst. podpukovnik (Zmavec)
Žmavec

P 20/V D

(M. P.)

BR. 300

NAREĐENJE KOMANDANTA ŠESTE PJEŠAČKE DIVIZIJE OD MAJA 1943 GOD. ZA POJAČANJE BUDNOSTI U SLU- ČAJU DA ITALIJANI POKUŠAJU RAZORUŽATI USTAŠKO- DOMOBRANSKE JEDINICE¹

Pozap² Bileća

Spoj Vaš 181 tajno.³ Na svaki način gledajte izbjeći svaki sukob s Talijanima. Ali ako zatraže oružje, nedajte ga! U tom slučaju branite se i zovite Nijemce u pomoć. Nedajte se iznenaditi i držte skriveno u sobama pripremno odjelo.

Ne verujem da će Talijani provocirati sukob s nama, a i Vi gledajte da do njega ne dođe.

¹ Original, pisan plavim mastilom, nalazi se u arhivi Vojnoistori-
skog instituta pod reg. br. 54/3—3, k. 104. Dokumentat je vjerovatno pisan
19 maja 1943 godine.

² Posadno zapovjedništvo

✱

³ Vidi dok. br. 301.

Bio sam danas u Stolcu, jer su nas Nijemci izvjestili da će nas i tamo Talijani htjeti razoružati. Našao sam tamo međutim povoljnu situaciju. Dobio sam utisak da Nijemci jako pretjeruju. Izvještavajte češće.

Zadiv Mostar 4595/tajno
 Zap. pukovnik
 Šarnbek puk.

BR. 301

**IZVJEŠTAJ POSADNOG ZAPOVJEDNIŠTVA BILEĆA OD
 19 MAJA 1943 GOD. O DOLASKU NJEMAČKIH JEDINICA
 U BILEĆU I ODNOSU NJEMAČKIH JEDINICA SA ITALI-
 JANSKIM¹**

BRZOJAVKA

Broj	Vrsta	Broj riječi	Vrieme	Priljena od Bileća putem krugovala	Predana	Potpis službujućeg krugojavnika
					(PECAT) putem	
59	z	288	19/V 12 s 00 m	Vrieme 19/Vu18s15m	Vrieme / u s m	GREGO v. r.

Službeni
 podatci

Adresa ZADIV MOSTAR

Bileća bez promjene. Iz Gacka nema vijesti. Jučer oko 16.00 sati ušla u Bileću Njemačka Divizija „Princ Eugen“ koja je došla iz pravca Plane. Između Njemačke i Talijanske vojske ružan odnos. Talijanski general pri nailasku Njemačke vojske naredio u logoru zbjeg svojim jedinicama te dielom zaposjednuo logor, a poslie 10 minuta naredio odstup. Nijemci prenoćili kod logora i oko Bileće te jutros

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 54/3—1, k. 104.

oko 05.00 sati krenuli drumom prema Crnoj Gori. Sinoć oko 21.00 sat Talijani ispalili oko 30 topovskih naboja iz logora u pravcu sjevero istoka preko sela Baljci. Talijani četnicima šalju hranu u pravcu sjeveroistoka i sjeverozapada, gdje se nalaze nemogu saznati. Moja bojna na istom položaju. Jučer u jutro Talijani pojačali moje lievo krilo sa jednom satnijom crnih košulja koju su sinoć povukli. Jutros oko 09.00 sati došli pred logor sa samovozom dva Njemačka vojnika, ušli u logor i javili se nadzornom častniku da ih predvede kod mene, na što ih je Talijanski nadzorni častnik zaustavio i predveo generalu u hodnik pred Talijanskim stožerom,. General naredio da se oba Njemca povedu u uredovnicu, što oni nisu htjeli, našto su ih Talijanski častnici povukli za ruke, a jedan pobjegao kroz hodnik te okrenuo strojni samokres na Talijanskog generala i častnike koji su se skupili po hodniku, a potom pobie^o iz logora do svog samovoza. Drugog Njemca su zadržali oko 5 minuta, potom ga pustili. Talijani su prema nama nerasporeženi. Jedan Njemački inženjer iz stožera Njemačke divizije izjavio je pred logorom mojem nadzornom častniku nadporučniku Behlidoviću da su Talijani namje-
ravali razoružati moju bojnu prije njihova ulaska u Bileću. Molim zauzmite se za moju bojnu,² jer u slučaju ma kakvog ružnog ispada prema nama doći će do oružanog sukoba. —

Pozap Bileće Op. br. 181/tajno —

ZAPOVJEDNIČTVO

6. PJEŠAČKE DIVIZIJE

Broj 4595/taj.

U Mostaru, dne 20/V 1943

Toč. 1. Operacijskog dnevnika
za 20. V. 1943. godine sa kopijama u

S P I S E . —

U.Z. GLAVARA STOŽERA

Nadsatnik Hraste

Hraste

² Vidi dok. br. 300.

OPŠTA BOJNA RELACIJA SESTE PJEŠAČKE DIVIZIJE ZA
MJESEC APRIL 1943 GODINE¹

ZAPOVJEDNIČTVO

6. PJEŠAČKE DIVIZIJE

Broj 4619/taj.

"U Mostaru, dne 20/V. 1943

Predmet: Oboa bojna relacija za
mjesec travanj 1943.

- OBĆEM VOJNIČKOM POVJERENIČTVU — 2 komada
- III. DOMOBRANSKOM ZBORU „Glst.“ — 1 komad
- SASTAVAK —

Raspored podređenih dielova zapovjedništva III. sektora, t. j. zapovjedništva 6. pješačke divizije, uključivši i čete pukovnika Šimića koje se djelomično nalaze na III. odsjeku Obćeg Voj. povjerenika N.D.H. kod Superslode, bio je početkom mjeseca travnja sljedeći:

1. — MOSTAR:

Zapovjednik posade: Zapovjednik 6. pješačke divizije pukovnik Ivan Šarnbek.

- Stožer 6. pješačke divizije,
- Osnutak doknadne bojne 13. p. p. sa pohodnom sati,
- Osnutak doknadne bitnice XI. topničkog sklopa,
- Posadna sat Mostar,
- Pomoćna sat Mostar,
- 6. Plozovna sat,
- 3. Sat III. samovozne bojne i
- Obskrbni skup stožera I. Domdo pukovnije sa pohodnom sati (služi za prikupljanje prolazećih).

2. — TREBINJE:

Zapovjednik posade: Zapovjednik 14. pješačke pukovnije podpukovnik Dragutin Mesić.

- 14. pješačka pukovnja i to:

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 15/1—7, k. 32 a.

- stožer pukovnije,
- 13. sat (prateća) bez 2. voda,
- 14. sat (protuoklopna),
- I. bojna bez 2. sati,
- 5. sat II. bojne i
- 9. sat III. bojne.

Pored postava iznietih u prošlom izvješću — bojnoj relaciji,² primila je pukovnija od Talijana još i zaposjedanje sljedećih postava:

- Kravica 1 dočastnik sa 20 domobrana,
- Jasen 1 častnik s 40 domobrana.

Do ovoga je došlo uslied smanjenja talijanske posade.

3. — BILEĆA:

Zapovjednik posade: Zapovjednik III. bojne 14. p. p. bojnik Ivo Ljubimir.

- III. bojna 14. p. p. i to:
- stožer bojne,
- 10. sat,
- 12. sat i
- 2. vod 13. sati (gorski topovi 65 m/m.).

Ova posada drži sljedeće postave:

- Uporište „Sud“: 1 odjel od 1 častnika s 20 domobrana, "2 strojopuške i 2 strojnice.
- Zasjeđa „Šetalište“: 1 dočastnik s 6 domobrana.
- Željeznička postaja: 1 častnik s 26 domobrana, 3 strojopuške i 1 strojnica.
- Strujna središnica: 1 dočastnik s 9 domobrana.
- Poštanski ured: 1 dočastnik i 3 domobrana.
- Uporište „Torić“: 1 častnik, 29 domobrana, 2 strojopuške s 1 strojnicom i 1 bacačem.

Ostatak ljudstva s 2 strojnice i 2 topa 65 m/m na postavima u samom logoru.

4. — GACKO:

Zapovjednik posade: Zapovjednik 11. sati 14. p. p. satnik Hešid Babović.

- 11. sat 14. p. p. od koje:
- 1 odjel od 12 domobrana kao privremena posada s. Medulići (7 km. južno od Gacka),
- 1 odjel od 12 domobrana s jednom strojopuškom u s. Stolac (11 km. južno od Gacka),

² Vidi dok. br. 281.

— 1 odjel od 12 domobrana s 1 strojopuškicom u s. Gračani (2 km. sjev. zapadno od Gacka).

5. — DUBROVNIK:

Zapovjednik posade: Zapovjednik mjesta pukovnik Stjepo Zuach.

- 2. sat 14. p. p. bez 1 voda,
- 1 roj s 1 strojopuškicom posada s. Brgat,
- 1 odjel od 8 (domobrana posada s. Šumet,
- 1 vod ove sati s 1 strojnicom i 3 strojopuške nalazi se u Janjini na poluotoku Pelješcu kao privremena posada.

6. — ODSJEK POSUŠJE—IMOTSKI—LJUBUŠKI:

Zapovjednik: Zapovjednik I. Domobranske dobrovoljačke pukovnije pukovnik Franjo Šimić sa slijedećim četama:

— Zapovjednik skup stožera I. Domdo pukovnije s 1, bojnom,

- VII. Ustaška bojna,
- I. Bojna ustaškog obrambenog združenja,
- X. Pripremna ustaška bojna,
- XIII. Ustaška pripremna bojna.

Razpored četa nije poznat, pošto se od zapovjedništva I-Domdo pukovnije ne dobivaju podatci.

Tok važnijih događaja bio je u glavnom slijedeći:

1. IV. 1943.

Po podatcima iz Gacka partizani su danas zauzeli s. Šipačno 14 km. zapadno od Gacka, Ljeskov Dub 3.50 km. zapadno od Fojnice i Dubljeviće 3 km. sjeverno od Fojnice.³

U s. Šipačnu nalazi se 300—400 partizana. Mještani su sa puškama izbjegli, te saraduju sa našim milicionerima u Bjelačnici [Pl.].

Oko 23 sata zauzeli su partizani Fojnicu, sa kojom je brzo-glasna veza prekinuta,

U Gacko su stigla 3 četnička bataljona u jačini od 1.000 ljudi. Po dobivenim podatcima namjeravaju partizani da zauzmu Gacko i Bileću radi spajanja sa Pivom i Golijom. U Goliji je formiran partizanski bataljon pod zapovjedništvom Milivoja Popovića, učitelja, koji čeka pogodni trenutak za napad.

³ Vidi tom IV, knj. 12 dok. br. 3, 52 i 286.

2. IV. 1943.

Noću 1./2. IV. oko 22 sata partizani jačine od 2 brigade oko 2.000 ljudi napali su četnike kod Divina.⁴ Napad je odbijen. 31. III. na 1. IV. stigao je četnički vođa Popović iz Gacka sa svojim bataljonom na liniju Meka Gruda—Plana i krenuo u bok partizana. Kod Divina i lievo od njega nalaze se četnički bataljoni Dra Ivkovića i Kureša prema Divinu.

Poslie podne partizani su ušli u s. Vrba (10 km. sjeverno od Avtovca) preko planine Zivanj.⁵ Pukovnik Stanišić naredio napad na Vrbu. U Vrbu je stigla partizanska komora od 50* konja.

Naši i četnici nalaze se na položajima: s. Rudo Polje (4 km. sjeverozapadno od Gacka)—Čestna Gom. (1 km. sjeveroistočno od s. Rudo Polje)—Babanj (1 km. sjev. ist. od Čestne Gom.)—Košutica (5 km. sjev. zap. od Gacka)—s. Rajići (2 km. zapadno od Košutice, a lievo od puta Nadinići)—Orlovina Peć (2 km. jug. zap. od s. Nadinići)—s. Lukavica i s. Gradina. U selu Dobro Polje partizani su prezidali put. Veza desno postoji, dok je lievo slaba uslied velike mećave.

U oblasti sela Vrbe četnici drže s. Dražljevo (4 km. sjev. od Gacka)—Kleuta (1 km. sjev. od s. Dražljeva)—Trkala (2 km. sjev. od Kleuta)—Zivanj (10 km. sjev. od Gacka). Odpor partizana jak, ali naši napreduju.

3. IV. 1943

Partizani su zauzeli Gacko.⁶ Naša se posada povukla k miliciji u Kulu [Fazlagića], Četnici se povukli prema s. Vrba (9 km. sjev. od Avtovca)—Dramešina (6 km. sjev. iztoč. od Gacka)—Jasenik (6 km. iztoč. od Gacka) i Stepen (10 km. juž. od Gacka).

Partizani sve više preplavljuju iztočnu Hercegovinu. Kako izgleda Talijani im se nigdje ne suprotstavljaju, a četnici im nisu dorasli. Ima znakova po kojima se može zaključiti, da Talijani spremaju evakuaciju Stolca i Bileće bez borbe. Prema Zagrebačkom sporazumu, oni su zapovjednici naših četa, što izkorišćuju jedino kad naši treba da brane njih i njihovo odstupanje i povlačenje. Potom nas ostavljaju na cjedilu. Nikakve obavesti o stanju i svojim namjerama, kao ni zapoviedima izdatim četnicima nama ne daju.

6. IV. 1943

3. ov. mjeseca partizani zauzeli Ljubinje.⁷ Jačina partizana u Ljubinju oko 800 ljudi. Namjeravaju produžiti prema

⁴ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 52.

⁵ Odnosi se na jedinice Četvrtе proleterske brigade.

⁶ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 52.

⁷ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 76.

jugo-iztoku na Šumu (područje oko Huma). Prema ovome predstoji opasnost saobraćaja na pruži Mostar—Ravno—Trebinje i za ogranak Hum—Dubrovnik.

7. IV. 1943

Partizani napustili Ljubinje i krenuli u pravcu Šume (područje oko Huma), a drugim, dielom prema Ljubomiru ili Trebinju. Posadi Trebinja kao i okolnim utvrdama zapovjedena je stroga pripravnost.

Prema dobivenim obavijestima, četnici su 6. IV. u 17 sati po drugi put zauzeli Nevesinje i nadiru prema Gacku.

8. IV. 1943

Danas su partizani ušli u Kulu Fazlagića,⁸ nakon što je milicija razpršena. Naša 11. sat 14. p. p. sa 28 milicionara stigla u Bileću, gdje su Talijani miliciju razoružali.

9. IV. 1943

Zapovjednik posade Bileća preuzeo i zaposjeo sve forove oko Bileća, koji su do sada bili zaposjednuti od Talijana, koji su se iz njih povukli.

12. IV. 1943

Borbe se vode oko Plane.⁹ Talijanski zapovjednik obavještava, da su partizani odbačeni sa Kobilje Glave oko 4 km. sjeverno od Korita. Borbe se nastavljaju.

13. IV. 1943

Partizani po treći put zauzeli Nevesinje. Četnici odbačeni do Blagaja, Talijani potpuno pasivni. Manji odjeli partizana nalaze se u s. Kokorina (oko 15 km. jug. iztoč. od Mostara).

14. IV. 1943

Talijanski zapovjednik iz Bileća javlja da su partizani noćas zauzeli Meku Grudu, a njihova se jačina cieni sa 4 bataljona.¹⁰

Na postavima sjeverno od Bileće vode se ogorčene borbe. Kobilja Glava išla je dva puta iz ruke u ruku, da napokon ostane partizanima. Partizani nadiru ka Plani, gdje se nalaze talijanske trupe.

15. IV. 1943

U toku današnjeg dana partizani su odbačeni sa crte Meka Gruda uz pomoć talijanskog topništva i bombardiranja iz zraka. Četnici se nalaze na crti Troglav—K. 1415—Korita—Brestica.

⁸ Vidi tom IV., knj. 12, dok. br. 52.

⁹ Borba je vođena protiv jedinica Desete hercegovačke NOU brigade.

¹⁰ Iste snage kao pod 9.

17. IV. 1943

Partizani se nalaze sjeverno, od Plane oko 3 km. na k. 855—Vrljov. Njihova jačina cieni se na oko, 3.000 ljudi. Borbe se vode od sinoć.

18. IV. 1943

Noćas su četnici napadnuti i odbačeni na Bakračušići (7 km. zapadno od Nevesinja). Jutros se vodila borba na Busku (4 km. iztoč. od Blagaja). Četnici posjeli položaj Bijoča (2 km. sjev. od Buska) i štite povlačenje talijanskih topova.

19. IV. 1943

Naše i savezničke trupe u toku noći dielom su podizale i zauzimale polazni položaj za napad, a dielom jutros do 7 sati na crti sjeverno od Plane oko 3 km., Mušina Gradina k. 734, k. 717, k. 761, Veliki i Mali Vrljov, k. 855, k. 834 i k. 825.

Neprijatelj se nalazio na k. 945 Mali i Veliki Planik, k. 1096, Podplanik, Veliki Planik k. 1005, Meka Gruda, odakle je davao slabiji odpor.

Naše i savezničke straže sa četnicima u nadiranju do 17 sati kotama 734, k. 719, k. 731, k. 855, k. 834, k. 825, izbile su na položaj sjeverno od D. Meke Grude, Perčica Glava^ k. 861, k. 819, k. 880, Avtovac, k. 909, k. 994, blizu kote 1005, Tucakov [Do], a neprijatelj se povukao na crtu Korita—IX Brestica—Guštarica—k. 1112.

Na označenom položaju naše i savezničke trupe su prenoćile i ujutro nastavile nastupanje prema Stepenu. Kod nas nije bilo gubitaka.

21. IV. 1943

Noć mirna. Naše i savezničke trupe ujutru nastavile prodiranje prema Stepenu. Neprijatelj davao jak odpor, naročito s Kobilje Glave. Oko 20 sati trupe stigle na crtu kota: 1015, 995, Kobilja Glava, 1105, gdje su zanoćile. Kod nas nema gubitaka, a kod Talijana jedan mrtav i 2 ranjena.

22. IV. 1943

Naše trupe nastavile nadiranje sjeverno i sjevero-iztočno od Korita i ovladale položajima: K. 1081—Lastva Do-k. 1105—Kobilja Glava—k. 1115—k. 1048—k. 1113, gdje su prenoćile. Neprijatelj se povlači prema sjeveru i iztoku.

Gubitci: Naš 1 ranjen.

Saveznički: 2 mrtva i 1 ranjen.

Partizanski: Nepoznato.

23. IV. 1943

Neprijatelj se nalazi sjeverno od Dulići Gat, k. 1120, Milatovića (k. 1104), Stepen—Sarića Grede, a naše iztočno od

Korita na položajima: K. 1081— Lastva k. 1084—Kobilja Glava —k. 1115—k. 1048—k. 1113.

Partizani su demoralisani, napustili su Kulu i evakuirali bolnicu. Odstupaju dielom na iztok k Pivi, a dielom ka Nevesinju, kuda su uputili i dio komore. Jugoslavenskog streljiva imaju malo, ali zato imadu dosta talijanskog i za bacače. Hrane nemaju, pak su opljačkali tamošnji narod. Zapovjednik je dalmatinske brigade major Tartaglia.¹¹

25. IV. 1943

Partizani su noćas napali k. 1084 i odbijeni. Saveznici su imali 2 ranjena, kod nas gubitaka nije bilo. Naš topnički vod je premješten sa k. 1084 na Planu u sastav bataljona crnih košulja. Kod Divina zapaženo oko 300 partizana, kamo odlazi četnički bataljon iz Trebinja.

27. IV. 1943

Kod Divina noćas jaka borba. Četnici odstupili, a partizani izbili na k. 992 Meka Gruda. Jutros stigao 1 talijanski' bataljon i krenuo na položaj.

Kod Divina ima oko 2 partizanske brigade, čiji su razviđački dielovi stigli do Meke Grude, odakle su odbačeni. Jedan dio partizana krenuo u Somina Sumu sjev. iztoč. od Troglava (k. 1415) i uhvatio vezu sa crnogorskim federalistima, koji neće da drže vezu sa četnicima i da se bore protiv partizana.

28. IV. 1943

Noćas u 3 sata neprijatelj napao Kobilju Glavu,¹² k. 1221 i k. 1084. Borba je trajala do 4.30 sati i napad odbijen. Neprijatelj ostavio 13 mrtvih, kod nas i saveznika nije bilo gubitaka, a kod četnika 3 ranjena.

29. IV. 1943

Neprijatelj se nalazi sjeverno i sjever, iztoč. od naših položaja na Kobiljoj Glavi. Naše i savezničke čete vrše danas pokret od Meke Grude ka Kukavici—k. 1169—Šljiva Vlaka—k. 1221—Sipačno.

Partizani imali 58 mrtvih. Našim, se milicionerima predao 21 partizan, 2 domobrana i 1 žena.

Po obavijesti Talijana ušao je juče na večer 1 bataljon crnih košulja u Nevesinje. Četnici posjeli okolna sela radi zaštite Talijana. Partizani odstupili i povlače se u smjeru Kalinovika. ka Foči sa ciljem do-lazka na Drinu i prelaza preko iste.

¹¹ Podatak nije tačan. Komandant Prve dalmatinske NOU brigade, koja se u to vrijeme nalazila na ovom sektoru, bio je Gligorije Mandić.
¹³ Ovaj napad izvršili su dijelovi Prve dalmatinske i Desete hercegovačke NOU brigade.

Po obavijesti orkrila Dubrovnik, 26. i 27. IV. o. g. uhapšeno je po Talijanima u Dubrovniku 14 osoba iz pravnih Hrvata, među kojima ima i ustaških dužnostnika.

Uhapšenja se nastavljaju. Među pučanstvom vlada uzbuđenost, jer nezna kome da se prikloni. Po obavijesti VI. Armijskog korpusa, hapšenja su izvršena po zapoviedi Superslode.

30. IV. 1943

Na Kobiljoj Glavi noć mirna. Naše čete drže još iste položaje. Milicija zauzela i drži položaje Zborna Gomila—Medilici—Šarića Greda—Videž k. 1139 i Rudo Brdo. Pri zauzimanju označenih položaja milicija je imala 3 mrtva i 8 lakše ranjenih. Kod partizana ubijen komandant 1. bataljona Dalmatinske brigade i 6 partizana, što je utvrđeno, a ostalo se nije moglo utvrditi. Zarobljeno 5 partizana, a zapljeno: 1 konj, 2 velika kotla i sanduk municije.

Četničke obhodnje ubačene su u pozadinu partizana u Stepenu—Gata.

Drugi naš odred u pravcu Meke Grude—Šipačna zadržao se na crti Amutić od Šipačna 6 km.—Krek. Ovdje poginulo 10 partizana.

Četnički bataljon Popovca¹⁵ napreduje prema Milatovici i Stepenu. Šarić na Amutiću, a Kureš na Rankovcu i Kosmaju, Milojević na Volujku, Komašalu prema Gradini.

Jančić napustio Glog i vratio se u Studence. Naređeno mu je, da ponovo zauzme Glog. Đankić se nalazi u Odžaku, a Vojin Radojević zauzeo Kifino Selo i krenuo prema Odžaku radi veza s Dankićem.

Zapovjednik 2. sati 14. p. **p.** po izvršenom obilazku poluotoka Pelješca, podnio je sljedeće izvješće:

U Kuni, Trpnju i Potomju izvršeno je nekoliko otmica od strane partizana. Oni koji su od partizana oteti, prebačeni su na položaje u makarsko primorje. Pučanstvo se šutke pokorava zapovjedima. Borbe na poluotoku nema, a Talijani traže pojačanje hrvatske vojske.

Iz Janjine premještena su naša 2 roja u Kunu.

19. IV. talijanski pukovnik Rochi vodio je na poluotoku Pelješcu 2 žene kao taoce iz Janjine i ubio jednu na vratima njene kuće, jer je bila u srodstvu sa jednim partizanom. Druga je strijeljana zato, što je u Kuni ošišana jedna žena talijanska ljubavnica.

¹⁵ Odnosi se na četnički bataljon popa Radojice Perišića.

Stanje pučanstva očajno. Ribarenje zabranjeno, nesmiye se uvezti niti izvezti ni zrno hrane. Zemljoradnik ne smiye nositi hranu u polje, niti mu tko može donijeti, već mora sa rada kući ako želi što pojesti. Ovime je otežana obrada polja. Glad kosi, pučanstvo trpi. Roditelji u suzama uzaludno mole pomoć i izjavljaju, da ne mogu sa svojom djecom u kući čekati smrt od gladi.

Ovo su bili važni događaji u toku mjeseca travnja.

Svakako da nisu svi obuhvaćeni i to iz sljedećih razloga: Veze slabe i vrlo teške.

Talijani ne daju nikakovih podataka o svojim namjerama i akcijama.

Glavnu rieč u akcijama protiv partizana vode četnici, koji su pod talijanskim zapovjedništvom, pa se ne može lahko doći do podataka.

Prema razpoloživim podatcima, gubitci su u toku mjeseca travnja bili sljedeći:

Kod naših:

palih: 7

ranjenih: 19

Kod neprijatelja:

palih: 88

ranjenih: mnoštvo

zarobljeno: 27

ZAPOVJEDNIK, PUKOVNIK:

(Šarnbek)

Sarnbek

31. V.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

OPĆE VOJNIČKO POVJERENICTVO

kod

2 armata

2. armata

Br. 3509/tajno

Nr. f....

Sušak, dne 31. V. 1943.

(Operativni odjel),

na uvid.

Glavnom stožeru oružanih snaga

Jedan primjerak dostavlja se

POVJERENIK, GENERAL

(RUMLER)

Rumler

BR. 303

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 21 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU
FOČE I PLJEVALJA¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. br. 2424/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 21. V. 1943

(Oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.

2.) **Pojedinosti:**

a) **Područje Sokolac—Rogatica—Goražde—Višegradr**

izaslate izvidnice u toku 20. o. m. nisu imale do-
dir ša neprijateljem.

b) **Područje Kalinovik—Foča:**

Prema izvješću 118. lov. div. dne 20. o. m. razvi-
đački dielovi skupine „Gertler“ ustanovili su, da nepri-
jatelj nepoznate jačine drži: Ledine—Osijek—Crni Vrh—
Biokovi (3—4 km. j. od Foče).¹

Dielovi 4. lov. brigade, dne 20. o. m. dostigli su
prostor neposredno s. od Foče—Nozdre (11 km. z. od Foče)
—Ocrkavlje (12.5 km. z. od Foče).

Vlastitih gubitaka nije bilo, a kod neprijatelja I
mrtav i 7 zarobljenih.

29 konja uginulo i onesposobljeno, 1 oki. kola one-
sposobljena.

c) **Područje Pljevlja:**

Prema izvješću 369. hrv. div. dne 20. o. m. ne-
prijatelj je protjeran sa kt. 959 (7.5 km. j. od Gradca). Ju-
žna obala r. Ceotine jako zaposjednuta od neprijatelja.

Vlastiti gubitci: 3 ranjena i 1 nestao, a kod ne-
prijatelja: 6 mrtvih i 1 ranjen.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog in-
stitutu pod reg. br. 49/8—8, k. 149 a.

3.) Razviđanje u prostoru Sokolca—Rogatice—Goražde—Višegrada.

Vlastiti gubitci: 3 ranjena i 1 nestao (369. div.).

Neprijateljski: 7 mrtvih, 1 ranjen i 7 zarobljenih,

n. 1.) Ništa osobitog.

2.) Po nalogu 384. p. p. 2. sat I. konjan. sklopa povučena iz Busovače u sastav sklopa u Jajce, a postave u Busovači preuzeo ojačani vod 2. sati III. konjan. sklopa iz Viteza.

3.—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general

Lukić

Lukić

P 23/V D

(M. P.)

BOJNA RELACIJA TRINAESTE PJEŠAČKE PUKOVNIJE U VREMENU OD 19 DO 25 MAJA 1943 GODINE¹

I. DIO

OPERACIJE, IZKUSTVA I NEDOSTATCI SA POGREŠKAMA

A.) OPERACIJE

19. svibnja 1943 god.

Pukovnija je bila sastava: Stožer pukovnije (Zapovjednik — pukovnik Domanik Roman), stožer IX. topničkog sklopa (Zapovjednik — bojnik Netel Vladimir), 1. bitnica IX. sklopa — 10. cm. Ob, 14/19. (1/IX — „Grimani“), 2. bitnica IX. sklopa — 10. cm. Ob. 16/19. (2/IX — „Efendić“), 3. bitnica IX. sklopa — 7,5 cm. Ob. 28. (3/IX — „Lužar“), stožerna bitnica IX. sklopa (stož./IX — „Tadić“), stožer XI. topničkog sklopa (zapovjednik podpukovnik Hahl Dragutin), 2. bitnica XI. sklopa — 10. cm. Ob. 16/19. (2/XI. — „Cesović“), stožerna bitnica XI. sklopa (stož. b./XI. — „Kralj“).

Pukovnija navedenog sastava je krenula iz s. Ocravlja u 08,00 sati u pravcu Foče i u Foču se stiglo u 15,30 sati gdje je pukovnija razmještena u bivaku na željezničkoj postaji Foča i zanoćila.

20. svibnja 1943 god.

U 05,00 sati 3/XI — „Lužar“ — prelazi u sastav 7. p. p. i odlazi preko visećeg mosta na Drini do Ilovinog Brda, gdje zauzima položaj u sastavu II. bojne 7. p. p.

Pukovnija bez 3/IX. u 07,30 sati počinje sa prelazom preko visećeg mosta na Drini u pravcu s. Barakovca. Prelaz preko mosta trajao je oko 09,30 sati. U visini s. Barakovca s jedne i druge strane rijeke Četine stigla je pukovnija u 11,00 sati. Tada je zapovjeden prielaz 2/IX-og i 2/XI-og da pređu na lijevu obalu rieke Četine ali bez svojih povoza i da izlaze na položaj u visini t. 528 j. i. od s. Barakovca. Obje gorsko-haubičke bitnice su popunjene sa konjima 1/IX. bitnice kako bi mogle lakše savladati teško- i izpresjecano zemljište.

Stožer pukovnije, stožeri sklopova, 1/IX bitnica bez kovanja, i stožerne bitnice sklopova sa povozima gorsko-haubičkih

¹ Original, **pisan na mašini**, nalazi sa u arhivi Vojnoistoriskog instituta **pod reg. br. 13/1—26, k. 23 a.**

bitnica ostaju na desnoj obali rijeke Četine u visini t. 449 na jednoj livadi, a 1/IX-og postavila se na položaj nešto južnije od t. 449.

2/IX-og i 2/XI-og stižu na određeni položaj u 14,00 sati sa velikim naporom ljudstva i stoke uslijed nagiba i slabog puta punog kamenja izpresijecanog potočićima.

Dalji put za gorsko-haubičke bitnice su popravljali obkopari 3. sata III. obkoparske bojne.

Sa ovako postavljenim dielovima pukovnija je zanoćila na svome odredištu.

21. svibnja 1943 god.

Stožer pukovnije sa stožerima sklopova, 1/IX-og, stožerne-bitnice sklopova i povozi gorsko-haubičkih bitnica ostaju i dalje na dotadašnjem mjestu.

3/IX-og izvršila je marš od Ilovinog Brda do s. Boljoradina gdje je dobila zapovjed da se prebaci u dolinu rijeke Četine do pilane u Šaškom Polju i gdje je prenoćila. Tom prilikom pao je jedan top u rijeku Četinu, pokvarena laktasta poluga, te je top vraćen u Foču na popravak. Tako je bitnica ostala sa tri topa.

Po zapovjedi zapovjednika topničke pukovnije 2/IX-og ostala je na istom položaju a 2/XI-og u 05,00 sati kreće sa popravkom puta prema s. Saš kamo uz velike napore ljudi i stoke izlazi oko 14,30 sati. U međuvremenu je upućen i stožer IX. sklopa u s. Saš gdje ostaje na prenoćištu. Sa stožerom je stigao u s. Saš jedan dio stožerne bitnice IX-og sklopa kao osiguranje.

22. svibnja 1943 god.

Stožer pukovnije, stožer XI. sklopa, 1/IX-og bitnica, stožerna bitnica XI-og, stožerna bitnica IX-og bez 30 momaka i dojavnog voda, gospodarski ured IX-og sklopa ostaju i dalje na istoj prostoriji.

U 09,00 sati vraća se u sastav sklopa 3/IX. bitnica koja dobiva zapovjed da odmah iziđe na položaj između t. 84² i t. 900. Čim su dobiveni podatci da je Trovrh pao u ruke partizana³ odmah zapovjednik IX. sklopa zapovjeda otvaranje topničke vatre na Trovrh, koja je trajala do blizu podneva, a onda, pošto se je osjetila jaka neprijateljska vatra sa Trovrha, zapovjedom je da dva topa, jedan po jedan promiène položaj radi uzimanja zaklona kojega do tada bitnica nije imala. Za vrieme gađanja na Trovrh utrošeno je:

² K. 784

³ Vidi dok. br. 302.

- udarnih granata 7,5 cm. Ob. 20 . . . . . 57 komada
- tempirnih granata 7,5 cm. Ob. 20 . . . . . 49 komada
- šrapnela 7,5 cm. Ob. 20 . . . . . 6 komada

Na ovom položaju-bitnica je prenoćila u motrenju.

Dok je 3/IX-og bitnica mijenjala položaj, zapovjedbno je-2/XI-og bitnici otvaranje vatre. 2/XI-og bitnica dobila je zapovjed da krene do s. Selišta po vodovima i da se postavi na položaj.

2/IX-og bitnica sa istoga položaja u 13,00 sati otvara vatru na Trovrh, gdje je utrošeno:

- tempirnih granata 10 cm. Ob. 28 . . . . . 16 komada

1/IX-og bitnica sa svog položaja u 18,30 sati otvara vatru na s. Kušlat po zapovjedi zapovjednika topničke pukovnije kada je utrošeno:

- tempirnih granata 10 cm. Ob. 28 . . . . . 3 komada

U 09,00 sati vraća se poručnik Sindelar Ernest, zapovjednik dojavnog skupa IX. sklopa iz sastava 13. p. p. sa izvješćem, da je svo brzoglasno tvorivo — kojim je održavao vezu između topništva i 13. p. p., palo u ruke neprijatelju, pošto je 13. p. p. odstupila iz pravca Celebića.

Jakom topničkom vatrom, a imajući stalnu vezu sa pješactvom, biva Trovrh ponovno vraćen u naše ruke.

23. svibanj 1943 god.

U 07,00 sati polazi zapovjednik topničke pukovnije sa užim stožerom na Trovrh. Stožer XI. sklopa sa svim ostalim dielovima IX. i XI. sklopa ostaje i ovog dana na istoj prostoriji.

3/IX-og bitnica u 09,00 sati odlazi iz sastava sklopa kao prateće topništvo 13. p. p. sa t. 784 do Trovrha (t. 1386) gdje zauzima položaj i gađa odmetnike na Boriću, Vijencu, s. Kušlatu i Mirićima, kada je utrošeno:

- udarnih granata 7,5 cm. Ob. 28 . . . . . 27 komada,
- tempirnih granata 7,5 cm. Ob. 28 . . . . . 50 komada,
- šrapnela 8,5 cm. Ob. 28 . . . . . 15 komada,

Trovrh je u više mahova žestoko napadan, ali zahvaljujući dobro upravljenoj vatri ove bitnice i prisebnosti častnika i momčadi napadi bivaju odbijeni, Trovrh ostaje i dalje u našim rukama. Na ovom položaju bitnica je prenoćila, stalno u motrenju.

2/XI-og bitnica, sa položaja u s. Selištu, gađala je na Trovrh (400 m. izpred) radi odbijanja neprijateljskog napada. Po podne 1. vod izašao je na položaj pored puta j. i. t. 784. Toga dana je utrošeno:

— tempirnih granata 10 cm. Ob. 28. . . . 24 komada.

2/IX-og bitnica ostala je ovoga dana na istom položaju bez gađanja.

1/IX-og bitnica u 16.00 sati podijeljena je u dva voda, od kojih 1. vod pod zapovjedništvom zapovjednika bitnice satnika Grimani-a krenuo je u pravcu Godione i postavljen na položaj 500 m. i. od t. 425 na desnoj obali rijeke Četine, a 2. vod ostao- je na istom položaju gdje je ranije bitnica bila, od zapovjedništvom poručnika Cukarića.

Istureni osmatrač ovoga dana kod 13. p. p. bio je poručnik Sindelar Ernest, koji je vodio vatru bitnica prilikom obrane položaja u odsjeku s. Kušlat. Kod grupe „Greiner” istaknuti motrilac sa krugovalnom postajom u šumi Bavljača bio je nadporučnik Kolundžija Anton, koji je vrlo uzpješno dovodio topničke pogodke u neprijateljske redove.

24. svibnja 1943 god.

Zapovjednik topničke pukovnije ostaje i dalje na Trovrhu, a stožer XI. sklopa sa ostalim dielovima IX. i XI. sklopa ostaje na dotadašnjem mjestu.

3/IX-og bitnica usljed jakih neprijateljskih napadaja na položaj bitnice i povlačenja pješactva sa prednjih položaja, dva topa su povučena sa Trovrha prema Humiću, gdje je zauzet novi položaj, a jedan top ostaje na Trovrhu radi bliske obrane i održavanja prihvatnog položaja na koji se pješactvo oovlači. Bitnica je gađala neprijateljske položaje na Vijencu i Bakicu, kada je utrošeno:

—• udarnih granata 7,5 cm. Ob. 28. . . . 66.komada

— tempirnih granata 7,5 cm. Ob. 28. . . . 22 komada

— šrapnela 7,5 cm. Ob. 28. . . . .18 komada

Bitnica, ovako postavljena, je prenoćila u motrenju i stalnoj krugovalnoj vezi sa istaknutim motriocem ispod Vijenca.

2/XI-og bitnica u 07.25 sati po zapovjedi zapovjednika topničke pukovnije otvara vatru na s. Miriće, s. Radoviće, s. Poda, s. Lokve i s. Rajetiće. Ovo gađanje je vršio 1. vod sa položaja kod t. 784 i utrošio:

—• granat šrapnela 10 cm, Ob. 21. . . . 30 komada

— tempirnih granata 10 cm. Ob. 28. . . . 24 komada

2. vod, koji je ostao i dalje na položaju u Selištu, gađao je Bakić (t. 1444) i utrošio:

—• tempirnih granata 10 cm. Ob. 28. . . . 8 komada.

Ovu bitnicu je od 14.00 sati osiguravao 3. sat III. obkopsarske bojne, kojem je bilo stavljeno u zadatak razviđanje na prosto-

riji t. 900—Papratnica—Rudino Brdo—vodenica u potoku Čotkница sa zadatkom možebitnog neprijatelja pronaći.

2/IX-og bitnica sa istog položaja u 08.00 sati otvara vatru i gađa preko cielog dana s. Miriče, s. Radoviće, s. Lokve, s. Poda i Trovrh, kada je utrošeno:

— tempirnih granata 10 cm. Ob. 28. . . . 236 komada

— granat šrapnela 10 cm. Ob. 21. . . . • 83 komada

1. vod. — 1/IX-og bitnice sa novog položaja je gađao: u toku cielog dana s. Rajetiće t. 1052, prostoriju s. Miriči, s. Podgaj, Ograda, Rude, Glavice, s. Kušlat i razkršnicu puteva z. od sela i utrošio:

— tempirnih granata 10 cm. Ob. 28. . . . 94 komada

2. vod 1/IX-og bitnice gađao je prije podne prostoriju s. Kušlat i s. Poda, a popodne s. Ornice, Bakić, Bavljača, prostorija Korče (t. 1255) i prostoriju Vranić—Podgaj i utrošio:

— tempirnih granata 10 cm. Ob. 28. . . . 48 komada

— granat šrapnela 10 cm. Ob. 21. . . . 81 komad

Iztaknuti motrioci (V. B.) bili su ovoga dana nadporučnik Kolundžija Anton i poručnik Sindelar Ernest i radili vrlo uspješno.

25. svibnja 1943 god.

Zapovjednik topničke pukovnije sa užim stožerom još se nalazi na Trovrhu. Zapovjednik IX. sklopa nalazi se sa svojim stožerom i dielom, stožerne bitnice do 10.00 sati u visini bitnice „Česović" kada po zapovjedi zapovjednika pukovnije odlazi na Trovrh. Zapovjednik XI. sklopa u 06.00 sati polazi na t. 900 da rukuje vatrom 2/IX. i 2/XI-og bitnice, koju je dužnost do tada vršio zapovjednik IX. sklopa.

Gospodarski uredi IX-og i XI-og sklopa, dio stožera pukovnije, stožerna bitnica XI-og, dio stožerne bitnice IX-og i povozi svih bitnica ostaju i dalje na istom mjestu.

3) IX-og bitnica sa položaja Humić—Trovrh uspješno podpomaže održavanje posjednutih položaja grupe „Greiner" koja kod sebe ima iztaknutog motrioca bitnice i koja je obkoljena od neprijatelja u šumi Bavljača. Odbijanje neprijateljskih napada trajalo je od 07.00 do 10.30 sati neprekidno, a sa prekidima cieli dan i noć, i tada je utrošeno:

— udarnih granata 7,5 cm. Ob. 28 . . . . 58 komada

— tempiranih granata 7,5 cm. Ob. 28 . . . 53 komada

— šrapnela 7,5 cm. Ob. 28. . . . . 87 komada

2/XI-og bitnica gađa u početku laganom vatrom na Vijenac, Kušlat, Dolove, Kušlat, Vijenac radi uznemiravanja a za-

"tim samo 1. vod gađa na Vijenac (t. 1356) brzom vatrom u od-
bijanju napada. Do tada je utrošeno:

— tempirnih granata 10 cm, Ob. 28 . . . 296 komada

— granat šrapnela 10 cm. Ob. 21 . . . . 40 komada

Ovo gađanje je vršeno noću u vremenu od 01.45 do 06.15 sati.
2. vod premješta se sa položaja iz s. Selišta kod 1. voda i od-
mah učestvuje u otvaranju vatre na Vijenac — kada je utro-
šeno sa celom bitnicom:

tempirnih granata 10 cm. Ob. 28 , . . 56 komada

— granat šrapnela 10 om. Ob. 21. . . . 50 komada

2/IX-og bitnica sa istog položaja vrši noćno gađanje (u
vremenu od 01.45 do 03.30 sati) na Vijenac i Kušlat, tada je
utrošeno:

— granat šrapnela 10 cm. Ob. 21. . . . 147 komada

1. vod I/IX-og bitnice počev od 04.00 do 09.45 sati gađao
je s. Miriće, Podgaj, Vijenac (t. 1356) i utrošeno je:

— tempirnih granata 10 c. Ob. 28. . . . . 3 komada

— udarnih granata 10 c. Ob. 28. . . . . 3 komada

— granat šrapnela 10 cm. Ob. 21 . . . . 108 komada

2. vod I/IX-og bitnice gađa od 00.45 do 10.30 sati na pro-
storiju Gromile, Korče (t. 1250⁴), Vijenac (t. 1356), Bakići (t.
1444) i utrošeno je:

— granat šrapnela 10 c. Ob. 21 . . . . . 114 komada

— udarnih granata 10 cm. Ob. 28 . . . . 48 komada

Iztafncnuti motrioc (V. B.) ovoga dana bio ie nadporučnik
Kolundžija Anton.

B.) IZKUSTVA I NEDOSTATCI SA POGREŠKAMA

Izkustva stečena za vrieme kretanja i borbe u vremenu
od 19. do 25. svibnja t. g. kod topničkih postrojbi, mogu se ko-
risno primjeniti u opće na gorsko topništvo, obzirom da se
prošao najneprohodniji dio puta, često i pod neprijateljskom
vatrom.

Glavno stečeno izkustvo je, da se sa dobrom voljom i po-
žrtvovanjem starješina i momčadi (poglavito posluge i vozara),
mogu savladati veliki nagibi u veoma bezputnom zemljištu.
Bezputno je s razloga, što su se svi vozovi kretali tako reći
stazama. Raznim manjim obkoparskim radovima na ovim sta-
zama i ljudskom vučom izvučene su gorske haubice na 1.000
m. visinskih razlika, često po 20%-im nagibima. Jasno je, da
su bitnice savladivale stopu po stopu puta, ali najvažnije je

¹ K. 1255

da su uvijek završili pokret onako kako je to predviđeno operativnim zadatkom — nije bilo zakašnjanja.

Vriedno je napomenuti u ovoj akciji, da se stalno održavala vatrena veza t. j. topništvo je kroz cijelo vrijeme, i pored velikih poteškoća u kretanju, podpomagalo svoje pješačtvo planski i onako kako je zapovjedbno.

Užad za ljudsku vuču vozova gorskih haubica došla su u svemu do praktične upotrebe i podpuno iskorišćena.

Ustanovljeno je, da se na ovakvom zemljištu, zbog teškog kretanja ne mogu podpuno upotriebiti poljske haubice obzirom na širinu kolotruga. S toga kao i zbog nedostatka konja 1/IX-og bitnica nije se postavljala na položaj dalje od boljeg seoskog puta i kada su ciljevi izašli iz njenog dometa ostala je neupotrebljiva.

Pri ovakovom bezputnom zemljištu potrebno je ranije osigurati veći broj tovarnih konja sa prikladnim — najbolje seljačkim — samarima, za pravilan dotur hrane i streljiva. Vidjelo se, da nedostatak ovih može vrlo nepovoljno uticati na tok i uspjeh operacije a imati vrlo teških posljedica. S toga, molim ovo staviti u dužnost pozadinskim skupovima kojima je izključivo sva briga obskrba i dotur hrane i streljiva. Ovo tim prije kada laki povozi topničkih sklopova nisu još postrojani.

Na moral ljudi najviše je negativno utjecalo neuredno povlačenje pješačtva kroz položaj bitnice (3/IX-og), tako da su pješaci, sakupljeni iza topova, gađali preko topova a topovi ostali u prvim borbenim redovima. Ovo u buduće nebi smjelo biti, jer bi bitnica bila izložena opasnosti a možda i zarobljena.

Od nedostataka na prvom mjestu moraju se spomenuti konji. U toku samog kretanja od Travnika do Foče mnogi konji su izbačeni iz postroja zbog dugog marša a i na teškim teglećim konjima se vidio zamor pa i razboljevanje. Potrebno je dodieliti ne dostajući broj teških teglećih konja za vuču vozova, jer se po dolazku u Foču, s toga razloga, morala raziormirati 1/IX-og bitnica kako bi se konjima mogle popuniti gorsko-haubičke bitnice. Sa tovarnjacima se također još više oskudijeva, što je imalo za posljedicu slabu obskrbu i dotur streljiva, jer bitnice, koje su se kretale pod vatrom nisu mogle odvajati, tegleće konje sa karetaama za dotur streljiva, te se moralo na samom terenu prikupljati tovarnjake, često i iz nepotničkih postrojbi (kada je uslov otvaranja vatre to zahtjevano), radi dotura najpotrebnijeg streljiva.

Najpoželjnije bi bilo postrojiti za topničku pukovnicu jednu vrstu samovoznog lakog povoza od 5 teretnih samovoza, po uzoru kako je to urađeno kod njemačke oružane snage.

Osjetila se potreba, u toku kretanja, i za dodjelom motorcikla stožeru pukovnije i topničkim sklopovima — svega 3, što im i pripada po ustrojbi.

Zbog kretanja pukovnije po veoma slabom i teškom prolaznom zemljištu po danu i po noći, često pod kišom i sniegom, obuća i odjeća momčadi je u veoma slabom i dotrajalom, gotovo i u neupotrebljivom stanju, koja se ne može popraviti već ju je potrebno zamieniti.

Kretanje i borba po kišnom i hladnom vremenu plus svi naponi oko vuče i prenosa vozova i streljiva, momčad je vrlo teško izdržala. Razlog tomu leži samo u slaboj opremi: bez šatorskih krila, kabanica, izpravne obuće i odijela. Sada je pukovniji, posije ove akcije, najpotrebnije što prije dodieliti: 475 šatorskih listova, 88 kabanica, 105 čizama i cipela, 145 gunjeva za ljude, 92 pripasna remena. Bez ove najpotrebnije-opreme ne bi bilo moguće još jedanput izvršiti ovaku akciju a bez teških posljedica po zdravlje momčadi.

Napominjem, da momčad iz Stokerau-a⁵ upućena — njih 99 — nema kabanica ni gunjeva, već se još uvijek nalaze u ljetnim odielima i ako je 17. svibnja čak i snieg padao.

Krugovali primljeni od Njemaca ne mogu se upotriebiti, jer nisu izpravni a u izpresijecanom zemljištu na kome se vodila akcija, teško su zamjenjivi drugim sredstvima za vezu.

Nedostaje zdravstveno tvorivo po sklopovima. Tako n. pr. ni u jednom sklopu nema nosila za ranjenike.

Da bi se svi ovi nedostaci mogli odkloniti, molim da se od mjerodavnih čimbenika što prije zahtjevaju, ranije traženi konji, obuća, odjeća, i ostala oprema, kako se ne bi upropastilo i ono malo izpravnog čime se raspolaže. Napomenuti mi je, da već sada ima u pukovnici 50 ljudi bosih.

Prilog Skica vatrenog djelovanja.

**ZAPOVJEDNIK PUKOVNIK,
DOMANIK,
Domanik**

⁶ Stokerau je mjesto kod Beča u kome su se obučavale ustaško-domobranske jedinice.

BR. 305

**DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 27 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU PLJE-
VALJA I CENTRALNE BOSNE¹**

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. br. 2519/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 27. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

- I. 1-) Jača skupina partizana nadirući sa zapada, zaposjela je prostor z. i s. z. od Nemile i Begov Hana.

2.) Pojediniosti:

a) Područje Žepče:

Prema izvješću 5. divizije, zapovjed. mjesta Zenica i 5. oruž. puk., dne 26. ov. m. došla je jača skupina partizana iz područja Blatnice (18 km s. z. od Zepča) u prostor z. i s. z. Begov Hana i Nemile i zaposjela sela: Orahovicu (5 km s. z. od Nemile) — Doglade — (5 km s. z. od Nemile) — Seriće (8 km s. z. od Nemile) — Bistrica—Starina—Balačići (3—4—8 km s. od Nemile).

1 partizan, koji se predao sa oružjem, kod Nemile, izjavio je, da su iz prostora Turbeta u spomenuti prostor došle 3 partizanske brigade u jačini od 3.000 partizana,² naoružanih puškama, strojnicama i bacačima, koji irnadu namjeru prieći na desnu obalu r. Bosne.

b) Područje Pljevlja:

Prema izvješću 369. hrv. div., borbena skupina 369. hrv. div. nalazi se na starim postavima na mostobranu kod Gradca. Na desnom krilu nalazi se neprijatelj sa jačim snagama. Pojedini neprijateljski napadaji su odbijeni. Gubitci: 3 mrtva i 16 ranjenih, a kod neprijatelja: 8 mrtvih i 10 ranjenih (prebrojano). Plien: 2 strojpuške i 5 pušaka.

c) Područje Jajce—Travnik:

Prema izvješću 373. hrv. div., prostor sjeverno od crte: Jajce—Travnik i prostor južno od Jajca je bez ne-

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta³ pod reg. br. 7/1—17, k. 23.

³ Vjerovatno se odnosi na jedinice Pete NOU divizije.

prijatelja. Oko 3.000—4.000 partizana navodno se pro-
vlači iz spomenutog prostora preko ceste: Turbe—D. Va-
kuf u prostor j. od Travnika.

3.) Razviđanje jačim dielovima 15 p. p. u z. i s. z.
prostoru od Nemile i Begov Hana. Ustanoviti jačinu ne-
prijatelja u ovome prostoru i da li je došao iz područja
Travnika ili Teslica.

Razviđanje u prostoru Sokolca—Vlasenice—Ro-
gaticice—Goražde i Višegrada.

Vlastiti gubitci: 3 mrtva i 16 ranjenih (369. d.).

Neprijateljski: 8 mrtvih i 10 ranjenih, 1 prebjegao. •

II. 1.) Prema izvješću 5. oruž. puk., dne 26 ov. m. u
05.00 sati desio se sudar teretnih vlakova 2.5 km j. od
Hadžića. Žrtava nije bilo. Uzrok sudara i nastale štete
ustanoviti će želj. povjereništvo.

2—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general

(Lukić)

Lukić

(M. P.)

P 29/V

;

D

BR. 304

**DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 28 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI U CENTRALNOJ
BOSNI¹**

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. br. 2528/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 28. V. 1943
(Oznaka po karti 1 :100.000)

- • i

I. 1.) Stanje bez osobitih promjena.

2.) Pojediniosti:

a) Područje Žepča:

Prema izvješću 15. **p. p.** iz Zavidovića, 1. partizanska Krajiška brigada u jačini oko 300 partizana, nalazi se u području s. Orahovice (5 km z. od Nemile). Brigada raspolaže sa 1 protuoklopnim topom, 1 lakim bacačem i malo streljiva.

Bosanska brigada jačine 600—800 partizana, nalazi se u prostoru z, od Topčić Polja (4 km z. od Begov Hana).

Moralno i zdravstveno stanje partizana silabo. Tma mnogo ranjenih i tjelesno izcrpljenih. Naoružanje slabo.

Imadu namjeru prebaciti se na desnu obalu r. Bosne i dalje prema Drini. 2 partizana zarobljena i 1 se predao.

b) Područje Čajniče—Pljevlja:

Prema izvješću 369. hrv. div., dne 27. o, m. izviđačke snage dostigle su iz sjevernog prostora na visove na desnoj obali rieke Četine: Tatarovine — k. 956 — Crna Lokva—Badanj (12 km j. od Čajniča) bez dodira sa neprijateljem.

Jači neprijateljski napadaj na mostobran Gradac (15 km s. z. od Pljevalja) odbijen uz osjetljive gubitke po neprijatelja. Neprijatelj je napadao iz smjera Popov Do—Bujedići (3—4 km j. z. od Gradca).

¹ Original, pisan na mašini, nalazi sa u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 13/1—26, k. 23 a.

Brvenica, Skenderovina, Odžak i Podkukanj (5 km-j. z. od Gotovuše) slabo su zaposjednuti od neprijatelja. Neprijatelj se nalazi na visovima j. od ovih sela. Gubitci: 6 mrtvih i 34 ranjena, a kod neprijatelja 27 mrtvih i 6 ranjena (prebrojano).

c) Područje Travnik:

Prema izvješću 373. hrv. div., u prostoru ceste Travnik—G. Vakuf nema neprijatelja. Svi stari mostovi su porušeni i cesta za vozila nije prolazna.

Iz prostora s. Rastovo (20 km j. od Travnika) partizanske skupine uzmiču u istočnom smjeru.

3.) Razviđanje u prostoru Zepča—Begov Hana i Nemile. Spriječavanje prielaza partizanima na desnu stranu - r. Bosne.

Razviđanje u prostoru Travnika, Zenice, Sokolca, Vlasenice, Rogatice i Višegrada.

Vlastiti gubitci: 6 mrtvih i 34 ranjena (369. d.)

Neprijateljski: 27 mrtvih i 6 ranjeno. 2 zarobljena i 1 prebjegao.

II. 1—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić v. r.

Za točnost:
Glavar stožera
glst. podpukovnik (Zmavec)
Zmavec

(M. P.)

' V :

BR. 311

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA OI> 29 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI U ISTOČNOJ I CEN- TRALNOJ BOSNI¹

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2547/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 29. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1. — Stanje bez osobitih promjena.

2. — **Pojedinosti:**

a) **Područje Vlasenica—Sokolac—Rogatica:**

Izaslate izvidnice u toku 28. o. mj. u ovome prostoru nisu imale dodira sa neprijateljem.

b) **Područje Cajniče—Pljevlja:**

Prema izvješću 369. pješačke divizije, dne 28. o. mj. poslije uspješnog napadaja iz zraka neprijatelj je umakao iz s.: Poros—Šanac—Rtići (2—3 km. s. z. od Gradca) i Popovog Dola (5 km. j. z. od Gradca) u z. smjeru.

Uzpostavljena je veza između borbene skupine 369. divizije, pukovnije „Brandenburg“, izviđačkog odjela 118. lovačke divizije i divizije „Taurinense“. Divizija „Taurinense“ dostigla je crtu: Podbrđe—Odžak—Gradina—Stijena—Bakovina—Stančansko Brdo (4—8—10—12—14—16 km. j. od Pljevalja).

c) **Područje Travnik—Nemila:**

Prema izvješću 373. pješačke divizije, danas počinje podhvat jednog diela snaga ove divizije iz sjevernog prostora Travnika protiv partizanske skupine u prostoru z. od Nemile i Begov Hana.

d) **Područje Gornji Vakuf—Prozor:**

Prema izvješću 373. pješačke divizije, podhvat izvidnica jednog okiopijenog lovačkog sklopa u području Vukovskog (16 km. z. od G. Vakufa) završen je. Posljedak: 62 zarobljena (među njima 1 politički komesar).

U području Podhuma (17 km. j. i. od Prozora), 1 partizan uhićen i zaplijene 3 lovačke puške.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 15/1—7, k. 32 a.

3. —I Razviđanje u prostoru Vlasenica—Sokolfic—Rogatica i Višegrad.

Podhvata u prostoru Nemile.

Vlastiti gubici: nije bilo.

Neprijateljski: 63 zarobljena.

II.

1. — Ništa osobitog.

2. — Od 28. o. mj. i I. konjanički sklop u Jajcu podređen je 373. pješačkoj diviziji.

3. — XIV. ustaška bojna stigla u Tomislavgrad² i XVII. ust. bojna u Livno. Zapovjedbno raspoređivanje ovih bojni i sa njihovom momčadi popunjavanje I. i XX. u t. bojne (dnevno izvješće od 25. o. mj.).

4. — Bez promjene.

III.

Bez promjene.

Zapovjednik generali
(Lukić)
Lukić

P. 31/V

D

i

(M. P.)

² Duvno

DNEVNI IZVJEŠTAJ TREĆEG DOMOBRANSKOG ZBORA
OD 30 MAJA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PODRUČJU
ISTOČNE BOSNE¹

TAJNO

III. DOMOBRANSKI ZBOR

Op. Br. 2563/taj.

DNEVNO IZVJEŠĆE OD 30. V. 1943
(Oznake po karti 1 : 100.000)

I. 1. — Stanje bez osobitih promjena,

2. — **Pojedinosti:**

a) **Područje Vlasenice:**

Prema izvješću I. zdruge i 5. oružničke pukovnije,, dne 29. o. mj., ustaške postrojbe, dobrovoljci i oružnici došli su u sukob sa jačom skupinom partizana u području Nedelište—Kamen k. 650 — Rogosija (8 km., s. i. od Vlasenice). Borba trajala od 8—15 sati. Prema prvim vijestima 1 oružnik, 1 ustaša i 1 dobrovoljac poginuli, 12 **ustaša** ranjeno i 3 ustaše nestalo. Na strani partizana **ima** veći broj mrtvih i ranjenih.

b) **Područje Begov Han—Nemila:**

U podihvatu od 29. o. mj. protiv partizanskih skupina u prostoru zap. od Nemile i Begov Hana raspršena je jedna partizanska brigada uz vjerojatno visoke neprijateljske gubitke. Neprijatelj uzmiče iz područja Orahovice (5 km. z. od Nemile) i područja s. Balačići (7 km. sj. od Nemile) u zapadnom smjeru. Podrobniji podatci još nisu primljeni.

c) **Područje Kreševo:**

Prema izvješću 373. hrv. div., u dolini Lepenice kod s. Bukovice (7 km. j. i. od Kreševa) pojavilo se oko 200 partizana. Izgleda da se radi o partizanskoj skupini koja uzmiče iz prostora juž. od Travnika i Turbeta,

d) **Područje Čajniča—Pljevalja:**

Prema izvješću 369. hrv. div. u toku 29. o. m. stanje na borbenim postavima bez osobite promjene. Gu-

¹ Original, pisan na mašini, nalazi sa u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 13/1—26, k. 23 a.

bitci: 8 ranjenih i 2 nestala, a kod neprijatelja 2 mrtva.
Plien: 1 puška.

3. — Nastavak podhvata u području Nemile i Begov Hana, razviđanje u prostoru Vlasenice, Sokolca i Rogatice.

Vlastiti gubitci: 1 oružnik, 1 ustaša i 1 dobrovoljac mrtvi, 12 ustaša ranjeno, 3 ustaše nestalo. Kod 369. div. 8 ranjenih i 2 nestala.

Neprijateljski: 2 mrtva.

II. 1—4.) Bez promjene.

III. Bez promjene.

Zapovjednik general
Lukić
Lukić

(M. P.)

P 1/VI
D

BR. 303

IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE NOVA KASABA OD
30 MAJA 1943 GOD. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOV
KOD SELA NEDJELJIŠTA¹

'ORUŽNICKA POSTAJA NOVA KASABA

5. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE

Broj: 216/Taj.
U Novoj Kasabi, dne 30-V-1943

Predmet: Nasilno izviđanje
terena i borba sa partizani-
ma izvješće predlaže.

ZAPOVJEDNIČTVU 5. ORUŽNIČKE PUKOV-
NIJE (J. S.)
ZAPOVJEDNIČTVU ORUŽNIČKOG KRILA
SARAJEVO
KOTARSKOJ OBLASTI
VLASENICA
ZAPOVJEDNIČTVU ORUŽNIČKOG VODA
VLASENICA

Dne 29. svibnja 1943 u 0200 sata 2. satnija III. stajaće bojne iz Vlasenice pod zapovjedništvom satnika g. Zličarića i polu satnija dombo bojne Vlasenica iz Nove Kasabe, poduzela je nasilno izviđanje ovo-postojanog područja u pravcu sela Nedjeljišta (8 km. z. od Nove Kasabe). Istovremeno i istog sata XXVIII. stajaća bojna iz Han Pijeska pod zapovjedništvom nadporučnika g. Jukića u jačini od 2. satnije poslala je iz Vlasenica također u pravcu sela Nedjeljišta, da bi se sastala sa III. bojnom.

Pošto se je izviđanje vršilo na području ove postaje, podpisati je sa 4. oružnika poslao sa III. bojnom da istovremeno bude zapovjedniku pri ruci kao vodič.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 49/8—8, k. 149 a.

Kod sela Nedjeljišta skupina je došla u 8. sati zauzevši jedno uzvišeno mjesto u blizini sela Nedjeljišta. Partizani koji su bili u selu i na jednom brdu više sela primijetili su nas i na nas otvorili pušcanu i strojo-puščanu vatru našta smo mi odgovorili.

Borba je trajala od 8—16. sati. Borba je bila tako žestoka da je jedna i druga stranka iz neposredne blizine upotrebljavala ručne bombe, tako da je kota koju su partizani držali zauzeta na juriš protjeravši ih na drugu kotu. Pošto su partizani istjerani, isti su zauzeli stare svoje izgrađene i utvrđene položaje i zbog njihove nadmoćnosti bez teškog oružja i pojačanja nisu se mogli istjerati. Ovi partizani došli su iz Šekovića u selo Nedjeljište, područje ove postaje, dne 25. ov. mj. u jačini od oko 5—600. ljudi² pod vodstvom Brane Savića³ i Nikole Biliea, ekonoma iz Vlasenica.

Nemogavši prodrijeti do nas XXVIII. bojna, jer je i ona dočekana na putu za Nedjeljišta i vodila borbu kao i mi i, vidjevši da će mnogo žrtava biti ako partizansko uporište na juriš bude zauzeto, izdana je zapovjed da se vojska planski povuče.

Sa naše strane bilo je gubitaka: 1. ustaša mrtav i 3. nestala, vjerovatno mrtvi ostali na bojištu, 1. dobrovoljac i pomoćni oružnik ove postaje Adem Dedić. Ranjenih bilo je 15. ustaša i 2. dobrovoljca.

Sa neprijateljske strane točni gubitci nisu poznati, a na bojištu gdje se vodila borba, tj. na prvom zauzetom, partizanskom uporištu nađeno je 5. mrtvih partizana bez oružja sa nešto naboja u džepovima, a po tragovima krvi kod prve zauzete od njih kote vidi se da ih je bilo više ranjenih. Na uporište gdje su se partizani bili utvrdili nismo ni došli, ali vjerovatno da ih imade mnogo mrtvih i ranjenih jer ih je naš bacač granata i naše strojnice sa udaljenosti od oko 300. m. tukle.

Gubitci kod XXVIII. bojne nisu poznati.

² Odnosi se na Birčanski NOP odred.

³ Branko Savić u to vrijeme bio je politički komesar Birčanskog NOP odreda.

Pliena nije bilo.
Prednje izvješće dostavljam na mjerodavnost.

Zapovjednik, narednik:
(Zećir Ahmetović)
Ahmetović

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
4/VI.

ZAPOVJEDNIŠTVO
5. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE

Taj. J. S. broj 667
Sarajevo 4. lipnja 1943.

Primljeno k znanju u spise.
Dozapovjednik pukovnik
Koloman Bilić
Bilić pk.

BR. 310

**OPŠTA BOJNA RELACIJA TREĆEG DOMOBRANSKOG
ZBORA ZA MJESEC MAJ 1943 GODINE¹**

OBICA BOJNA RELACIJA
o podhvatima četa na području III. domobranskog zbora u
mjesecu svibnju 1943 godine

A) PODHVATI

PODRUČJE GRADA SARAJEVA (ZAPOVJEDNIČTVO MJESTA)

U toku mjeseca svibnja ove godine, postrojbe u sastavu grada Sarajeva niesu učestvovala u nikakovim podhvatima, jer nije bilo potrebe, a niti važnih događaja na području grada Sarajeva.

I. ZONA (I. DJEL. STAJAČI ZDRUG)

Tokom mjeseca svibnja na području zdruga vršeno je razviđanje i manji podhvati protiv pojedinih neprijateljskih

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 54/3—1, k. 104.

•skupina, a osim toga pojedine posade vršile su utvrđivanje svojih postava.

Važniji događaji bili su sljedeći:

4. svibanj: jedna skupina četnika napala je muslimansko selo G. Vinču (4 km. s. i. od Prače) i opljačkali selo ubivši nekoliko mještana.

8. svibanj: u selu Žeravice došlo je do kraćeg sukoba sa skupinom od 40 partizana, koji su razbijeni.

16 svibanj: u selu Točionik (12 km. j. i. od Žljebova) došlo je do sukoba sa skupinom od 50 naoružanih četnika, koji su bez vlastitih gubitaka uništeni i njihovo oružje i streljivo zaplijenjeno.

21. svibanj: u prostoru 3—5 km. j. od Mokrog došlo je do kraće borbe sa četnicima, kojom prilikom je ubijeno 5 četnika i 3 zarobljena.

28. svibanj: ustaše razpršile jednu odmetničku skupinu u selu Podžeplju, koja je u ovome selu pljačkala seljake¹.

29. svibanj: kod sela Nedjeljišta² (9 km. s. i. od Vlasenice) jači sukob sa skupinom, od 300 partizana, kojom prilikom je bilo gubitaka na obadvie strane. Kod neprijatelja 40 mrtvih i 40 ranjenih.

30. svibanj: kod Igrišta (7 km. s. z. od Han Pijeska) sukob sa skupinom od 40 odmetnika, od kojih je 1 ubijen i naš 1 ranjen.

Kod sela Berega (11 km, j. i. od Sokolca) sukob sa četnicima i gubitci na obje strane.

Tokom čitavoga mjeseca na našoj strani: 4 mrtva i 10 ranjenih, a kod neprijatelja 55 mrtvih, 44 ranjena i 3 zarobljena.

II. ZONA (ZAPOVJEDNIČTVO 5. PJEŠAČKE DIVIZIJE)

U toku mjeseca svibnja t. g. postrojbe 5. pj. div. nisu poduzimale nikakove veće podhvate, nego su samo vršile razviđanje u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju i njegovoj djelatnosti.

Važniji događaji bili su sljedeći:

9. svibnja: oko 60 naoružanih četnika opljačkali su sela D. i G. Vinču (4 km. s. i. od Prače), otjeravši iz sela oko 75 komada krupne i sitne stoke u pl. Romaniju.

Oko 100 naoružanih četnika napalo je na naše straže oko Trnova. Napadaj odbijen. 1 domobran ranjen i 6 četnika ubijeno.

² Vidi dok. br. 281.

16. svibnja: oko 100 naoružanih četnika prebacilo se iz područja Dobrog Polja (9 km. j. j. i. od Trnova) u s. z. smjeru prema Igman pl.

Tokom čitavog mjeseca ranjen je samo 1 domobran na području ove zone, 6 četnika mrtvih, 1 partizan prebjegao i 2 partizana zarobljena.

III. ZONA (ZAPOVJEDNIČTVO V. DJEL. STAJ. ZDRUGA)

Tokom mjeseca svibnja ove godine na području zdruga nije bilo važnih događaja operativno taktičke prirode, nego su postrojbe zdruga vršile razviđanja i utvrđivanja svojih postava.

Od važnijih događaja,³ na položaju zdruga, bio je samo 31. svibnja u 22.30 sati jači napadaj partizana na Glamoč, koji je odbijen.

Tokom čitavog mjeseca ranjena su 3 ustaše i 2 oružnika, a na strani neprijatelja 15 partizana mrtvih.

PODRUČJE DJELATNOSTI 4. LOVAČKE BRIGADE

Tokom mjeseca svibnja snage 4. lovačke brigade učestvovala su u podhvatima zajedno sa Niemcima protiv partizana u prostoru Foče—Čajniča. Sve potankosti o sudjelovanju ove brigade u spomenutim podhvatima izniete su u priloženoj bojnoj relaciji zapovjedništva ove brigade.⁴

Od najvažnijih događaja iznose se sljedeći:

5. svibnja: slomljen odpor 200 partizana⁵ u prostoru 3 km. j. od Foče. Neprijatelj je pucao sa istočne obale Drine na talijanske čete na odsjeku Ustikolina—Foča.

8. svibnja: partizani napustili čitavo područje Kalinovika⁶ i otišli prema Drini, a napušteno područje zaposjeli su četnici talijanski suborci.

11. svibnja: u prostoru Kruščica—Dragočava (5 km. j. i. od Foče) 5—6 partizanskih brigada daju žilav odpor našim i savezničkim snagama. Na obje strane osjetni gubitci.

15. svibnja: vlastite snage zauzele Čajniče,⁷ a neprijatelj uzmakao u j. i. smjeru od Čajniča. Na obje strane osjetni gubitci.

³ Vidi dok. br. 314.

⁴ Vidi dok. br. 312.

⁵ Odnosi se na dijelove Drinske operativne grupe.

⁶ Na sektoru Kalinovika u to vrijeme nalazile su se jedinice Sedme NOU divizije.

⁷ Vidi dok. br. 85 i 103.

17. svibnja: vlastite snage skršile neprijateljski odpor kod Boljaniča⁸ (15 km. j. i. od Cajniča). Partizanske brigade povlače se dalje prema jugu.

21. svibnja: pred vlastitim snagama neprijatelj uzmakao preko rieke Čeotine na južnu stranu koju je zaposjeo i utvrdio. Tito se nalazi u području Levertare (20 km. j. z. od Pljevalja).

24. svibnja: u području Cajniče—Foča neprijatelj je prešao u protu napad od koga dana su sa neprijateljem vodene sve do konca mjeseca teške i krvave borbe u prostoru j. i. od Foče.

Tokom mjeseca u ovome podhvat u sastavu 4. lovačke brigade bili su sljedeći gubitci: 3 častnika i 19 domobrana mrtvi, 3 častnika, 16 dočastnika i 90 domobrana ranjeno, 2 častnika, 2 dočastnika i 67 domobrana nestalo. Na strani neprijatelja bili su mnogo osjetniji gubitci čiji se broj nije mogao točno ustanoviti. Najosjetljiviji gubitci bili su kod 13. pješ. pukovnije.⁹

PODRUČJE 9. PJEŠAČKE PUKOVNIJE

U toku mjeseca svibnja na području ove pukovnije nisu vođeni nikakovi osobiti podhvati, a niti je bilo događaja od operativnog značaja, a niti gubitaka kod postrojbi ove pukovnije. Postrojbe su vršile razviđanje oko svojih postava, osiguravajući osobito Drinu i spriečavajući prelaz neprijatelju sa juga preko Drine.

PODRUČJE ZAGREBAČKE KONJANIČKE PUKOVNIJE

Tokom mjeseca svibnja na području ove pukovnije nije bilo osobitih podhvata operativne prirode, vršena su razviđanja i utvrđivanja postava, odbijeni su manji neprijateljski napadaji na pojedine postave. Tokom čitavog mjeseca poginula su svega 2 domobrana.

B) IZKUSTVA

U borbama protiv neprijatelja južno od Drine pokazalo se, da djelovi 4. lovačke brigade za kratko vrijeme nisu mogli biti dovoljno izoibraženi za borbe u planinskom predjelu, a ovo se osobito odnosi na pričuvnike koji su posljednjih dana stizali u brigadu pred sam podhvat.

⁸ Na ovom sektoru nalazile su se jedinice Šeste istočnobosanske i "Treće dalmatinske NOU brigade. Vidi dok. br. 85.

⁹ Opširnije vidi dok. br. 85 i 97.

Nadiranje pješništva u planinskom zemljištu nije bilo u dovoljnoj mjeri usklađeno sa dovlačenjem topništva radi pomaganja pješništva.

Bočna osiguranja nisu bila dovoljno jaka. Izviđanja nisu vršena na veće daljine izpred nastupajućih borbenih pješničkih dielova. Nije bilo dobrih krugovalnih veza, koje bi omogućile uspješno zapovjedanje.

Bacanje bombi iz strovalnika nije imalo uspješan učinak, nego je ustanovljeno da je uspješniji učinak bacanja bombi iz horizontalnog lieta.

Brigada nije imala u potpunosti obrazovan dojavni sat, zdravstveni sat i gorsko konjski povoz, što je bilo na štetu podhvatnog uspjeha u planinskom zemljištu.

C) NEDOSTATCI I POGRJEŠKE

Kod 4. lovačke brigade najvažniji nedostaci bili su slijedeći:

Teške strojnice u dotrajalom stanju, streljačke sati nemaju dovoljan broj bacača 46 mm, broj tovarnih grla nedovoljan, nedostatak dovoljnog broja šatorskih listova i pokrivača, pomanjkanje bacačkog streljiva, manjak u svjetlećim nabojima.

Kod postrojbi V. djel. staj. zdruga nedostatak u opremi i rublju, šatorskim listovima, u teškom oružju, te u teškom održavanju čistoće kod momčadi zbog nemanja podesnih nastambi i zbog stalnog i dugotrajnog zadržavanja na terenu.

O PARTIZANIMA

Tokom mjeseca svibnja partizani su se pokazali u borbama vrlo žilavi i borbeni, dobro vođeni, usposobljeni prilikom napadaja i obrana da se služe raznim ratnim varkama i lukavošću. Dok su u ranijim podhvatima više napadali pozadinske postrojbe i vršili udare u bokove i leđa, ovaj put vršili su žestoke frontalne napadaje na naše snage i poznavajući dobro zemljište vješto su probijali naše borbene postavbe. Dosta su dobro naoružani i razpolazu sa dovoljno streljiva. Osobito vrše jaku promičbu na pučanstvo* kuda god prođu i gdje se god zadržavaju.

(M. P.)

Zastupa zapovjednika
Pukovnik (Majetić)
Majetić

OPŠTA BOJNA RELACIJA ČETVIRTE LOVAČKE BRIGADE
ZA MJESEC MAJ 1943 GODINE¹

BOJNA RELACIJA

- 4. lovačke brigade od 1. svibnja do 31. svibnja 1943 god.

Dne 1. svibnja 1943 g. 4. lovačka brigada bila je u ovom: rasporedu:

7. p. p.: stožer i stožerni dielovi Travnik, I. bojna Turbe, II. bojna Travnik, III. bojna Gučja Gora.

13. p. p.: stožer i stožerni dielovi Bugojno, I. bojna Bugojno, II. bojna Gornji Vakuf, III. bojna Donji Vakuf.

Topnička pukovnija: stožer Travnik, IX. topnički sklop-Bugojno, XI. topnički sklop Travnik.

3. sat III. obkopsarske bojne: Zenica.

Obskrbni ured, pekarska polusat, mesarska polusat — Travnik.

Ovoga dana 2. poljsko-haubička bitnica XI. topničkog sklopa, prebačena iz Travnika u Zenicu radi pojačanja tamošnje njemačke posade.

Dne 1., 2. i 3. svibnja o. g. upućivana je po jedna ojačana izviđačka sat radi osiguranja dolazećeg II. gorskog zdruga iz" Jajca u Travnik i to:

— iz Turbeta na Knežnicu (1595) (8 km. s. z. od Turbeta), sa oibhodnjama do s. Mudrike i Gostilja i

— iz Donjeg Vakufa preko Oboraca na Radalje (1287, 11 km. s. i. od Donjeg Vakufa) sa o-bhodnjama do Obr-enovca (1157) i Karaule Gore.

Ovaj zdrug -ostaje u Travniku, sa jednom bojnom-u Turbetu, privremeno podređen ovome zapovjedništvu.

Dne 5. svibnja o. g. odpočeli su svoje djelovanje dojavna. sat (samo osnutak) i mali samovozni povoz.

Dne 6. o. m. Zagrebačka konjanička pukovnija i V. ustaški zdrug sa dielovima u Bugojno i njegovoj neposrednoj izravnoj okolini uzeti su iz sastava ove brigade i pridati za-povjedništvu 373. pješačke divizije (sa sjedištem u Bugojnu).

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 15/1—7, k. 32 a.

Počev od 3. svibnja o. g. počela su pristizati tovarna grla i kola radi popune jedinica, kako bi se brigada uzposobila za pokret i uporabu u poduhvatima.

Dne 7. svibnja o. g. prebačena je 2. poljsko-haubička bitnica XI. topničkog sklopa i 3. sat III. obkopsarske bojne iz Zenice na prostoriju: Busovača—s. Polje (5 km. j. i. od Busovače). Od ovoga dana 3. sat III. obkopsarske bojne podređena je topničkoj pukovniji (za zaštitu).

Dne 8. svibnja o. g. IX. topnički sklop prebačen je iz Bugojna u Travnik.

Dne 10. svibnja o. g. odpočeo je stvarno pokret brigade:

Stožer i I. bojna 13. pješ. pukovnije stigli su u Turbe, a II. i III. bojna u Travnik; XI. topnički sklop i I. bitnica IX. topničkog sklopa stigli su do Busovače, dok se IX. topnički sklop sa stožernom bitnicom, 2. i 3. bitnicom prikupio u Dolcu na Lašvi.

Pojedini dielovi brigade došli su u ova nova prenoćišta, u toku pojedinih narednih dana:

Dne 11. svibnja 1943. godine:

— stožerni dielovi 7. p. p. iz Travnika u Dolac na Lašvi.

— stožerni dielovi 13. p. p. iz Turbeta u Travnik.

— IX. topnički sklop (bez I. bitnice) do Busovače— Han Kompanija.

— XI. topnički sklop prikupio se u s. Polje.

Dne 12. svibnja 1943. godine:

— topnička pukovnija: Bilalovac—Klokoti.

— 7. p. p. (bez III. bojne): Klokoti—Busovača (crkva izključivo).

— 13. p. p. (bez III. bojne): Busovača—crkva uključivo razkrsnica 3,5 km. s. od Busovače.

—• stožer brigade: Busovača za zapovjedni skup i dojavnu sat, dok pozadinski skup ostaje u Travniku, sa svim ostalim, stožernim dielovima.

13./14. svibnja 1943. godine — noćni pokret.

—• topnička pukovnija: Vrelo Bosne—Razkršće (izključivo).

— 7. p. p. (bez III. bojne): Hadžići—s. Razkršće (uključivo).

— 13. p. p. (bez III. bojne): Kiseljak.

—• III/7. p. p. Busovača.

— stožer brigade i dojavna sat: razkrsnica kod s. Vrelo Bosne.

14. svibnja 1943. godine:

Odmor na dostignutim prostorijama.

Brigadi stavljeno na razpolaganje samovozni povoz od 10 teretnih njemačkih samovoza.

Ovoga dana stigla je do Kiseljaka III/7. p. p.

Upotrebljivost brigade za pokretljivost i poduhvat:

Do ovoga dana brigada nije bila dovoljno opremljena tovarnim grlima, naročito ne 13. pješ. pukovnija, koja je imala i znatan broj kola i nešto tovarnih grla, te tako nije bila uzposobljena za rad na planinskom zemljištu. Stožer brigade nije imao obrazovan svoj gorsko-kolski povoz, niti zdravstvenu sat, a mali samovozni povoz imao je svega 6 teretnih samovoza sa slabim gumama i motorima, koji su često zatajili. Dojavna sat imala je tek svoj osnutak, te nije mogla pometi sobom, niti nekoliko kilometara brzoglasnog kabla, niti krugovale sa potrebnim osobljem,

Strojnice slabo su uglavljivane u postolja, te je rasturanje njihovo slabo pored iztrošenosti njihovih cievi.

U početku ovoga mjeseca brigada je primila 1.000 novih njemačkih pušaka u vidu pozajmice, od kojih su po jedna polovina dodijeljene 7. i 13. pješ. pukovnici, da bi se izvršilo kompletiranje njihovih postrojbi i neizpravne puške poslale na popravku u Oružno-tehnički zavod u Sarajevu. Tek u posljednje vrijeme primljeno¹ je mazivo za oružje i potreban pribor za čišćenje.

Mlađa godišta III/7. i 111/13. pješ. pukovnije uzeta su radi popune I. i II. bojne 7. i 13. pješ. pukovnije, a isto tako i oruđa prvo pomenutih jedinica, tako da su pješačke pukovnije od po dvije bojne manje više popunjene do ustrojbenog sastava, kako po broju domobrana, tako i po broju oružja.

Izobrazba, koja je odpočela sa dolazkom brigade na razmeštajnu prostoriju oko Travnika i Bugojna izvodila se u koliko su to dozvoljavale hrđave vremenske prilike. Ona nije urodila u potpunosti željenim plodom, jer su stara godišta (1910 i starija) takoreći svakoga dana zamjenjivana mlađim godištima, koja su naročito posljednjih dana prije polazka pristizala iz građanstva u većem broju. Osim toga dodijeljena momčad njemačke narodnosti iz Hrvatske, pa i mnogi njemački vojnici izobrazitelji nisu imali dovoljan stupanj nabrazbe sami, da bi povrh teškoće zbog neznanja naših jezika mogli uzpešno prenieti na naše domobrane.

15. svibnja o. g. 4. lovačka brigada nastavlja pokret za napried upućenim njemačkim dielovima, koji su sa prostorije oko Trnova, pošli u čišćenje zemljišta od četnika i partizana obćim pravcem ka Kalinoviku, a zatim preko Foče i dalje u Sandžak.

U pojedinim danima dielovi brigade pristizali su i to:

— 15. svibnja o. g.:

—• topnička pukovnija preko Iliđe i Vojkovića do Leletin Hana (s. od Trnova).

— 7. p. p. (bez I. i III. bojne) do s. Ilovice.

— 1/7. p. p. upućena je podieljena u izviđačke dielove preko Igmanskog masiva i Bjelašnice planine i to: 1 sat sa trodnevnom pohodom do Kalinovika, a ostali dielovi u dvodnevnom pohodu i izviđanju do Leletin Hana.

— III/7. p. p. stigla je u Sarajevo gdje ostaje privremeno.

— 13. p. p. (bez III. bojne): Jaiblanica.

— stožer brigade i dojavna sat: Trnovo.

16. svibnja 1943 godine:

— 1/7. p. p. (bez I. sati) stigla u Leletin Han, bez dodira sa neprijateljem.

Iz 13. **p. p.** upućena je jedna ojačana izviđačka satnija od Jablanice preko Presjenice na Gradinu (1056) — Gradac (1067) — Gradac 1015 — Barica s tim, što je jedan vod od ove sati upućen preko s. Umčani, da bi se kod Gradca (1067) opet spojio sa svojom sati; sve bez dodira sa neprijateljem.

—• 7. p. p. (bez I. bojne) krenula je u čišćenje i izviđanje pravcem: Ilovice—Delijaš—Jabuka—Foča, u trodnevnom pohodu, da bi ovoga dana zanoćila na prostoriji Gukavac—Mušici—Balibašići. Zaplienila je 4 puške.

— 13. p. p. otišla je do Dobrog Polja, gdje je zanoćila.

— topnička pukovnija je također izbila do Dobrog Polja I zanoćila s. z. od ovoga sela.

—• stožer brigade: Trnovo.

17. svibnja 1943 godine:

— 7. p. p. (bez I. bojne) zanoćila je kod Jabuke, bez dodira sa neprijateljem.

— izviđačka sat ove pukovnije upućena preko Bjelašnice planine stigla je ovoga dana u Kalinovic, bez dodira sa neprijateljem.

Pada u oči, da je muško stanovništvo, gdje god su prošli izviđački dielovi 15., 16. i 17. o. m. napustilo svoje domove i pobjeglo u šume.

— topnička pukovnija: Jažići kod Kalinovika.

— 13. p. p. Jelašca kod Kalinovika.
—• 1/7. p. p. i dieľovi ove pukovnije, koji nisu mogli ići preko Delijaša, zanoćili su kod Dobrog Polja.
— 3/III. obkopsarske bojne stavljena je pod zapovjedništvo obkopsarske bojne 118. Stođer brigade: Kalinovik.
18. svibnja 1943 godine:
— 13. p. p.: Nozdre (757).
— Topnička pukovnja: Ocrkavlje.
— 1/7. p. p. sa ostalim dieľovima pukovnije kod Kalinovika.

— 7. p. p. (bez I. bojne) Foća.
—• Stođer brigade: Kalinovik.
U toku ovoga dana njemačka 750. pješačka pukovnja proširila je mostobran foćanski preko Crnog Vrh (1113) i izbila u visinu s. Perizovići — j. od s. Ravne Njive — j. od k. 1055.

Dieľovi 4. lovačke brigade izvršili su pokret u napried i zanoćili u sliedećem rasporedu:

—• 7. p. p. (bez I. bojne) na bunkerima, koji se nalaze na j. i. padinama Ilovinog Brda (k. 860), od 12.00 sati opet pod zapovjedničtvom brigade, kao bočno osiguranje 118. lovačke divizije.

— 13. p. p.: lieva obala r. Drine — s. Šukovac —• s. Budimlije.

— Topnička pukovnja: Susješno—Do — k. 708 — k. 846.

— 1/7. p. p.: j. od Nozdre (k. 757).

— Stođer brigade: Foća.

20. svibnja 1943 godine:

13. pješ. pukovnja pošla je sa svoga prenoćišta u 05.00 sati preko s. Barakovac i razvila se iz pohodne postrojbe u visinu: s. Biokovi —• s. Barakovac do r. Četine, gdje je uzpostavila vezu sa 750 njem. pješ. pukovnijom na k. 1055. Oko 10.00 sati prebacila se je u napried, te zauzela kao polazni položaj liniju: k. 645 kod s. Brezovice — k. 528 kod s. Popovine. U toku popodneva — nešto kasnije, jer je zapovied stigla kasno — otpočela je nadiranje ka Trovrhu i zanoćila je prije pada mraka sa II. bojnomo na Četeništu, a sa stođerim dieľovima i I. bojnomo kod Selišta k. 784, dok se rano izjutra upućena ojačana izviđačka sat, odbačena sa Kumića (1326), vratila na Četenište, gdje je zanoćila u sastavu II. bojne.

7. pješ. pukovnja (bez I. bojne) pošla je u 05.00 sati sa sadanjeg položaja i bez dodira sa neprijateljem izbila do 12.00 sati na polazni položaj za napadaj: Trovrh (1057) — Korjen

(1023), da bi u svom nadiranju došla do 19.45 sati na Zlataju k. 1216 ostavljajući bočno osiguranje na Korjenu (1023) kao bočno osiguranje 118. njemačke lovačke divizije.

Ojačana izviđačka satnija 7. p. p. (1 streljački sat, 2 strojnice i jedan bacač) upućeni su u 04.00 sata obćim pravcem preko Slatine i D. Ifsara, te je u 20.30 sati stigla samo uz omanje čarkanje kod D. Ifsara u Čajniče i uzpostavila vezu sa dielovima 369 p. p. Kod D. Ifsara našla je 70 sanduka topničkog streljiva, od ovoga uzela sva punjenja i radi sigurnosti ih odniela i predala njemačkom zapovjedničtvu u Čajniču.

Pod zapovjedništvo 7. p. p. stavljena je gorsko-topnička bitnica.

Topnička pukovnija (bez gorsko-topničke bitnice) pošla je ovoga dana u 08.00 sati sa svoga prenoćišta i postavila se na položaju: j. ivica Foče—Ceotina—s. Barakovac—s. Biokovi—s. Brezovice—k. 528 kod Popovine, uzimajući sve potrebne elemente za podpomaganje u prvom redu 13. p. p., a zatim 7. p. p.

1/7. p. p. pošla je u 06.00 sati sa dosadanjeg prenoćišta i zanočila na prostoriји Skravnik—Prisoje (2,5—5 km. s. z. od Foče) i u 14.00 sati stavljena je pod izravno zapovjedništvo 118. njemačke lovačke divizije.

Veza: dodieljeni njemački dojavni roj uzpostavio je vezu sa 7. p. p. oko 20.00 sati, a sa 13. p. p. tek oko 23.55 sati, što je otežavalo zapoviedanje. (Razlog zakašnjenja, što se prvo morala uzpostaviti veza sa 1/7. p. p.).

Gbskrba: Predviđena obsikrbna osnovica u Kalinoviku nije obrazovana (brzo nadiranje od Trnova preko Kalinovika u Foču i i. od Foče), te su potrebe samovozima prebacivane izravno iz Sarajeva, da bi od ovoga dana obsikrbna osnovica bila u Foči.

Liečničko pomoćište: u Foči i to ono 118. njem. lovačke divizije.

Stožer brigade: Foča, a motriliše na bunkeru s. i. od Foče, do podne, a po podne j. od Vojnoge.

21. svibanj 1943 godine:

Poslije pada mraka dne 20. V. primljena je zapovied iz 118. njem. lovačke divizije, da se dne 21. V. u svitanje ima produžiti nadiranje obćim pravcem; Trovrh—Celebić s tim, da se do mraka ima stići u Celebić. Na temelju ove zapoviedi zapovjedeno je, da 13. p. p. u toku dana dostigne po mogućstvu Celebić, obraćajući pozornost na svoj lievi bok (s. Potpeć i s.

Falovići). Topnička pukovnija (bez gorsko-topničke bitnice),, koja je tek kasnije izvučena iz sastava 7. p. p. i upućena pravcem za 13. p. p. imala je da podpomogne nadiranje 13. p. p. s tim, da ih sledi pokretom za ovom pukovnijom.

Zapovjednik 13. p. p. brzoglasno je obavješten o radu za 21. o. m. kako bi pravodobno poduzeo sve potrebne pripreme i kako bi nadiranje odpočelo u samo svitanje, bez gubitaka u vremenu.

U 04.00 sati čelna bojna II. pošla je sa Četeništa ka Kumiću i ubrzo odbacila slabije partizanske delove — vjerovatno predstražne ka Trovrhu, koji je branjen od jedne ojačane satnije, brojčano jake najviše 200 momaka.² Poslije snažne pripreme pomoću bacača i jednog brdskog topa sa Kumića neprijateljski jaki odpor vatrom slomljen je. Zbog udara na oba boka oko 10.00 sati zauzet je i Trovrh. Neprijatelj pri tome imao je 5 mrtvih, dok je od naših ostao na mjestu napadaja jedan mrtav i jedan ranjen.

Bojna u II. redu širokim, frontom pročešljala je svu šumu od Rumića do Trovrha tako, da je ovo područje bilo stvarno čisto i moglo poslužiti kao oslonac za daljnje nadiranje ka Celebiću. Na Trovrhu (1386) ostavljen je 14. sat 13. p. p. radi osiguranja pozadine i komunikacijskog pravca.

Kod s. Kušlata partizani su ponovno organizirali odpor, ali je isti svladan oko 15.00 sati, jer je 13. p. p. nastupala dovoljno širokim frontom i to u ovome rasporedu:

I. bojna sa stožernim delovima od Trovrha — put zapadno od Borića—Kušlat s tim, da je jedan vod osiguravao desni bok pravcem preko Vijenca (1356), dok je

II. bojna nastupala pravcem Trovrh — i. od Borića—s. Kušlat, sa jednom satnijom u osiguranju lievog boka preko Crnog Vrha (1320)—Korea (1255). Kod Kušlata pronađen je samo jedan partizan mrtav i na više mjesta tragova krvi.

Da bi u duhu zapoviedi 4. lovačke brigade i izričite želje zapovjednika 118. njem. lovačke divizije generala g. Küblera još u toku dana ovladao Celebićkim položajima,³ zapovjednik 13. p. p. energično je nastavio nadiranje od s. Kušlata preko Borja za Celebić u ovom rasporedu:

— II. bojna, iza nje I. bojna i stožerni delovi pukovnije* sa pravcem nadiranja s. Kušlat—Vakuf—Borje—Celebić;

² Vidi dok. br. 109.

³ Vidi dok. br. 109.

— 1 ojačani sat iz I. bojne pravcem s. Kušlat—s. Rado-
vići—Dubrava—Klinci—Lanište—Borje sa zadaćom da izviđa
i da pretrese sva uzputna sela ujedno, kao bočno osiguranje;

— 1 izviđački odjel preko Korče—s. Rajetići—s. Vakuf,
sa zadaćom izviđanja i pretresanja uzputnih sela, ujedno kao
bočno osiguranje.

Pukovnija je ubrzano nastupala ka Čelebiću i u 19.30 sati
prednji dielovi izbili su do, s. Borje i odmah zapodjenuli na-
padaj na s. Borje i s. Potok. Pošto su razbijeni dielovi II. bojne
stigli u čarkarSkoj pruzi do groblja s. Borje i do s. Potok, pod-
pali su pod jaku strojničku i bacačku vatru i počeli uzmicati.
Zapovjednik pukovnije izdao je nalog, da se II. bojna zadrži
na padinama s, od s. Borja. U to vrijeme strojnička i bacačka
vatra prenieta je po dubini kolone čak do povoza, svi razpo-
ređeni još u marševskom poredku. Uz to nastade komešanje
kod II. bojne i u mjesto zadržavanja na određenoj liniji —
uzmicanje. Da bi održao zauzeto zemljište zapovjednik pu-
kovnije uputio je I. bojnu na uzvišenje kod s. Vrbice sa za-
daćom, da posjedne, brani i da se na njemu što bolje utvrdi,
starajući se za osiguranje svojih bokova. Zapovjedniku II.
bojne izdao je nalog, da sa 7. satom posjedne most kod s. Čuke
i tako osigura bok od eventualnog neprijateljskog groženja
sa pravca s. Muslići i k. 1084.

II. bojna (bez ove satnije) imala se prikupiti u pričuvu
pozadi I. bojne, a 14. i 15. sat imali su preuzeti osiguranje po-
zadine i to sa pravca Butkovine i Vakufa, dok je 13. satnija
postavljala top radi svoga dielovanja. Na ovaj način stvoren
je u glavnome postav ježa. Oko 21.00 sati neprijatelj je izvr-
šio jaku vatrenu pripremu iz svojih težkih oruđa, a naročito
bacača, s kojima je gađao u salvama od po 3 naboja i prešao
zatim u protivnapadaj. I. bojna po djelovanju ove vatre, a i
domobrani iz pričuve pojuriše u nazad. Zapovjednik pukov-
nije sa jednim častnikom osobno je zadržavao domobrane s
puškom u ruci i želio spriječiti panično bjegstvo i posjesti pri-
hvatni položaj, t. j. položaj određen za pukovnijsku pričuvu.
No, mali broj domobrana uzpio je zadržati do dolazka bojnika
Šobera. Jedino se održalo desno krilo tako, da je neprijatelj
ipak bio u prvo vrijeme zaustavljen.

Ovoga dana oduzeta je 7. p. p. 3 gorsko-topnička bitnica
IX. topničkog sklopa i preko Foče upućena za topničkom pu-
kovnijom.

. Izviđačka ojačana satnija 7. p. p. vratila se sa Čajniča,
opet bez dodira sa neprijateljem.

Obkoparski vod 7. p. p. upućen je na opravak puta Foča—d. obala Čeotine—Šaško Po-lje.

U toku ovoga dana stigla je 3. sat III. obkoparske bojne od Kalinovika i podređena je oko pada mraka Topničkoj pukovnici.

Pri dolasku u s. Borje 13. p. p. zaplijenila je 23 tovarna grla, od kojih su mnoga bila natovarena streljivom, što znači da su partizani bili iznenađeni brzim, radom 13. p. p.

22. svibnja 1943 godine:

U 00.30 sati partizani su ponovili napadaj,⁴ podpomognuti jakom vatrom uz jaku viku: „Napried 6 udarna brigada, naprid .Majevička brigada“, bacajući ručne bombe. Ovaj napadaj prouzrokovao je uzmicanje u nazad i ovih dielova iz koje je bio zapovjednik pukovnije, koji je na mjestu svoga stožera zatekao mali broj svojih ljudi. Bacači kod stožera su otvorili brzu paljbu i izbacili poslednje naboje. Obrazovana je zaštitnica i odpočelo je uzmicanje do Trovrha u jednom potezu, da bi se tamo jedinice zadržale i ponovno uredile, prelazeći u odbranu. Uzmicanje do Trovrha išlo je bez ometanja od neprijatelja.

U toku uzmicanja zapovjednik pukovnije prikupljao je podatke o jačini neprijatelja i došao do zaključka da je njegova snaga u jačini do 2 bojne, a da je ostatak partizanske snage od nekoliko brigada⁵ bio u prikupljanju oko Čelebića, radi napadaja na Foču.- Udarom 13. p. p. ka Čelebiću razbijeno je donekle njihovo prikupljanje i učinjeni su obazrivim.

Oko 05.00 sati veći dio pukovnije bio je na Trovrhu i prikupljao se oko 14 sata, koji je ranije tamo ostao kao njegova posada. Žauzet je sljedeći raspored:

— II. bojna na Trovrhu (1386) i Crnom Vrh (1320),

— I. bojna na Kumiću (1326) i u tjesnom naslonu ka Trovrhu.

Oko 14.00 sati podišli su Trovrhu partizani i izvršili napadaj⁶ na Trovrh obuhvatno. Odbiveni su. Malo kasnije zbog djelovanja neprijateljskih bacača i nekoliko naboja našega topništva napušten je Trovrh i obrana prenieta na Kurnić.

Oko 15.00 sati stigla je I. bojna 7. p. p. sa 14. satnijom 7. p. p. na 1 km. s. z. od Trovrha. Zapovjednik 13. p. p. upu-

⁴ Odnosi se na jedinice Drinske operativne grupe i Prve proleterske brigade.

⁵ O sastavu i jačini jedinica NOV na ovom terenu vidi u dok. br. 97.

⁶ Iste snage kao pod 4.

tio je ovu bojnu sa Kumića u protivnapadaj sa Trovrha. Uz topničku pripremu do 17.10 sati odpočeo je napadaj ove bojne, koja je pravilnim vođenjem uzpjela neprijatelja odbaciti sa Trovrha, kojom je zgodom zaplienila 5 tovarnih konja, nekoliko pušaka, nešto streljiva, nešto dielova strojnica njemačkog i italijanskog poriekla, a na položaju nađeno je nekoliko mrtvih partizana.

Pošto je na Vijencu (1356) bila postavljena skupina partizana i djelovala na Trovrh strojničkom i bacačkom vatrom produžen je napad i na Vijenac i osvojen oko 18.45 sati, da bi se 1/7. p. p. [po] zapoviedi zapovjednika 13. p. p. povukla i zanočila na Trovrhu u borbenom rasporedu kao svježa snaga uz dijelove 13. p. p. frontom ka Vijencu i Bakicu.

Topnička pukovnija ostala ie u dosadanjem rasporedu, s tim, što je gorsko-topnička bitnica do 10.00 sati postavljena na k. 900.

Zapovjednik 118. njem. lovačke divizije general g. Kühler i zapovjednik brigade bili su na s. z.' padinama Trovrha, a zapovjednik brigade zanočio je sa dielom stožera u s. Kovači.

Koliki su bili gubitci kod 13. p. p. nije se moglo utvrditi toga dana, jer su dielovi pukovnije razbiveni ranijeg dana postupno pristizavali, a jedinice bile izmješane.

Po nalogu zapovjednika 118. njem., lovačke divizije svi oboružani domobrani iz kolskih povoza 7. i 13. **p. p.** obrazovali su ukupno 3 voda i upućeni su pod zapovjednicivam častnika kao svježa snaga na Trovrh, da bi tamo stigli oko pada mraka.

Podatci da je 1 častnik mrtav i da su 4 častnika i 31 domobran ranjeni činili su se mali.

23. svibnja 1943 godine:

Na temelju zapoviedi 118. njem. lovačke divizije sve postrojbe, koje su bile na Trovrhu upućene su u ponovni napadaj obćim pravcem ka Čelebiću s tim, da čas početka napada odredi pukovnik Pilar.

Na Trovrh upućena je još ranije njemačka satnija Ravnjak i podređena njemačkom častniku za vezu kod 4. lovačke brigade satniku Kučkovskom radi uporabe na odlučujućem mjestu s tim, da se po dolazsku izviđačkog odjela 118. njem. podrede. Toga dana u 06.00 sati pošao je iz Foče izviđački odjel 118. na Trovrh radi uporabe u duhu bojnog položaja.

U 11.30 sati odpočeo je opći protivnapadaj svih *snaga* sa Trovrha prema Čelebiću i to u ovom rasporedu:

— I. bojna 7. p. p. sa Trovrha (k. 1386) u pravcu s. Kujlata, s tim, da izbije do u visinu k. 1066;

— za njom 13. p. p. sa zadaćom da izbije na liniju Vijenac (1356)—s. Kušlat—Korče (1255).

—• skupina pukovnik Gaščić — satnik Kučkovsky (njem. satnija Ravnjak, 14. satnija 7. p. p., 3 voda obrazovana od povoza 7. i 13. p. p.) kao pričuva sa eventualnim upućivanjem preko Crnog Vrha.

— topnička pukovnija imala je pripremiti napadaj u pripremi od 15 minuta podpomažući vatrom nadiranje, da gorsko-topnička bitnica izade što prije na Trovrh, a iza nje i gorsko-haubičke bitnice.

U 12.00 sati stigla je na Trovrh 3 gorsko-topnička bitnica IX. topničkog sklopa, dok je u 15.30 sati jedan poljsko-haubički vod upućen u pravcu ka s. Miriči, da bi mogao potpomagati nadiranje sve do s. Miriči.

Oko 17.00 sati 1/7. **p. p.** izbila je u visinu: s. Ravan—s. Poda, a 13. p. p. do određene joj linije. 1/7. p. p. stavljena je pod jaku vatru partizana, ne samo s fronta već i s bokova, te je odbačena u nazad prošla i razpored 13. p. p., da bi se zadržala u prvi mah na j. i. padinama Vijenca i odatle povukla na Trovrh (1386). Dio ove bojne ostao je u s. Kušlatu, da bi ostao u sastavu 13. p. **p.** Na Trovrhu bojna je primila na sebe zadaću osiguranja gorsko-topničke bitnice.

Oko 18.00 sati po povlačenju 1/7. p. p. neprijatelj je izvršio napadaj⁷ na čitavoj liniji od Vijenca preko Kušlata do Korče, koji je odbiven. Na Vijencu došlo je kod I. bojne do borbe prsa u prsa, ali neprijatelj je i tu odbiven, i ako je svuda napadaj podpomagao jakom bacačkom vatrom. Zapovjednik 13. p. **p.** u sporazumu sa ritmajsterom von Stiilpnagelom razporedio je dielove njemačke, vojske za odbranu s. z. diela s. Kušlata i položaja z. od Korče 1255. Nekoliko napadaja odbile su naše čete u večernje satove. Kako je neprijatelj tukao točnom vatrom iz malih bacača postave 5. sata 13. p. p. na Kora i u 22.30 sati izvršio nadmoćnom snagom, to se je ova povukla i došla sa svojim dielovima do s. Kušlat. Interesantno, neprijatelj po zauzeću Korče nije sledio, već se sve do svanuća prikupljao i podilazio našoj obranbenoj liniji.

24. svibnja 1943 godine:

Dne 24. svibnja o. g. oko 05.00 sati neprijatelj je otpočeo snažan napadaj⁸ na celome frontu u visini s. Kušlata, ali je odbiven. Da bi zapovjednik 13. p. p. stvorio što bolji oslo-

⁷ Iste snage kao pod 4.

⁸ Pored jedinica Drinske operativne grupe na ovom sektoru nalazila se Prva proleterska i Treća krajiška NOU brigada.

nac za daljnju odbranu, a u krajnjem slučaju omogućio organizirano uzmicanje, povodom jačih prijetnji napadača na kralima, upućuje ostatke 5. i 15. sata na prihvatni položaj na visinu s. i. od Kušlata sa frontom prema Korče—Kušlat. I ako je neprijatelj ponovio napadaj na Vijenac i Kušlat odbiven je.

Zapovjednik 4. lovačke brigade uputio je u 06.00 sati 1. bojnu 7. p. p. sa Trovrha ka s. Kušlatu kao pričuvenu 13. p. p.

Do 10.00 sati evakuirano je sve prikupljeno tvorivo, streljivo i ranjenici i odneseno od Kušlata u pravcu ka Trovrhu. Zbog jakog nadiranja neprijatelja zapovjednik 13. p. p. u sporazumu sa ritmajsterom Stülpnagelom odpočeo je uzmicanje sa prihvatom s. od Kušlata,

U tome uzmicanju pobočnik 13. p. p. satnik Markolović sa dielom povoza ranjen je i zarobljen sa ciplom pismohranom. od strane partizana.

Zapovjednik pukovnik Gaščić uputio je uzmičući 1. bojnu 7. p. p. na Trovrh kao stožer za obrazovanje nove obrambene linije, oko 10.00 sati. Tu je ova bojna odmah pristupila utvrđivanju položaja.

Zapovjednik 4. lovačke brigade osobno je obilazio sve dolazeće dielove na Trovrhu, zadržavao ih i upućivao na novo određene odsjeke.

Oko 14.00 sati raspored na području Trovrha bio je u glavnom sljedeći: sa jedinicama nešto izmješaoim, ali uređenim zapovjedanjem:

— 1. bojna 13. p. p.: Kurnić (1326) do zaključno Trovrh;

— 1. bojna 7. p. p.: Trovrh (1386). Iza nje 1 gorski top, dok je bitnica sa 2 topa u 12.00 sati povukla se na s. i. padine Trovrha, radi boljeg podpomaganja na cjelom frontu obrane Kumić—Trovrh—Crni Vrh;

— dielovi povoza 13. p. p. (oboružani samo puškama) i 14. sat 7. p. p. kao veza između Trovrha i Crnog Vrh (1320).

— II. bojna 13. p. p. na Crnom Vrh (1320), sa dovoljno jakim bočnim i pozadinskim, osiguranjem;

— njemačka bojna pod zapovjedništvom, bojnika Tribukalta kao pričuvena na s. padinama Trovrha.

U jutro toga dana već je bila jedna gorsko-haubička bitnica na k. 900 (3 km. s. z. od Trovrha), dok je 2 bitnica bila u toku privlačenja na tu točku.

Sve postrojbe su uređivale svoje jedinice i utvrđivale se na svojim postavima. Oko 13.00 sati stigao je na Trovrh zapovjednik 118. njemačke lovačke divizije i na licu mjesta izdao je potrebne zapoviedi.

U 18.00 sati podređene su sve naše postrojbe na Trovrhu njemačkom bojniku Tribukaltu. Izdao je nalog, da se masiv Trovrh ima braniti pod svaku cijenu, sve dok se ne izpolji bočni napadaj na Celebić sa linije: s. Klinci—Gradina (1473) (5 km. j. i. 6 km. z. od Trovrha).

Oko 18.30 sati, 21.00 i 23.00 sata neprijatelj je izvršio napadaj na Crni Vrh vjerojatno sa snagom jedne slabe neprijateljske brigade, koji su odbiveni od strane pješništva, podpomognutog od topništva. Poslije prvog napadaja upućen je u pojačanje II. bojni 13. p. p. na Crni Vrh jedna slabija njemačka satnija. Po kasnije prikupljenim podatcima tu je napadala Majevička partizanska brigada, dok je 6. bosanska nazvana i udarna napala u 23.30 sati na sam Trovrh, ali bez uspjeha.

U toku ovoga dana po nalogu zapovjednika 4. lovačke brigade živo se nastojalo, da se uredi jedinice, da se postave što bolje utvrde, da se izvrši nadopuna municije i domobranima izda topla hrana.

Pošto se teško održavala veza sa odvojenim Crnim Vrhom zbog neimanja brzoglasnih sredstava kod 13. p. p. upućen je tamo jedan njemački krugoval. Ovim i ovakovim radom osigurano je održanje Trovrha u našim rukama, vrata ka Foči i najpogodniji postav za dalji rad ka Čelebiću.

Ovoga dana krenula je 7. p. p. (bez I. bojne) sa Zlataja oko 05.00 sati obćim pravcem ka j. i. ka Vikoču i zauzela do mraka položaj za obranu: Orlov Šjed—898—s. Tinjci, sa iztahnutim vodom za osiguranje četinskog mosta kod s. Vikoč i h>očnim osiguranjem, na Trovrhu, — u bočnom osiguranju 118. njem. lov. divizije.

25. svibnja 1943 godine:

U 01.00 sati bilo je jako čarkanje na cielom Trovrhu, vjerovatno pobuđeno od izviđačkih neprijateljskih dielova, da bi se sa smanjenom žestinom ponovilo oko 02.00 sata.

Oko 06.00 sati odpočeo je dnevni napadaj partizana⁹ na Trovrh i to od Vijenca, sa znatnom snagom. Jakom topničkom pomoći zadržan je napadač već oko 10.00 sati, što je u prvom redu zasluga topništva, da bi oko 10.00 sati zavlдалo borbena zatišje, prekinuto u toku cieloga dana samo privremeno. Pri zaustavljanju neprijatelja imalo je znatnog udjela i bombardovanje zrakoplovima, kao i junačko držanje grupe Greiner,

⁸ U ovom napadu učestvovali su: tri bataljona Majevičke brigade, Treći i Šesti bataljon Prve proleterske i tri bataljona šeste istočno-bosanske NOU brigade.

koji se u toku jučerašnjeg napadaja izložio i zanočio na padinama Trovrha i Vijenca održavajući krugovalom vezu sa bojnikom Tribukaltom.

U vremenu od 12.00 do 14.00 sati vidjelo se jako komešanje kod neprijatelja. Po podne izgubljen je i dodir s njime. Izviđački odjel 118. izbio je bez otpora na Bafčić (1444). Neprijatelj se po ovome dnevnome napadaju može cjeniti na jačinu od 4 partizanske brigade, na ukupno 800—1000 ljudi.

Pravac uzmicanja partizana bio je u početku prema Čelebiću, da bi dio snage otišao preko Uzlupa na međurečje Tara—Piva, a dio ka samome Čelebiću.

Po podne izdan je nalog, da se izvrše sve potrebne pripreme, da se dne 26. svibnja nastavi nadiranje ka Čelebiću.

Ovoga dana skupina Metikoš (7. p. p. bez I. bojne) podređena je izravno u 12.00 sati zapovjedništvu 118. njemačke lovačke divizije.

26. svibnja 1943 godine:

Zbog izmjenjenog bojnog položaja — partizani su još do podne prethodnoga dana prekinuli napadaj i povukli se u nazad — u 06.30 sati odpočelo je ponovno nadiranje ka Čelebiću, na čelu sa njemačkim postrojbama, i to:

a. — skupina „Stülpnagel", sa pridodatom 1. sati 13. p. p. od Bakića (1444)—Podgaj k. 1121,

b. — izviđački odjel 118: Trovrh (1386)—Vijenac (1356)—Zavajit—Mirici—1053,

c. — skupina „Greiner": (njem. sat Ravnjak, 1/7. p. p., povozni sat 7. p. p. i 14. sat 7. p. p.): Trovrh—Kušlat—Radović—1066, s tim, što se 1/7. p. p. sa povozom zadržala, na k. 1066, dok je ostatak izbio do k. 1052.

d. — 13. p. p. (bez 1 sata): Crni Vrh (1326)—Korče (1255)—Rajetići—Tvrđaci, s tim, da je vezu između c i d uspostavio jedan njemački obkoparski vod i oko polovina sati njemačkih topnika (Alarmkompagnie).

Ove skupine stigle su na svoja odredišta u vrijeme od 14.00 do 17.00 sata, bez jačeg dodira sa neprijateljem, koji je sa tajnim zalaznicama otišao iz s. Mirići na jedan sat prije dolazka naših dielova, dok je glavnina otišla dne 25. svibnja poslije pada mraka.

3. gorsko-topnička bitnica IX. topničkog sklopa kretala se pozadi skupine „Greiner", ali putem preko Crnog Vrha i Kušlata do s. Dubrave, gdje se postavila na polazaj u 12.00 sati.

Stožer brigade od 15.00 sati u s. Mirićima.

27. svibnja 1943 godine:

Zbog vrlo jake kiše (bez pomoći zrakoplovstva!) i teškoća oko dopremanja hrane i streljiva ovoga je dana samo zauzet pripremni položaj za napadaj, predviđen za 28. svibnja izjutra.

Dielovi ove brigade (osim izdvojene skupine Metikoš — na d. obali r. Četotine na položajima kod Vikoča) — ostaju u pričuvi s tim, da u toku ovoga dana ostaju na ovim mjestima:

- a. — 1/7. p. p. na k. 1066, kod s. Radovići,
- b. — 13. p. p. (bez 1. sati) kod s. Tvrđaci,
- c. — gorsko topnička bitnica kod s. Dubrava i
- d. — stožer brigade u s. Mirići.

Sa velikom mukom i teškoćama prebačena je 2. bitnica IX. topn. sklopa (gorsko-haubička) od k. 900 do s. Mirići, gdje je stigla poslije pada mraka sa dva oružja i dielom streljivu, a ostatkom tek. 28. V. izjutra.

28. svibnja 1943 godine:

U 06.00 sati odpočeo je napadaj prvo desnim krilom, a zatim i ostalim dielovima, sve njemačke jedinice u prvom borbenom redu. U početku je napadaj tekao bez jačega otpora neprijatelja. Kada je u napadaj pošlo i lievo krilo oko 10.00 sati — napadaj se razvijao po planu u mjestimične odpore neprijatelja. Do oko 08.00 sati bio je izvučen do s. Mirići i drugi dio 2. bitnice IX. topničkog sklopa, a zatim i 2. bitnica XI. topničkog sklopa (gorsko-haubička), obje spremne odmah za djelovanje, da bi i učestvovala u borbi i to povremeno.

U toku ovoga, dana aapjelo se ovladati linijom: Jabuke—Ilijina Glava (1124)—Gomile—Potok—Draževo—Muslići—k. 1084—Butko vine.

Jak odpor neprijatelja na k. 1084 slomljen je djelovanjem i zrakoplova i topničkom vatrom. U glavnom bili su svuda samo zalaznice neprijateljske.¹⁰

Rad je tekao dobro, jer se radilo sistematski, u skokovima sa odsjeka na odsjek uz pripremnu vatru.

U toku ovoga dana 11/13. p. p. ovladala je k. 1024, dok su ostali dielovi 13. p. p. bili u pričuvi kasnije kod s. Fališi, a 1/7. p. p. na j. ivici s. Dubrave.

Gubitaka kod naših postrojbi nije bilo.

29. svibnja 1943 godine:

Počev od 07.00 sati nastavljen je napadaj u dosadanjem grupisanju i do podne izbilo se, skoro bez otpora neprijateljskog, na liniju Uz lup—VI. Vis (1044)—Vis. pl. 1307—s. Rijeka—"Viševina (1289)—1218, s tim što je 11/13. p. p. izbila do Ječmišta, a 1/13. p. p. sa stožernim dielovima do s. Ljuta Bara.

¹⁰ O sastavu jedinica NOV na ovom sektoru vidi dok. br. 122 i 123.

7. p. p. (bez I. bojne) prešla je u 05.00 sati u napadaj sa linije: Vikoč—Hajlovine (na d. obali r. Četotine) i izbila, bez odpora, na liniju: s. Rudeš—Butkovina (929).

1/7. p. p., pričuva ostala je na istom mjestu.

3. gorsko-topnička bitnica IX. topničkog sklopa prebacila je svoje topove prvo do j. padina k, 1166, a odatle po podne do groblja kod s. Borje, gdje je stigla u 13.00 sati.

Obje gorsko-haubičke bitnice prebačene su od 06.00 sati od s. Mirići do uzvišenja j. od s. Dubrave.

Stožer brigade —• s. Mirići.

30. svibnja 1943 godine:

U toku ovoga dana zauziman je obranbeni položaj — krajnji cilj brigade: k. 875 s. od Uzlupa—V. Vis (1044)—Vis. pl. (1307)—1203—Rijeka—Viševina (1289)—1218—906 kod s. Gradojevići.

Razpored djelova izvršen je na ovaj način:

a. — njem. sat Ravnjak na k. 875 s. od Uzlupa; zapovjedno mjesto Nevesinje,

b. — 13. p. p.: Vel. Vis (1044)—Vis. pl. 1307 izključivo; pričuva s. od VI. Ravan (1216), zapovjedno mjesto: j. i. ivica s. Hočevo.

c. — skupina „Worthmüller" (7. sati 369. pješ. divizije): Vis. pl. 1307—1203—s. Rijeka uključivo, s težištem obrane na Vis. pl. 1307, pričuva k. 1171 na Suhom Polju, a zapovjedno mjesto Ljuta Bara.

d. —• 7. p. p.: s. Rijeka izključivo—Viševina (1289)—1218—k. 906 kod s. Gradojevići, s težištem obrane na Viševine (1288). Pričuva jedna na Omarini (k. 1207), a druga kod s. Kunova, zapovjedno mjesto Viševina.

Granice djelovanja:

1. — Između njem. satnije Ravnjak i 13. p. p.: Risna 1135 (za 13. p. p.)—Kljunac—s. Štit (za 13. p. p.)—džamija na razkršnici j. i. od s. Grđevići (za satniju Ravnjak)—Ilijina Glava 1124 (za 13. p. p.)—k. 1168 (za 13. p. p.)—razkršće na Laništu.

2. — Između 13. p. p. i skupine „Worthmüller": Šk. u s. Mekoti—Oštra Stijena (zaključno za skupinu „Worthmüller") —s. Huništa (za 13. p. p.) s. Konatište (zaključno za 13. p. p.)—Vis. pl. (zaključno za skupinu „Worthmüller")—preko slova „u" nadpisa Suho Polje—s. Hočevo (zaključno za 13. p. p. i Ostojić kuće (zaključno za skupinu „Worthmüller").

3. — Između skupine „Worthmüller" i 7. p. p.: Goli Vjetrenik 1168—s. Kunovica (zaključno za skupinu „Worthmül-

Zbog vrlo jake kiše (bez pomoći zrakoplovstva!) i teškoća oko dopremanja hrane i streljiva ovoga je dana samo zauzet pripremni položaj za napadaj, predviđen za 28. svibnja izjutra.

Dielovi ove brigade (osim izdvojene skupine Metikoš — na d. obali r. Četine na položajima kod Vikoča) — ostaju u pričuvi s tim, da u toku ovoga dana ostaju na ovim mjestima:

- a. — 1/7. p. p. na k. 1066, kod s. Radovići,
- b. — 13. p. p. (bez 1. sati) kod s. Tvrđaci,
- c. — gorsko topnička bitnica kod s. Dubrava i
- d. — stožer brigade u s. Mirići.

Sa velikom mukom i teškoćama prebačena je 2. bitnica IX. topn. sklopa (gorsko-haubička) od k. 900 do s. Mirići, gdje je stigla poslije pada mraka sa dva oružja i dielom streljiva, a ostatkom tek. 28. V. izjutra.

28. svibnja 1943 godine:

U 06.00 sati odpočeo je napadaj prvo desnim krilom, a zatim i ostalim dielovima, sve njemačke jedinice u prvom borbenom redu. U početku je napadaj tekao bez jačega otpora neprijatelja. Kada je u napadaj pošlo i lievo krilo—oko 10.00 sati — napadaj se razvijao po planu u mjestimične odpore neprijatelja. Do oko 08.00 sati bio je izvučen do s. Mirići i drugi dio 2. bitnice IX. topničkog sklopa, a zatim i 2. bitnica XI. topničkog sklopa (gorsko-haubička), obje spremne odmah za djelovanje, da bi i učestvovale u borbi i to povremeno.

U toku ovoga, dana uzpjelo se ovladati linijom: Jabuke— Ilijina Glava (1124)—Gomile—Potok—Draževo—Muslići—k. 1084—Butkovine.

Jak odpor neprijatelja na k. 1084 slomljen je djelovanjem i zrakoplova i topničkom vatrom. U glavnom bili su svuda samo zalaznice neprijateljske.¹⁰

Rad je tekao dobro, jer se radilo sistematski, u skokovima sa odsjeka na odsjek uz pripremnju vatru.

U toku ovoga dana 11/13. p. p. ovladala je k. 1024, dok su ostali dielovi 13. **p. p.** bili u pričuvi kasnije kod s. Fališi, a 1/7. p. p. na j. ivici s. Duibrave.

Gubitaka kod naših postrojbi nije bilo.

29. svibnja 1943 godine:

Počev od 07.00 sati nastavljen je napadaj u dosadanjem grupisanju i do podne izbilo se, skoro bez otpora neprijateljskog, na liniju Uzlup—VI. Vis (1044)—Vis. pl. 1307—s. Rijeka —Viševina (1289)—1218, s tim što je 11/13. p. p. izbila do Ječmišta, a 1/13. p. p. sa stožernim dielovima do s. Ljuta Bara.

¹⁰ O sastavu jedinica NOV na ovom sektoru vidi dok. br. 122 i 123.

7. p. p. (bez I. bojne) prešla je u 05.00 sati u napadaj sa linije: Vikoč—Hajlovine (na d. obali r. Četotine) i izbila, bez odpora, na liniju: s. Rudeš—Butkovina (929).

1/7. p. p., pričuva ostala je na istom mjestu.

3. gorsko-topnička bitnica IX. topničkog sklopa prebacila je svoje topove prvo do j. padina k. 1166, a odatle po podne do groblja kod s. Borje, gdje je stigla u 13.00 sati.

Obje gorsko-haubičke bitnice prebačene su od 06.00 sati od s. Miriči do uzvišenja j. od s. Dubrave.

Stožer brigade — s. Miriči.

30. svibnja 1943 godine:

U toku ovoga dana zauziman je obranbeni položaj — krajnji cilj brigade: k. 875 s. od Uzlupa—V. Vis (1044)—Vis. pl. (1307)—1203—Rijeka—Viševina (1289)—1218—906 kod s. Gradojevići.

Razpored djelova izvršen je na ovaj način:

a. — njem. sat Ravnjak na k. 875 s. od Uzlupa; zapovjedno mjesto Nevesinje,

b. — 13. p. p.: Vel. Vis (1044)—Vis. pl. 1307 izključivo; pričuva s. od VI. Ravan (1216), zapovjedno' mjesto: j. i. ivica s. Hočevo.

c. — skupina „Worthmüller" (7. sati 369. pješ. divizije): Vis. pl. 1307—1203—s. Rijeka uključivo, s težištem obrane na Vis. pl. 1307, pričuva k. 1171 na Suhom Polju, a zapovjedno mjesto Ljuta Bara.

d. — 7. p. p.: s. Rijeka izključivo—Viševina (1289)—1218—k. 906 kod s. Gradojevići, s težištem obrane na Viševine (1289). Pričuva jedna na Omarini (k. 1207), a druga kod s. Kunova, zapovjedno mjesto Viševina.

Granice djelovanja:

1. — Između njem. satnije'Ravnjak i 13. p. p.: Risna 1135 (za 13. p. p.)—Kljunac—s. Štit (za 13. p. p.)—džamija na razkrsnici j. i. od s. Grđevići (za satniju Ravnjak)—Ilijina Glava 1124 (za 13. p. p.)—k. 1168 (za 13. p. p.)—razkršće na Laništu.

2. — Između 13. p. p. i skupine „Worthmüller": Šk. u s. Mekoti—Oštra Stijena (zaključno za skupinu „Worthmüller")—s. Huništa (za 13. p. p.) s. Konatište (zaključno za 13. p. p.)—Vis. pl. (zaključno za skupinu „Worthmüller")—preko slova „u" nadpisa Suho Polje—s. Hočevo (zaključno za 13. p. p. i Ostojić kuće (zaključno za skupinu „Worthmüller").

3. — Između skupine „Worthmüller" i 7. p. p.: Goli Vjetrenik 1168—s. Kunovica (zaključno za skupinu „Worthmül-

ler")—most k. 750 (zaključno za skupinu „Worthmüller")—s~ Borovnik (za skupinu Worthmüller")—1084.

4. — Lieva granica 7. p. p.: k. 1163—k. 1162 izključivo—k. 1110 uključivo—2 markantna drveta na Debelom Brdu—s. Cestin uključivo—k. 540 na ušću r. Škopotnice u Četinu.

e. — Topnička pukovnija:

gorsko-topnička bitnica ostala je na sadanjem položaju kod groblja u s. Borje.

Obje gorsko-haubičke bitnice 'postavljene su na uzvišenju s. z. od Vrbice sa zadaćom, da u prvom redu podpomažu obrambu na Vis. pl., a uzpješno i obrambu na cijeloj glavnoj borbenoj liniji.

Zapovjedno mjesto do stožera brigade.

Izviđanje vrše zapovjednici odsjeka na zonama izpred svojih položaja, svakoga dana intenzivno upućujući po potrebi i izviđačke ojačane sati.

Veza: brzoglasna do 13. p. p., skupine „Worthmüller", 7. p. p. i topničke pukovnije.

Krugovalna: do 7. p. p.

Pomoćište liečničko: s. Borje s tim, da liječnik IX. topn. sklopa odpravlja i dužnost liečnika na ovom poimoćištu.

Obskrbna osnovica: Mirići.

Utvrđivanje: čišćenje predzemljišta, zasjeke, obeležavanje staza, krinkanje povrh ostalih radova.

Zapovjedno mjesto brigade: s. Borje počev od 12.00 sati.

Pošto je dio snage skupine Stülpnagela morao se izvući odmah, to je 13. p. p. zauzela privremeno Vis. pl. 1307, sa koje je smenjena kasnije po delovima skupine Worthmüllera i to dne 1. VI. oko podneva.

Lievi susjed, delovi 369. pješ. divizije prešli su r. Četinu i izbili do u visinu linije: s. Čestin—Mjeđenik —• radi čišćenja zemljišta od partizana. Pošto su u s. Petine našli 30 sjekinom masakriranih domobrana, zapalili, su kuće i odvodili su svo stanovništvo i svu stoku.

31. svibnja 1943 godine:

Bez promjene, samo su njemačke postrojbe izvlačene i ostale na položaju samo skupina „Worthmüller" i sat „Ravnjak".

(M. P.)

Zapovjednik, pukovnik:
(Gaščić)
Gaščić

ZAKLJUČCI ZAPOVJEDNIKA ČETVIRTE LOVAČKE BRIGADE O BORBAMA I NEDOSTACIMA TRINAESTE PJEŠAČKE PUKOVNIJE U TOKU MJESECA MAJA 1943 GODINE¹

ZAKLJUČCI:

1. — 13. pješ. pukovnija krenula je dne 10. svibnja 1943 g. iz svojih razmještajnih mjesta oko Bugojna preko Travnika, j. od Sarajeva preko Kalinovika i Foče, da bi nadirala preko Trovrha ka Čelebiću bez i jednoga dana odmora.

Ova pukovnija nikada ranije nije bila upotrebljavana kao cjelina u poduhvatima prema pobunjenicima, već je u glavnom bila upotrebljavana obrambeno.

Iz ovih razloga ovu je postrojbu trebalo i odmoriti bar jedan dan prije uporabe u samome udaru.

Osim toga, nije probitačno davati jednoj pukovnici po-hodni cilj za jedan dan udaljen 15 km. u zračnoj liniji i to preko planinskog, izpresiecanog i pošumljenog zemljišta, ujed-no van dometa topništva. Uz to moralo se računati, da top-ničtvo u ovakvom brzom nadiranju neće moći pratiti 13. p. p. ni pokretom pravodobno. Rad u skokovima od odsjeka na odsjek jedini je bio preporučljiv.

Ipak, 13. p. p. u jednom je potezu dostigla zemljište do koga je skoro 3 puta jača snaga došla nekoliko dana kasnije i to radeći po nalogu u skokovima sa odsjeka na odsjek.

2. — I ako je jedinica odbačena od samoga svog dnevnog cilja za 21. V. t. j. od Čelebića, ipak je ona imala uzpjeha, t. j. pomela je neprijateljsko prikupljanje u jačini od nekoliko brigada na području oko Čelebića — navodno 5 brigada,² po-red dviju ostalih u daljoj okolici, te je tako partizansko zapo-vjedništvo moralo odustati od svog plana napadaja ka Foči, dok je zbog prvog uzmicanja 13. p. p. poslala za njom u prvi mah samo jednu, a zatim i drugu brigadu, da bi kasnije uputila naj-manje još jednu za napadaj na Trovrh.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog in-stituta pod reg. br. 6/1—15, k. 57.

² O sastavu i jačini jedinica NOV u to vrijeme na ovom sektoru vidi u dok. br. 97.

3. — I ako je sama pretrpjela gubitke i u mrtvima i u ranjenima i u nestalima, ipak je ona zadala neprijatelju znatnih gubitaka, jer je stanovništvo izjavljivalo, da je broj ranjenika kod partizana bio priličan.

4. — Pukovniku g. Pilaru mora se priznati njegovo lično hrabro držanje i zalaganje, da jedinicu zadrži što je moguće više bliže neprijatelju, zatim, što je u više uzastopnih mjesta dao odpora. da bi ubrzo opet sa svojim jedinicama podpomognut osvježenjima, ponovo prešao u napadaj i tako lomio partizane j. i. od Trovrha i na samome Trovrhu, dok se rame uz rame sa novim pojačanjima ne bi ustalila obrana na masivu Trovrha.

5. — Zbog početnog mnijenja, da će i 7. p. p. bez I. bojne biti upućena u poduhvat paralelno sa 13. p. p. bila je 3 gorsko-topnička bitnica IX. topničkog sklopa u početku pridata skupini na d. obali r. Četine. Pravodobno prebačena uz 13. p. p. ona je odigrala svoju ulogu na Trovrhu, služeći kao vatreni oslonac za prikupljanje uzmičućih dielova i njihovo ponovno upućivanje u napadaj. Zajedno sa ostalima bitnicama dne 25. o. m. naročito je odbila partizanske napadaje, što svima topnicima može poslužiti za čast i ponos.

6. — Jasno je, da su gorsko-haubičke bitnice vrlo teško i strogo prebacivane u napried zbog strmih i slabih gorskih staza, što je iziskivalo i mnogo truda i mnogo vremena.

7. —• Upućivanje iztaknutih motrilaca od strane topničkih postrojbi imalo je jakog uticaja na vođenje borbe i bilo je snažno pomagalo u rukama zapovjedništva.

8. —• Do vatrene prepada kod s. Borja svakako došlo je iz razloga, što izpred pukovnije nije bilo izviđačkih odjela.

9. — Što prehrana nije tekla uredno, ima si pripisivati dejstvu, što 13. p. p. nije imala dovoljno tovarnih konja, a kola je morala ostaviti u Foči.

10. — Dio gubitaka na Trovrhu mogao se je izbjeći, da je veći broj domobrana bio opremljen malim obkoparskim alatom,.

11. — Povozi, koji nisu bili odvojeni dovoljno iza začelja svoje postrojbe, povećali su paniku kod djelovanja neprijateljskih bacača.

12. —• Obuka je doduše vršena, ali može se reći da je bila baš u punom jeku, kada je trebalo krenuti u poduhvat. Pada u oči, da domobrani, a naročito mlađi dočasnici nisu vični vođenju i radu na planinskom i pošumljenom zemljištu.

13. —• Od nedostataka u pogledu naoružanja i opreme ističem sljedeće:

- teške strojnice donekle su u dotrajalom stanju,
- streljačke sati nemaju dovoljan broj bacača 46'**min**, a i sadanji mali broj nema dovoljno streljiva,
- broj tovarnih grla od prilike zadovoljava potrebe u 7. p. p., ma da i ona ne može vršiti duge pokrete od obskrbe osnove, dok je taj nedostatak osjetan kod 13. p. p., koja ima u znatnoj mjeri kola u svojim povozima,
- dvije bitnice poljsko-haubičke nemaju ni teglećih, ni jahaćih konja, osim za unutarnju službu u posadi, stoga su pravodobno upućene u Sarajevo, gdje i dalje vrše obuku,
- zbog nedovoljnog naoružanja, a i manjkanja osoblja, u prvom redu častnika i dočastnika i momaka mlađih godišta, III/7. i III/13. p. p. izdvojene su i nisu upućene u poduhvat, što je u znatnoj mjeri oslabilo brojčani stališ brigade u njezinom osnovnom ustrojbenom sastavu,
- nemanje gorsko-kolskog povoza i zdravstvene sati, kao i nedovoljna jačina malog samovoznog povoza, te postojanje samo osnutka dojavne sati u velikoj mjeri kočje slobodan rad na zemljištu. Tako je brigada podobna za poduhvat samo na naslonom uz veću jedinicu, što svakako ide i na teret i otežavanje rada kod iste.
- I ako se poduhvat izvodi u mjesecu svibnju, ipak boravak na planinskom i pošumljenom zemljištu, uz sadanje kišovito doba iziskuje velika naprezanja kod domobrana, te se jedino otpornosti našeg seljačkog življa ima pripisati mali broj oboljevanja. Najosjetljiviji nedostatak jeste: nemanje daleko nedovoljnog broja šatorskih listova, a u drugome redu pokrivača,
- u poslednje vrieme pojavljuje se pomanjkanje u bacačkom streljivu, što može imati niečnog odjeka u većim okršajima naročito tamo, gdje se ne može podpomaganje vršiti uzpješnom topničkom vatrom,
- naročito je osjetan manjak u svjetlećim nabojima za signalni pištolj, jer poznato je, da odmetnici najradije napadaju i vrše prepade u toku noći. Pokriveno zemljište u tome pravcu još više im ide na ruku.
- O partizanima: Dok su u ranijim poduhvatima partizani češće napadali na pozadinske postrojbe i vršili udare u bokove i leđa, sada sa svojim uređenim postrojbama, obrazovanim u glavnom po vojničkim načelima modernih vojsaka, ne uzimajući u obzir brojčani stališ, to danas napadaju u glavnom i na front težeći sa krilnim i bočnim obuhvatima, uz manju uporabu napadaja na pozadinu.

U borbi isti se vrlo dobro krinkaju (kako u napadaju, tako i u obrani) i upotrebljavaju razne ratne varke.

Njihovo naoružanje u glavnom je dobro. Zbog smanjenja njihovog brojčanog stališa, često se nailazi na puške sa razbitvenim kundacima ili nagorjelim pušcanim, cjevima. Od zaplijenjenih naših strojnica uzimaju samo pojedine dielove, dok ostale razbacaju. Streljiva prema opažanjima imaju dovoljno.

Čudoređe i borbeni duh su dobri, veoma žilavi su u borbi.

(M. P.)

Zapovjednik, pukovnik:

(Gaščić)

Gaščić

BR. 313

BOJNA RELACIJA TRINAESTE PJEŠAČKE PUKOVNIJE ZA MJESEC MAJ 1943 GODINE¹

BOJNA RELACIJA

13. pješačke pukovnije u vremenu od 1. do 19. V. i od 26. do 31. V. 1943

I

taktički dio:

Od 1.—9. V. stožer pukovnije 13. i 14. sat u Bugojnu a 15. sat u s. Čipuljić kao posada. Vršiti se izobrazba i formiranje jedinica po novom ustrojbenom sastavu.

U tom vremenu 1. bojna bez 2. sata i jednog voda strojnica nalazi se također u Bugojnu, vršiti izobrazbu, razviđanje okolice i formiranje jedinica po novom ustrojbenom sastavu.

2. sat 1. bojne sa vodom strojnica nalazi se u Kupresu kao posada i vršiti osiguranje mjesta i izobrazbu ljudstva.

2. bojna od 1.—6. V. nalazi se u Gornjem Vakufu kao posada, vršiti osiguranje mjesta, izvodi izobrazbu. 7. V. 2. bojna vršiti pokret iz Gornjeg Vakufa u s. Čaušlije, gdje ostaje do 9. V., vršiti formiranje po novom, ustrojbenom sastavu.

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 54/3—1, k. 104.

3. bojna od 1.—9. V. nalazi se u Donjem Vakufu kao posada, vrši osiguranje mjesta i razviđa u pravcu sjevera i istoka. Izvodi se izobrazba ljudstva. 6. V. daje djelimično ljudstvo i opremu za popunu 1. i 2. bojne i stožernih satova.
10. V. Pukovnija vrši pokret ovim redom: 1. bojna, stožer pukovnije, 13., 15. i 14. sat i laki povoz iz Bugojna u Turbe, gdje se raspoređuje za prenočište, 2. bojna iz Bugojna u Travnik, gdje zanoćuje, a 3. bojna iz Donjeg Vakufa u Travnik gdje ostaje na raspoloženju Zapovjedničtvu IV. lovačke brigade.
11. V. Stožer pukovnije, 13., 14. i 15. sat, 1. bojna i laki povoz vrše pokret iz Turbeta u Travnik, gdje se nadopunjuju opremom i raspoređuju za prenočište.
12. V. Pukovnija vrši pokret iz Travnika u Busovaču ovim redom:
2. bojna, stožer pukovnije, 13., 14., 15. sat 1. bojne i laki povoz. U Busovači je pukovnija zanoćila, sa potrebnim osiguranjem.
13. V. Predanak pukovnije. U 19 sati nastavlja pokret u Kiseljak,
14. V. kamo stiže u 04 sata i raspoređuje se za predanak i prenočište.
15. V. Pukovnija nastavlja pokret iz Kiseljaka, pravcem: Blažuj—Ilidža—Vojkovići do Jablanice, gdje se raspoređuje u bivaak sa potrebnim osiguranjem.
16. V. Pukovnija nastavlja pokret iz Jablanice preko Trnova u Dobro Polje.
1. sat vrši razviđanje pravcem: Jablanica—Presjenica—Gradina—Gradac—Barica—Trnovo. U Dobrom Polju pukovnija zanoćuje sa potrebnim osiguranjem, u bivaku.
17. V. Pukovnija nastavlja pokret iz Dobrog Polja preko Kalinovika, s. Jelašca do K. 1090, gdje se raspoređuje u bivaak sa potrebnim osiguranjem. Ovdje 1. sat ulazi u sastav 1. bojne.
18. V. Pukovnija nastavlja pokret od K. 1090 preko Vratla do Nozdra (K. 757), gdje se raspoređuje u bivaak za prenočište sa potrebnim osiguranjem.²
26. V. Sa postavama Crni Vrh—Hurnić u 5.30 pukovnija na-

² Na originalu sa lijeve strane mastilom je dopisano sljedeće: „Vidi posebno izvješće“. Vidi dok. br. 304.

reduje pravcem: Crni Vrh—Gromile—Korče—s. Tvrđaci, kamo stiže u 17. sati i zauzima postave s. Tvrđaci u ovom rasporedu: 2. bojna u prvoj liniji a 1. bojna, 13. i 15. sat u pričuvi. 14. sat osigurava komoru i pozadinu. 1. sat ušao je u stastav grupe v. Stülpnagel i napreduje u pravcu Bakica.

27. V. Razviđa se u pravcu: s. Tvrđaci—s. Vikoč, Tvrđaci—K. 910—K. 1052.

Obhodnje su saznale da su partizani odstupili, a vidale su se samo slabije ophodnje u pravcu K. 1084 i K. 1207. Pukovnija se utvrđuje i razviđa ispred fronta.

28. V. U 03 sata pukovnija kreće pravcem: s. Tvrđaci—K. 906—K. 1052—s. Fališi ovim, redom: 2. bojna, stožer pukovnije 1. bojna 13. 15. 14. sata sa povozom. U s. Fališi pukovnija ulazi u sastav grupe Worthmüller kao pričuva. 3. sat 1. bojne ostaje na postavu kod s. Tvrđaci radi osiguranja pozadine. U Fališima 2. bojna dobiva zadatak da osigura sjevernu granicu očišćene prostorije na liniji: Glušci (1207) K. 1207 Omarina—s. Robovići (1218) gdje da održava vezu sa bojnima satnika Beckera.

29. V. Pukovnija sa ostalim dijelovima zanoćuje kod s. Vakuf u bivaku sa osiguranjem. Pukovnija vrši pokret iz Vakufa u s. Ljuta Bara, gdje se raspoređuje za prenoćište u bivaku sa osiguranjem. 2. bojna nalazi se na postavima: K. 1207 Omarina—K.1218 s. Robovići i K. 1221 Viševina. Lijevo održava vezu sa dijelovima 7. p. p. a desno sa grupom. Worthmüller. 1. i 3. sat vraćaju se u sastav 1. bojne po izvršenom zadatku.

30. V. Pukovnija sa svim svojim dijelovima dobiva zadatak da osiguraju južnu granicu očišćene prostorije i 2. bojni smjenjuje 7. p. p. pukovnija posjeda dodijeljeni joj ostsjek i to: desni podotsjek 13. i 14 sat pod zapovjedništvom bojnika Kolakovića posjedaju Crvenu Stijenu, a lijevi podotsjek 1. bojna na postavima: Vis pl. 1307—s. Velenići—K. 1296 isključno. 2. bojna u pričuvi na Velikoj Ravni 1216—s. Lokve. Stožer pukovnije i 15. sat u s. Hočevu.

Na postavima se vrši utvrđivanje i razviđanje ispred postava i u pozadini.

Ovdje nije navedena 3. bojna koja se ne nalazi u sastavu pukovnije od 11. V. o. g.

II.

U vremenu od 1.—18. V. od 26.—31. V. nije bilo gu-bitaka.

III.

Prijedlozi za odlikovanja su dostavljeni 27. V. o. g.

IV.

Napomene sa mišljenjem o uzrocima neuspjeha do-stavljene su pod Op. Br. 458 od 2. VI. o. godine.

Zapovjednik pukovnik,
(Pilar)
Pilar

(M. P.)

Op. br. 487 taj.
8-VI-1943
Hočevo

izvješće

o borbama zapovjednika

13. pješačke pukovnije za vrijeme od 19. V.—25. V. 1943 g.
19. V. 18. V. uveče dobila je pukovnja nalog da sa svim svojim dijelovima 19. V. u 05. sati krene sa preno-čišta Nozdre k. 757 u Foču i da se smjesti u bivak kod s. Budimlije—Šukovac. Prednji dijelovi stož. sati i 1. bojna stigli su u 14 sati na određeno mjesto za bivak, a nešto kasnije stigla je i 2. bojna. Kod s. Budimlije i s. Šukovac pukovnja je zanoćila u noći od 19./20. V. bez osobitih događaja.
20. V. Prema nalogu zapovjedništva IV. lov. brig. 20. V. u 05 sati krenula je 2. bojna na prostoriju Biokovi—Barakovac, s tim da posjedne dugačku kosu kod K. 528, a jedan sat da isturi u pravcu K. 900. 1. bojna i stož. sati krenuli su u 06 sati na prostoriju Vranitegovi, gdje su stigli u 09 sati i razmjestili se za bivak. 2. bojna postigla je određeni cilj t. j. sa 5. satom do 14. sati kod K. 900, a ostatak 2. bojne do toga vremena postav Bio-kovi—Barakovac—K. 528. Oko 14.30 avizirano je stož. pukovnije u Vranitegovi da bude spremna za pokret, čim stigne zapovjed. Oko 19 sati sa velikim zakašnjenjem stigla je zapovjed kojom je zapovjedeno: da pu-

kovnija u 15 sati krene i to: 2. bojna na Trovrh (K. 1386), a 1. bojna i stož. djelovi na Selište.

Baš u to vrijeme stigao je osobno kod Vranitegovi, gdje je bio stož. pukovnije, zapovjednik IV. lov. brig. pukovnik Gaščić, obavješten o velikom zakašnjenju pridošle zapovjedi, istu je usmeno izmjenio, s tim da 2. bojna izbije na Četenište a 5. sat 2. bojne na Humić, a po mogućnosti i dalje. Stož. satovi i 1. bojna da se prebace na liniju Selište—Saš i tu da zanoće. Prednja zapovjed izvršena ie s time što je 5. sat došavši na Humić bio zaustavljen i odmah zatim odbačen na Četenište, gdje je zanočila 2. bojna.

Na postignutim i zapovjedenim postavima, pukovnija je zanočila sa potrebnim osiguranjem, 20./21. V.

21. V. Oko 02 sata avizirana je zapovjed zap. IV. lov. brig. da pukovnija 21. V. odpočne od 04 sata napredovanje preko Trovrha—s. Kušlata—s. Vakufa—si Borja na Celebić i da još u toku dana zauzme Celebić. Ne čekajući zapovjed, zapovjedio sam zapovjedniku 2. bojne, da produži u 04 sata napredovanje pravcem Humić—Trovrh, i po zauzeću Trovrha da se zaustavi, gdje će dobiti zapovjed. U isto vrijeme zapovjedio sam zap. 1. bojne, da uputi jedan izviđački sat pravcem Saš—Podgaj—Potpeć i da na toj prostoriji pretrese sela i zatim preko Suhe Glave izbije na Trovrh. 1. bojna i stož. satovi i povoz krenuli su pravcem za 2. bojnom.

2. bojna u svom napredovanju prema Trovrhu naišla je na neprijateljski otpor na Humiću i nakon kratke borbe sa slabijim neprijateljskim dijelovima zauzela Humić oko 7 sati, produživši napredovanje prema Trovrhu, koji je bio branjen od neprijatelja u jačini jednog ojačanog sata, na dobro utvrđenim postavima. Zapovjedniku 2. bojne zapovjedenom je potrebno bojno razviđanje u pravcu Trovrha i kad je točno razmotrio raspored neprijateljskih snaga, izvršio je napad na Trovrh i to: sa jednim satom napao je Trovrh iz Cukovačkog potoka, bočno a sa dva sata napao je desni bok, zaobišavši neprijat. desno krilo kod Han—Trovrha. Neprijatelj je dao žestok otpor i napad nije kročio napred. Zapovjedio sam postavljanje bacača na Humiću a tako isto i jednog brdskog topa 65 mm također na Humiću, da u 9.30 sati izvrše snažnu vatrenu pripremu,

kao i pripremu sa ostalim oruđima. Poslije snažne pripreme iz svih teških oruđa, zauzet je nakon žestokog nepr. otpora Trovrh oko 10 sati. Neprijatelj je odstupio sa postava ostavivši 5 mrtvih. Vlastiti gubitci bili su: jedan mrtav i jedan ranjen. Izviđački sat 1. bojne ušao je u sastav svoje bojne po zauzeću Trovrha, Po zauzeću Trovrha izdao sam zapovjed da se produži nastupanje u pravcu Čelebića i to: 2. bojna da nastupa pravcem: Trovrh—s. Kušlat, s time da jedan sat uputi pravcem Trovrh—Crni Vrh—Korče—Kušlat, radi osiguranja lijevog boka. 1. bojna i stož. satovi upućeni su pravcem: Trovrh—put zapadno od Borića—s. Kušlat, s tim da sa jednim vodom osigura desni bok, pravcem Vijenac—s. Kušlat. Oko 13.30 sati stigli su dijelovi pukovnije u tri označena pravca ispred s. Kušlata, koje je neprijatelj branio ispred samog Kušlata i južno od samog mjesta. Nakon izvršenog napada s. Kušlat je zauzet oko 15 sati, poslije kraće borbe. Na mjestu borbe ostao je mrtav jedan partizan i više tragova krvi. Oko 16 sati izdao sam usmenu zapovjed za dalje nastupanje prema Čelebiću, pravcem: s. Vakuf—s. Borje—s. Celebić, da ga do mraka zauzme.

Zapovjedniku 2. bojne zapovjedbno je da pošalje izviđački odjel pravcem s. Kušlat—Korče—s. Rajetići—s. Vakuf. Zapovjedniku 1. bojne i stož. satovima da nastupaju pravcem: za 2. bojnom, s tim da zapovjednik 1. bojne uputi jedan ojačani sat radi razvidanja i pretresa sela pravcem: s. Kušlat—Radović—Dubrava—Klinci—Lanište—s. Borje. Nastupanje ka Čelebiću u prednjem rasporedu produženo je. Ja sam se nalazio na čelu 1. bojne. Nastupanje pukovnije produženo je ubrzano ka Čelebiću, kako bi se postupilo po zapovjedi 118 lovačke divizije, i Celebić zauzeo do pada mraka.³ U 19.30 sati prednji dijelovi 2. bojne izbili su u s. Borje i odmah produžili napad na Borje i s. Potok. Izbivši sa strelj. lancem do groblja s. Borja i do s. Potok, razvijeni dijelovi došli su pod jaku strojničku vatru i vrlo jaku vatru bacača i počeli odstupati. U to sam stigao i ja do s. Borja, vidjevši kakova je situacija, zapovjedio sam da se dijelovi 2. bojne zadrže na prednjem dijelu

³ Opširnije o borbama na Humiću i Čelebiću vidi u dok. br. 311

padina, koje se spuštaju sa sjevera na jug prema s. Borje. Međutim vatra bacača i strojnica prenešena je 1 na pozadinu, pa čak i do povoza stvorivši među ljudstvom i stokom paniku. Posljedica je bila da su dijelovi 2. bojne dalje odstupili. Da bi ustalio i popravio situaciju i zadržao postignute postave, zapovjedio sam zapovjedniku 1. bojne da posjedne postave sjev. zapadno s. Potok—s. Borje i da pređe u odbranu, obraćajući osobitu pažnju na desni i levi bok. Zapovjednik 1. bojne sa tri strelj. sata i strojničkim sato-m počeo je da posjeda određene postave i da se na njima utvrđuje radi izvršenja zadatka, radi osiguranja levog boka, zapovjedio sam zapovjedniku 2. bojne da sa 7. satom posjedne jedan čuvik iznad jaruge, I^ako bi spriječio obilazak i bočni udar neprijatelja sa pravca s. Muslića i K. 1044. Ostali satovi 2. bojne bili su određeni u pukovnijsku pričuvu pozadi 1. bojne. Zapovjedniku 15. i 1. sata zapovjedio sam osiguranje pozadine, iz pravca s. Butkovine—s. Vakuf, a zapovjedniku 13. sata da postavi top radi djelovanja kod slova „d" od s. Štetići Hrid i tako je čitav postav pukovnije za prenočište imao biti u vidu ježevog položaja. Baš kad sam zapovjedniku 2. bojne određivao mjesta pukovnijske pričuve oko 21 sat, neprijatelj je izvršio jak vatreni napad iz svih svojih teških oruđa i prešao u protivnapad. Domobrani 1. bojne koji su [se] tek utvrđivali na postavu a i oni iz pričuve bili su obuzeti i pohrlili izbezumljeni nazad. Ja sam se u to vrijeme nalazio sa por. Dimerom u prostoru između dijelova 1. bojne i puk. pričuve, bez obzira na najjaču nepr. vatru i nepr. napad osobno sa puškom u ruci pokušavao sam spriječiti panično bjekstvo i zaposjesti prihvatni položaj određen za pukovnijsku pričuvu. Teškom mukom uspjelo mi je silom zadržati oko 20 domobrana i postaviti ih sa jednom str. puškom i nešto desno sa jednom strojnicom na postav, tu sam odmah zapovjedio otvaranje vatre i uspio da zadržim dalje nadiranje neprijatelja, u to je došao i bojnik Šober, koji je također svim silama i u najjačoj vatri pokušavao da zadrži ljudstvo koje je nagmulo unazad. Pojedine grupice na desnom krilu još su se držale tako, da je neprijatelj bio zaustavljen.

22. V. Oko 00,30 sati neprijatelj ie napadao potpomognut jakim vatrom vičući napred Šesta udarna brigada, na-

pred Majevička brigada, bacajući ručne bombe ipak nije mogao prodrijeti. Izdržavši napad neprijatelja sa tom grupom domobrana i tako stvorivši vrijeme zadnjim dijelovima morao sam da se povučem ostavivši jednu grupu da i dalje zadržava neprijatelja, došavši do zapovjednog mjesta nisam nikog tamo našao osim stožera pukovnije i krugovalne postaje koja se tovarila na konje. Bacači koji su bili u blizini zapovjednog mjesta ispalili su poslijednje granate pa sam zapovjedio da se natovare i prikupe kod s. Vakuf. Usput sam našao bojnika Žunića, nekoliko časnika, domobrana i nešto stoke i naredio da se pod zaštitom jedne zaštitnice pod zapovjedništvom natp. Fabijančića povuče u pravcu Trovrha, tamo zadrži i jedinice uredi radi odbrane. Ostupanje do Trovrha izvršeno je bez smetanja neprijatelja koji je imao jake gubitke a kojeg je jačina obzirom na broj teških oruđa, vatru i širinu fronta bila oko dvije bojne. Po iskazu jednog muslimana prebeglice iz partizanskog logora saznao sam da je u Celebić baš te večeri nadošlo nekoliko partizanskih brigada radi napada na Foču,⁴ ali da su bile ometene u svojoj namjeri pojavom 13. p. p. kod Čelebića. Oko 05,00 sati stigli su veći dijelovi pukovnije na Trovrh gdje ih je prihvatio 14 sat, jedinice su na brzu ruku uređene i raspoređene na Trovrhu i Crnom Vrh u II. bojna, a I. boj. na Humiću u cilju odbrane Trovrha. Oko 12. sati odbačeni su napred istureni dijelovi osiguranja ispred Trovrha na sam Trovrh, pa je neprijatelj stigao već do samog Trovrha i žestoko ga sa svih strana napadao. Neprijatelj je bio odbiven. Trovrh je ostao čvrsto u našim rukama. Dok sam ja otišao kod I. bojne na Humić, počelo je vlastito topništvo da gađa na Trovrh, a u isto vreme i neprijatelj" je počeo da¹ gađa na Trovrh sa bacačima, koja su gađanja osim gubitaka u mrtvim i ranjenim proizvela paniku, pa je Trovrh po zapovjedi natp. Milera napušten i odmah zatim posjednut od neprijatelja. O tome je izvještena brigada i oko 17. sati stigla je I. bojna 7. p. p. koja je posije vrlo snažne topničke pripreme prešla u napad i zauzela Trovrh oko 19.00 sati. Neprijatelj je ostupio u pravcu juga u borbenom rasporedu, na Humiću i Trovrhu zanoćila je pukovnija.

⁴ Vidi napomenu br. 3.

Po nalogu zap. IV. lov. brig. pukovnija je krenula u 14 sati sa postava Humić—Trovrh iza 1. bojne 7. p. p. koja je imala zadatak da izbije južno od s. Kušlata na liniju sev. obalu Vuković potoka K. 1066 a 13. p. p. na liniju Vijenac (1356)—s. Kušlat—Korče (1255). Zapovjedio sam da 1. bojna 13. p. p. izbije na liniju sev. s. Kušlat isključno, a 2. bojna na liniju s. Kušlat zaključno—Korče, s tim da na Korči bude jedna satnija. Stož. satovi na visu sev. od s. Kušlat a zapovjedno mjesto zap. pukovnije u s. Kušlat. U 16 sati izbili su prednji dijelovi pukovnije u s. Kušlat bez borbe i pukovnija je zauzela do 17 sati određene joj postave. Posjedanje linije Vijenac—Kušlat—Korče izvršeno je pod dosta jakom, vatrom. U to doba 1. bojna 7. p. p. izbila je u napadu na liniju: Ravan—Radović, tu je dočekan

1
snažnom vatrom iz strojnica i naglo je počela odstupati, ne zaustavljajući se sve do Kušlata i dalje. Sa dijelovima 2. bojne u Kušlatu nalaze se dijelovi skupine Rittmeistera v. Stülpnagela. Po povlačenju 1. bojne 7. p. p. neprijatelj je oko 18 sati izvršio na čitavoj liniji od Vijenca—Kušlata—Korea jak napad i na čitavoj liniji je odbijen, a na Vijencu od dijelova 1. bojne 13. p. p. u borbi prsa u prsa. Cijelo vrijeme neprijatelj je gađao bacačima na Kušlat i stvarao zabunu, osobito među domobranima. Oko 19 sati u sporazumu sa Rttm. v. Stülpnagelom dijelovi njem. vojske preuzeli su odbranu sev. zapadnog dijela s. Kušlata i jedan dio položaja zapadno od Korča (1255). Nekoliko nepr. napada u večernje sate odbijeni su na čitavoj liniji. Neprijatelj je snažnom vatrom malih bacača tukao postave 5. sata na Korči i oko 22.30 sati izvršio juriš na dijelove 5. sata na Korči, koja je uslijed nepr. nadmoći i gubitaka, morala se povući i došla sa svojim dijelovima u s. Kušlat. Neprijatelj je zauzeo Korču ali nije slijedio. Do svanuća neprijatelj se prikupljao i podilazio na čitavoj liniji, povremeno tukući postave bacačima i jakim strojničkom vatrom, koja je prouzrokovala dalje gubitke kod 13. p. p. i grupe v. Stülpnagel.

:24. V. Oko 05 sati pa dalje neprijatelj je na čitavoj liniji snažno napadao, ali je bio odbijen. Oko 07 sati kada je situacija bila kritična zapovjedio sam zapovjedniku

15. sata i 5. sata da sa ostacima svojih satova posjednut prihvatni položaj na visu sev. istočno od Kušlata, sa frontom prema Korči i Kušlatu, da u slučaju potrebe prihvate i omogućće izvlačenje 6. sata i dijelova njem., vojske iz Kušlata. Neprijateljski napadi kako na Vije-nac tako i na Kušlat i na prihvatnu obrambenu crtu sev. od Kušlata bili su odbijeni. Oko 10 sati nakon što je iz Kušlata iznesen materijal, streljivo i ranje-nici, u sporazumu sa Rttm. v. Stülpnagallom, kao po-sljednji smo napustili Kušlat na prihvatnu liniju sev. od Kušlata i tu se zadržali do 11 sati, kako bi omogu-ćili dijelovima koji su već odstupili da odmaknu u pravcu Trovrha. Nadpor. Fabijančić i Stipetić kao po-sljednji odstupili su sa Kušlata sa dijelovima 5. i 13. sati i sa njenim, izobraziteljima. Tom prilikom ranjen je zap. 5. sata nadpor. Stipetić. Pobočnik pukovnije-satnik Markolović sa pukovnijskom operativnom pi-smohranom dobio je nalog da me sačeka kako bi za-jedno odstupili, on je međutim na svoju ruku i bez moga odobrenja sa nekim domobranima i njem. ko-morom, a po saznanju bio od partizana sačekan, teško ranjen i zarobljen sa cjelokupnom operativnom pismo-hranom. Djelovi 13. p. p. odstupili su na Trovrh i Crni Vrh, gdje su posjeti postave radi sprečavanja nadiranja neprijatelja preko Crnog Vrh i Humića u sjev. prav-cu. 1. bojna 13. p. p. posjela je Humić i Trovrh na kome su bili dijelovi 1. bojne 7. p. p. a na Crnom Vrh u bila je 2. bojna 13. p. p. i dijelovi stož. satova. Nepri-jatelj je žestoko napao u dva maha Crni Vrh pred večer i u noći, ali je bio svuda krvavo odbijen.

- V. Pukovnija posjela i utvrđuje ove postave: 1. bojna 13. p. p. posjeda i utvrđuje Humić, 1. bojna 7. p. p. Trovrh, a 2. bojna i stož. satovi 13. p. p. 'posjedaju i utvrđuju Crni Vrh. Uređenje i utvrđivanje položaja i razviđanje ispred fronta. Oko 21.30 sati otvorena je duž cijelog fronta jaka vatra, vjerovatno bez potrebe. Do zore slijedećeg dana mirno i bez promjene. Izvješće se podnosi na osnovi zabilježaka i sjećanja jer se ne raspoláže sa dokumentima, pošto je cjelo-kupna operativna pismohrana i operaciski dnevnik izgubljeni ranjavanjem satnika Markolovića.
- Dostavljam tražene podatke sa mišljenjem da su sle-

deći uzroci utjecali na djelimično negativne rezultate, osobito 21. V. 1943. g.

1. Ljudstvo i častnici nedovoljno spremljeni u znanstvenom pogledu, jer u stvari izobrazba je bila vršena tek u zadnja 2—3 tjedna.

2. — Nedovoljno poznavanje načina borbe partizana i neiskustvo domobrana i starješina.

3. — Nedovoljna materijalna oprema.

4. — Veliki fizički napori koji su predhodili ulasku pukovnije u borbu, jer je dnevno kretanje vršeno i preko 40. kilometara.

5. — Od 20/21 noćno kretanje i veliki umor a odmah zatim borbe oko Humića, Trovrha, s. Kušlata i konačno kod samog Čelebića.

6. — Što nije preko zrakoplovstva, ili bilo na ma koji drugi način dobiveno nikakovih podataka o partizanima i ako su oni oko Čelebića bili vrlo jaki — jačine nekoliko brigada.

7. — Što se je pod svaku cenu • zahtjevalo da se Čelebić zauzme 21. V. 1943 g. i ako je za tu akciju snaga jedne nedovoljno opremljene pukovnije bez topništva — bila nedovoljna. To se je potvrdilo i kasnije, jer i jače snage nisu uspjele 24. V. da dospiju ni na pola puta do Čelebića, kuda je 13. p. p. 21. V. 1943 g. sama stigla.

8. — Što je II. bojna 21. V. 43. kasno stigla pred Čelebić i pored toga suviše se istakla u napadu i što je neprijatelj nadmoćnijim svježim, snagama poduzeo protunapad na umorne i iscrpljene dijelove pukovnije.

9. — Što častnici i domobrani nisu bili navikli na jaku vatru bacača i kad je ta uslijedila vrlo snažno i točno — nastala je panika, koju nitko nije bio u stanju da obuzda.

10. — Što je najveći dio domobrana, pa i dobar dio častnika strašljiv kada zapuca.

11. — Jedva sam, na silu sa puškom u ruci skupio oko 20 domobrana na prihvatnom položaju i držao ga osobno od 21. sat — 00.45. sati i spasio ostatak pukovnije od bijesnih juriša partizana.

12. — Moj lični utisak je, da do neuspjeha 21. V. 43. ne bi došlo da se je raspolagalo sa pouzdanim podacima o neprijatelju.

Da se radilo planski, a ne ubrzano i konačno da su odmah bile upotrebljene odgovarajuće snage sa topničtvom, a ne samo jedna već vrlo zamorena pukovnija. Isti razlozi vrede i za borbe 23. i 24. svibnja 1943 godine.

Zapovjednik pukovnik
(Pilar)
Pilar

BR. 314

OPŠTA BOJNA RELACIJA PETOG USTAŠKOG STAJAĆEG DJELATNOG ZDRUGA ZA MJESEC MAJ 1943 GODINE¹

OBCE POTHVATNO IZVJEŠĆE
za mjesec svibanj 1943

I. D I O

1.) *razpored postrojbi:*

Stožer sdruga	Livno
Stožerni sat	Livno
Oklopni sat	Livno
I. bojna-stožer	Livno
Stožerni sat, 1., 2., 3. i 4. sat	Livno
I. gorska stojaća bitnica	Glamoč
VII. bojna-stožer	Glamoč
Stožerni sat, 1., 2. i 3. sat	Glamoč
4. sat	Korićna
XX. bojna-stožer	Šujica
Stožerni sat	Tomislavgrad ²
1. i 2. sat _____	Šujica
3. sat	Korićna

2.) *pothvati:*

a) **Obćenito:**

Prema primljenim izvješćima oko Glamoča, sjeverno i sjevero-zapadno, vrše se dalja prikupljanja partizanskih sna-

¹ Original, pisan na mašini, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 7/1—22, k. 57.

² Duvno

ga³ tako, da se je tokom mjeseca došlo u dodir ili saznalo preko mještana za 5., 6., 10. i 11. Kordunsko—Banijske brigade, koje su se uglavnom zadržavale u pravoslavnim selima oko Glamoča. Glavnina ovih brigada prebacila se je iz Like u ove krajeve, a po primljenim izvješćima partizani su po selima izjavljivali da je u Lici počela jedna veća akcija **i da će ih se još prebaciti u ove krajeve.**

Jedna skupina četnika, navodno oko 8.000 iz Knina pod vodstvom popa Duića,⁴ krenula je u pravcu Glamoča i na Vještici Gori i selima Sajković, Gubinu i Provu imala je sukob sa tamo se nalazećim partizanskim snagama iz Dalmacije.

Jedinice Njemačke oružane snage, 373. Hrvatska pješačka Divizija vršile su tokom mjeseca pothvate u Vukovskom, Riliću, Ravnom i Blagaju sa nepoznatim posijedkorn.

Na planini Kamešnici između Livna i Sinja nalazi se skupina dalmatinskih partizana, koji su u vezi sa drugom skupinom koja se nalazi na planini Dinari, čiji je stožer u Bulovića Stajama, a skladišća im se nalaze u Vještici Gori u drvenim, barakama, koje su pokrivene sa crnim katrainisanim papirom.

U šumama kraj D. Malovana nalazi se jedna grupa četnika nepoznate jačine, koja nije pokazala nikakvu djelatnoist protiv naših i savezničkih snaga.

b) Dnevnik pothvata:

I. bojna bila je do 11. svibnja 1943 na odmoru u Sarajevu, kojega je dana upućena zajedno sa I. gorskom bitnicom, u Livno radi uređivanja, presvlačenja i odmora. Dielovi I. bojne (bivša XVII. bojna) nalazili su se na postavima na Ivan Sedlu, Konjicu, Ostrožcu i Prozoru, od kojih su svi smienjeni po jedinicama 373. njem. pješ. divizije i unišili u sastav I. bojne.

XX. bojna vršila je posadnu službu i izviđanja na postavima u Kupresu, Glamoču, Konjicu, Tomislavgradu i Šujici i nije sudjelovala u nikakvom pothvatu. Bivša XIV. bojna, koja je bila na postavima u Konjicu, smjenjena je u cielosti po jedinicama njemačke oružane sile i uvršćena u sastav XX. bojne.

Vn. bojna vršila je posadnu službu i osiguranje Glamoča i Korične, gdje je vršila utvrđivanje i izgradnju položaja I svakodnevna izviđanja po bližoj okolici tokom cieloga mjeseca.

³ Odnosi se na jedinice Pete i Desete NOU divizije. Vidi dok. br. 7 i tom IV, knj. 12, dok. br. 156.

⁴ Momčilo Đujić

31. svibnja 1943 oko 17 sati čula se jaka strojopuščana i puščana vatra iz sela Glavice, 8 km. sjeverno od Glamoča. U 20.30 sati upućen je jedan vod u, izviđanje u pravcu sela Glavice, te kad je stigao 4 km., od Glamoča, otvorena je na njega vatra od strane partizana i isti se je povukao u Glamoč. U 22.30 sati počeo je jak napad na sam grad Glamoč od strane partizana, jačine 800—1000, naoružanih sa 8—10 strojopušaka i 1 bacačem 81 mm. Napad je uslijedio sa tri strane i to sa sjeverne, zapadne i južne, dok su na istočnoj strani zaposjeli sve puteve i razkršća. Napad je trajao do 1. VI. 1943 do 00.30 sati i odbijen je na svim stranama. U isto vrijeme napadnut je bio i 4. sat, koji se je nalazio na postavu u Korićni, ali je napad l tu odbijen.

U početku napada, neprijatelj nije odmah pokidao brzoglasnu vezu sa Livnom, nego je prisluškiavao razgovorima. U 2 sata javio se je sa svojim ukopčanim brzoglasom u Glamoč, gdje je vodio razgovor sa našom posadom oko 1 sat, nakon čega je brzoglasna veza bila prekinuta. Na putu između Korićne i Glamoča, neprijatelj je pomoću srušenih stabala napravio 8 zapreka na cesti.

Vlastiti gubitci:

ranjenih ustaša 3
 oružnika 2

Neprijateljski gubitci:

Poginulih partizana • 14
 dočastnika _____ 1 pronađeno

Plijen:

Pušaka 5
 okvira za strojopušku 12
 streljiva 7,9 mm 1000
 ručnih praski 8

Utrošeno:

naboja 7,9 mm 29000
 granata za bacač 81 mm 65
 ručnih praski 50

3.) izkustva:

a) U taktičkom pogledu:

Prilikom posljednje odbrane Glamoča, pokazala se je prepreka od žice, kad je dobro i gusto izpletena kao vrlo dobra, i zadavala je neprijatelju mnogo poteškoća pri napadu.

b) U cbskrbnom pogledu:

Potrebno je svakoj posadi podieliti hrane i strieljiva za

najmanje tjedan dana unapried, kako ne bi u slučaju napada i obkoljenja sa jačim snagama trpila odmah u početku oskudicu u izhrani i strijeljivu.

c) Obćenito:

Zapadno od Glamoča nema naših oružanih snaga niti savezničkih, te je taj prostor ostao nezaposjednut, i po istom se uvijek nalazi partizanskih i četničkih jedinica, koje se nesmetano kreću i održavaju veze sa Grmečom, Janjom i t. d. Postavljanjem jedne jače snage u Bos. Grahovo, spoj iztočnih skupina partizana i skupina na sjeveru i zapadu u mnogom bi se otežao.

4.) NEDOSTATCI I POGRJEŠKE:

a) U taktičkom pogledu:

Jedinice ovoga sdruga bile su i tokom prošloga mjeseca razbacane po raznim mjestima, od kojih su se koncem mjeseca sve vratile u svoj određeni sastav.

Održavanje spoja među bojnama ovoga sdruga i satova koji su izdvojeni iz sastava svojih bojni i nalaze se na samostalnim postavima, skoro je nemoguće, jer za to manjkaju sva sredstva. Nužno bi bilo dodieliti svakoj bojni jednu prenosnu krugovalnu postaju i po jedan motorni kotač.

Jednicama ovoga sdruga trebalo bi podieliti najmanje mjesec dana odmora, skupiti na jednom, užem prostoru i izvršiti konačno ustrojavanje po postrojbenim pregledima i izvršiti popunu novacima.

U slučajevima davanja pomoći ugroženim jednicama, ista se mora uvijek slati pješice, te stignu skoro uvijek kasno, što ima za posljedicu velike gubitke kod naših postrojbi, a ponekad i napuštanje postava. U tu svrhu trebalo bi ovome sdrugu dodieliti nekoliko samovoza, koji bi služili u prvom, redu za navedenu svrhu, a u drugom redu za prevoz hrane i strijeljiva iz glavnog skladišća u bojne i satove, koji su odvojeni od svojih bojni.

b) U pogledu obskrbe:

Pitanje obskrbe jedinica ovoga sdruga ostalo je neriješivo usljed pomanjkanja dovoljnog broja teretnih samovoza, jer su ovi krajevi bez željeznica i bez ikakvog povoza.

Hrana, koju dobivaju pripadnici ovoga sdruga sastoji se izključivo iz graha, krumpira i pekmeza. Davanje pekmeza mjesto mesa ili kao obrok za večeru, trebalo bi sasvim isključiti, jer je obrok pekmeza sasvim nedostatan, pogotovo za

ljudstvo koje je stalno u borbi i na terenu skoro već dvije godine, a od koga se još uvijek traži više, nego što može dati.

U pogledu opreme, jedinice ovoga sdruga stoje vrlo loše, naročito u obući i u rublju. Cipele kod vojničara ovoga sdruga u takvom su stanju, da će u najskorije vrijeme biti nesposobni za svaki pokret, a ima jedinica koje nisu već preko 4 mjeseca presvukle rublja, pa se je ono na njima skoro razpalo. Što se tiče odijela, stvar ne stoji mnogo bolje, nego što je napried navedeno.

c) U pogledu naoružanja:

Nedostaje ovome sdrugu automatskog oružja polovica od onoga, što bi trebao imati po postrojbenom pregledu.

Od bacača trebalo bi ovome sdrugu dodieliti još 5 komada tako, da bi na svaku bojnu odpalo po 2 komada. Od topova sdrug raspolaže samo 2 od 75 mm. te bi prema postrojbenom pregledu trebalo dodieliti još 2 gorske bitnice.

d) U pogledu stanovanja:

Stanje je ostalo kao i do sada, t. j. pripadnici ovoga sdruga od stupanja u vojnicu nisu spavali u krevetima niti u podesnim nastambama, već skoro izključivo po postavima (bunkerima) i po kojekakvim kućama, koje ni u kojem pogledu ne mogu zadovoljiti. Dolazkom toplijeg vremena trebalo bi dodieliti ovome sdrugu šatorske listove, koji bi se u prvom redu upotriebili za stanovanje, a u drugom za zaštitu od kiše prilikom pothvata. Pamanjkanje slame neugodno se osjeća.

e) U zdravstvenom pogledu:

Bezuvjetno je potrebno nabaviti za svakoga vojničara po 2 para rublja, da bi se mogla održavati tjelesna čistoća, kao i dovoljna količina sapuna, kako za pranje, tako i za umivanje. Kod pothvata osjeća se pomanjkanje zdravstvenih pomoćnika, zavojnog tvoriva i nosila za ranjenike, te samovoza za prevoz ranjenika.

f) U pogledu izvježbanosti:

Trebalo bi jedinicama ovoga sdruga dati mogućnosti da se izvježbaju vodovi i sati za taktičku upotrebu i pomaganje, što se do sada nije moglo učiniti.

g) U tehničkom pogledu:

Potrebno bi bilo dodieljivanje obkoparskih postrojbi sa potrebnim tvorivom., koje bi uklanjalo smetnje, što ih redovito neprijatelj radi na cestama i mostovima. Isto tako osjeća se nedostatak u brzoglasima i krugovalnim postajama, koje bi bilo jako potrebno kao i izvježbano ljudstvo za poslugu istih.

h) Dodatak izvješću:

Usljed pomanjkanja u odjevnim predmetima kod ovoga sdruga, kao i usljed nedostatne i jednolične izhrane, pripadnici ovoga sdruga javljaju se u većem broju u Hrvatsku SS Diviziju, od kojih se je već jedan velik dio (408) samovoljno udaljio i pristupio u navedenu postrojbu i svaki dan odlaze, a da se prije toga nikome ne jave. Svi ovi, koji odlaze samovoljno, odnesu sa sobom cijelu opremu i oružje. Postoji mogućnost, da se neki od njih uofoće ne jave u SS diviziju, nego da su pobjegli kući.

P. N. Z.

Glavar stožera, satnik: (I. Ferček)

BR. 315

OPSTA BOJNA RELACIJA DRUGOG DOMOBRANSKOG ZBORA ZA MJESEC MAJ 1943 GODINE¹

I. DIO

I. Operacije:

a. — kod 3. pješačke divizije:

1. — Tuzlanska brigada:

U toku mjeseca svibnja 1943, i to od 1. do 16. V. izvršen je podhvat čišćenja radi deblokiranja Bijeljine ,od komunističkih snaga,² koje su istu ugrožavale djelujući u neposrednoj okolini. Podhvat je izvršen na prostoriji: Branjevo—Janja—Suho Polje—Ugljevik—Zabrđe—Begutovo Selo—Maleševci—Tobut—Gor. Čadavica—Gor. Dragaljevac—Ljeljenča—Bijeljina.

U sastavu Tuzlanske brigade, a pod nazivom „Južni zdrg“ učestvovala su sljedeće snage:

- III. bojna Tuzlanske brigade
- bojna oružničkih legionara
- 3. pješačka pukovnija (bez jedne bojne).

¹ Original, neregistrovan, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

² Na sektoru Bijeljine nalazila se Prva vojvodanska NOU brigada-

- I. bojna 5. pješačke pukovnije
- 3. gorska bitnica VII. topničkog sklopa.

Početak podhvata 3. V., a do toga dana neki dijelovi južnog zdruge prikupili su se u s. Branjevo.

1. V. Izvršen prijevoz III. bojne Tuzlanske brigade iz Tuzle s teretnim samovozima do Branjeva. 3. gorska bitnica izvršila je putovanje do Zvornika gdje je zanoćila
2. V. Produžen prijevoz dijelova Tuzlanske brigade do Branjeva, a 3. gorska bitnica produžuje put od Zvornika do Branjeva.

U Branjevu se nalazi bojna oružničkih legionara, jačine 267 pušaka, koja se ovog dana stavlja pod zapovjedništvo Tuzlanske brigade.

Posadu uporišta Branjevo zamjenjuje 1. sat T. B. koja je stigla 2. V. sa Capardi, a posada Branjevo jedna sat 6. pješačke pukovnije ulazi u sastav južnog zdruge.

Tako je južni zdrug zanoćio u Branjevu s osiguranjem stalne posade Branjevo.

3. V. U 0600 sati izvršen raspored za podхват obćim pravcem: Branjevo—Janja, a u sljedećem rasporedu postrojbi:

— III. bojna Tuzlanske brigade prikupila se je do 0600 sjeverno od 242 prema Donjoj Pilići odakle je nadirala pravcem: D. Pilića—226—Bjeloševac—Brezovica—D. Mahala—Petrovića koliba—Janja;

— oružnička bojna prikupila se je do 0600 sati sjevero-istočno s. Branjeva sa obje strane ceste kod Starog Sela i nadirala pravcem: Glavičice—t. 126—Jahovac—Janja;

—• jedna sat 6. **p. p.** dosadanje posade Branjeva sa presjelicom kretala se je desno i lievo od puta: Branjevo—Janja—Bijeljina;

3. gorska bitnica od 0600 sati sa postava sjeverni rub s. Branjeva pratila rad i pokret sviju dijelova, a po izbijanju naših prednjih postrojbi na Jahovac krenula je putem Branjevo—Janja i pratila pokret naših dijelova do ulazka u Janju.

Južni zdrug bez dodira sa neprijateljem stigao u Janju oko 1600 sati gdje je i zanoćio, dok je posada Branjeva jedna sat 6. **p. p.** produžila pokret ka Bijeljini

u koju je stigla do mraka i ušla u sastav svoje pukovnije.

4. V. U 0730 sati poduzima se podhvat u borbenom rasporedu u pravcu Suhog Polja, kako sledi:

— oružnička bojna: t. 107 Obadica—Bukova Greda—Jabanuša—Suho Polje.

— III. bojna T. B.: Gradina—Malo Polje—Modran—Donja Mahala—Srednja Mahala—Suho Polje.

—• 3. gorska bitnica: putem Janja—Suho Polje.

— desna pobočnica oklopni vlak iz Bijeljine sa posadom od jedne sati 6. p. p. kreće iz Bijeljine u 0800 pravcem Jabanuša—Suho Polje i natrag.

— lieva pobočnica jedan vod pravcem: Crna Bara—Petrovića koliba—Draginja—Jugović—t. 168—Mrkentiča Brdo.

Južni zdrug bez odpora i dodira sa neprijateljem izbio je na crtu: Suho Polje—s. Zagoni oko 1350 sati gdje je zanoćio.

5. V. Južni zdrug poduzima šira razviđanja iz Suhog Polja u pravcu: Suho Polje—Bijeljina, Suho Polje—Donja Trnova, Suho Polje—s. Zagoni, Suho Polje—Ravno Polje—Modran most—Ugljevik.

Bitnica sa postava zapadno od Suhog Polja sprema da podpomogne rad izviđačkih dielova u svima pravcima.

Podataka o neprijatelju nema. Uzpostavljen je željeznički saobraćaj između Bijeljine i Suhog Polja. Zdrug je zanoćio u Suhom Polju.

6. V. Poduzima se pokret ka s. Zabrđu i Tutnjevcu.

Iz Bijeljine u Suho Polje u 0900 sati stiže u sastav zdruga skupina podpukovnika Cviljušca (II./3. bojna i I./5. bojna i dielovi stožernih jedinica 3. p. p.), koja istog dana je krenula iz Bijeljine u sastav 6. p. p.

Južni zdrug poduzima pokret u 0845 sati pravcem: Suho Polje—Ravno Polje—Modran most—G. Obrijež—t. 202—s. Zabrđe, a u sljedećem rasporedu:

—• desna pobočnica jedna sat 3. p. p.: s. Hase—Srednja Mahala—Zagoni—G. Mahala—Tuzlanska Tesli—Mađarica.

— III. bojna T. B. pravcem: Suho Polje—Janjari Gurbet—Gor. Obrijež—t. 202—zapadni rub s. Zabrđa.

— Lieva pobočnica jedan vod T. B. pravcem: desnom obalom potoka Modran—t. 255—Janjari—Ugljevik—Prokoš.

— III. gorska bitnica kretala se je iza borbenog rasporeda III. bojne T. B. putem: Suho Polje—Modran most—t. 202.

—• 3. p. p. pravcem: Suho Polje—Modran most—G. Obrijež iza gorske bitnice i komore kao zaštitnica.

Oko 1700 sati sve postrojbe dostigle su svoje dnevne ciljeve i zanočile i to: III. bojna T. B. na istočnom rubu s. Zabrđa, 3. p. p. u s. G. Obrijež, 3. gorska bitnica zapadno od t. 202.

U toku dana i noći nije bilo dodira sa neprijateljem a prema prikupljenim podacima ovoga dana isti se prikuplja na Obrenovoj Kosi, s. Maleševci i s. Mukat.

7. V. Južni zdruk poduzima podhvat obćim pravcem: s. Zabrđe—Tutnjevac, gdje je trebao sastati se sa III./3. bojnom koja je dolazila iz Čelića preko Koraja. Zdrug je krenuo u sljedećem rasporedu:

— desna pobočnica jedan vod III. bojne T. B. pravcem: Mađarica—Dubrava—Đokići—Čitluk.

— III. bojna T. B. pravcem: s. Mitrić—s. Marići—s. Čardačić—Tutnjevac—t. 229.

— 3. p. p. pravcem: G. Obrijež—s. Zabrđe—Obrenova Kosa—s. Mramorje.

—• Lieva pobočnica, pola sati 3. p. p. pravcem: Prokoš—Gavrića Brdo gdje se zadržava i štiti lievi bok.

—• 3. gorska bitnica osigurana jednom sati T. B, kreće putem od postava s. Zabrđe—Obrenova Kosa, prati rad i pomaže sve dielove zdruha.

— I. bojna 5. p. p. kao pričuva i zaštitnica kreće iza bitnice i povoza pravcem: G. Obrijež—s. Zabrđe—Obrenova Kosa.

U ovom rasporedu zdruk je stigao u 1300 sati na crtui: Čardačić—Obrenova Kosa bez dodira sa neprijateljem i bez odpora, gdje je i prenoćio.

U 1340 primjećena je jedna skupina komunista jačine 40—50 naoružanih ljudi na južnim padinama Obrenove Kose u pravcu s. Mramorja. Po otvaranju vatre na ovu skupinu ista se je razštrkala.

U 1410 čula se je puščana vatra iz s. Zabrđa. Upućen jedan vod I./5. bojne u svrhu razviđanja, dočekan je jakim pušćanom vatrom, sa ruba s. Zabrđa i jedno-vremeno izvršen napad na ovaj vod. Ovaj vod pod pritiskom jake neprijateljske vatre povukao se ka svojim postavima na Ceriku.

Komunisti iznenada vrše napad na postave I./5. bojne iz s. Zabrđa i pod jakim neprijateljskim pritiskom ova bojna popušta i napušta postave na Ceriku i poslije kraćeg vremena zaustavlja se i prikuplja se i vatrom onemogućava dalje napredovanje komunista.

Od 1500 do 1800 sati komunisti vrše snažni napad na lievi bok 3. p. p. i na pozadinu I./5. bojne, ali jakim vatrom sa naših postava i pretrpivši osjetne gubitke, razbijeni povlače se. U toku noći napad je pojedinačno ponavljan sa više strana, ali uvijek odbijen. U zoru upućene su izpred postava obhodnje u svrhu razviđanja, kojom se prilikom utvrđuje da su komunisti pošto su razbijeni povukli se u pravcu Gavrića Brda—t. 439—s. Maleševci—s. Begutovo.

8. V. Obhodnje upućene u toku dana utvrdile su slijedeće:

— U napadu na naše postave sudjelovalo je 10 čet komunista pod zapovjedništvom Veljka Kurjaka.³ Jačina 400 do 500.

—• Pri ovome napadu komunisti pretrpjeli su osjetne gubitke i povukli se pravcem: s. Maleševci—s. Begutovo—Vis.

— Us. Zabrđu napadnut je od komunista i jedan samovoz, koji se je prazan vraćao za Bijeljinu i tom je prilikom zapaljen. Posada samovoza šofer i 3 domobrana uspjela je da se spasi bjegstvom, pri ovome bježanju 2 domobrana izgubili su oružje.

Vlastiti gubitci: 3 ranjena i 6 domobrana nestalo. Izgubljeno: 1 strojnica, 6 pušaka i 1 samovoz izgorio.

Protivnički gubitci: oko 30 ubijenih i oko 60—70 ranjenih.

Oko 1000 sati ulazi u sastav zdruga III./3. bojna.

Zdrug poduzima pokret obćim, pravcem za neprijateljem sa zadaćom da ga nađe i uništi i to:

³ Veljko Lučić-Kurjak

III./3. bojna pravcem.: Goduš—s. Maleševci—Trešnik sa zadaćom da štiti desni bok.

II./3. bojna pravcem: Obrenova Kosa—Gavrića Brdo—s. BogutOVO sa zadaćom da frontalno napadne neprijatelja.

—• III./T. B. pravcem: Obrenova Kosa—s. Zabrđe — južni rub s. Bare i Gavrića Brdo sa zadaćom da frontalno napadne neprijatelja.

—• I./5. bojna pravcem: Obrenova Kosa—Srednja Mahala—Prokoš— sa zadaćom, da štiti lievi bok.

— Jedna sat I./5. bojne prati cjelokupan povoz, koji se upućuje putem: s. Zabrđe—G. Obrijež—Ugljevik.

3. gorska bitnica sa zaštitom od jedne sati Tuzlanske brigade sa postava Bijeljine prati rad svih dijelova i pomaže kretanje zdruga.

Oko 10.30 sati zapažena je jedna skupina komunističke jačine oko 40 ljudi na padini t. 439. Otvorena je odmah topovska vatra i ova je skupina uspješno tučena. Oko 1200 sati primjećeno je kretanje ljudi, stoke i kola oko t. 439, pa je na ovu skupinu otvorena vatra. Oko 1300 sati primjećena je jedna skupina komunistička, kako zauzima postave na putu od s. Tomići ka Trnjacima, vjerovatno sa namjerom da se sriede, prikupe i dadu odpor. I na ovu skupinu je otvorena vatra topova poslije koje se primjetilo komešanje i odstupanje u pravcu s. Trnjaci.

Djelovi zdruga toga dana bez otpora dostižu crtu: s. Potočari—s. Mukat—s. Gavrića Brdo—Brđani—Mezgrajica.

Po postignutom dnevnom cilju zdrug je zanoćio i noć je prošla bez naročitih događaja.

9. V. Produžen pokret u borbenom rasporedu za neprijateljem i oko 1200 sati zauzeta je t. 439 bez otpora. Zatim je produžen pokret sa t. 439—s. Trnjaci u pravcu: Vučijaka—Prokoša te je zdrug stigao u Ugljevik gdje je zanoćio, sa sljedećim rasporedom:

—• III. bojna T. B. na Prokošu,

— 3. p. p. na Vučijaku,

— I./5. bojna na crti: Gaj—Šarije,

— Gorska bitnica na Vučijaku,

— Povoz u Ugljeviku.

10. V. Zdrug je bio na odmoru u Ugljeviku. Vršeno je prikupljanje podataka i razviđalo se u pravcu: s. Begutovo—Zabrđe—Ravno Polje—Suho Polje—Jablangrad. Na neprijatelja se nije naišlo, ali je po svim prikupljenim podacima utvrđeno, da se je povukao u toku noći 8./9. V. južno Jablangrada preko s. Dragojevića—Ravnog Polja—Jasika ka G. Čađavici i G. Dragaljevcu.
- Ovoga dana stigao je vlak iz Bijeljine sa hranom i streljivom u Ugljevik te je izvršena popuna. Usled jake kiše zdrug je povučen sa postava osiguranja i zanoćio je u Ugljeviku po kućama ostavivši samo manje-dielove kao svoje osiguranje.
11. V. Poduzimaju se šira razviđanja iz Ugljevika pravcima: Suho Polje—G. Čađavica—s. Zabrđe i Jablangrad. Oko 1300 sati uhvaćena je veza sa četnicima skupine Jeremije Lazića koji nude svoju suradnju u borbi protiv komunista. Dodeljena im je uloga i zadaća i to da zatvore puteve oko s. Begutova—Zabrđa—Obrenove Kose—Miloševca te da spriječé bjegstvo komunistu putevima u tom pravcu. Kod istih se primjećuje zadovoljstvo da su komunisti u njihovom kraju potučeni i razbijeni.
12. V. Prema prikupljenim podacima točno je utvrđeno, da se neprijatelj povukao u pravcu G. Dragaljevca i da se prikuplja na prostoru Točak na r. Stupanj a - pored toga dobijen je izvještaj da se prikuplja kod s. Ljeljenče. Vršé se razviđanja u pravcu s. Janjari—D. Trnova—Zabrđe—Marići—Točak—Ravno Polje—Siiho Polje. Po svima izvještajima neprijatelj se povukao na sjever u pravcu Save.
13. V. Poduzima se podhvat u 0800 sati iz Ugljevika obćim pravcem,; G. Čađavica—G. Dragaljevac—Točak a u sljedećem razporedu:
- 3. p. p. iz Ugljevika preko Modran mosta—s. Zabrđe—s. Marići—t. 182—G. Dragaljevac—Točak.
  - III. bojna T. B. pravcem: Ugljevik—Modran most—G. Obrijež—t. 202—G. Čađavica—G. Dragaljevac.
  - I./5. bojna pravcem: Ugljevik—Dragojević—Modran most—t. 202—G. Čađavica kao zaštitnica.
  - 3. gorska bitnica sa postava Valjak (sjeveroistočno od Ugljevika) prati pokrete sviju dielova zdru-

ga, a po izbijanju ovih dielova na Tuzlansku Testu: kreće putem Modran most—t. 202—G. Dragaljevac.

Oko 1700 sati zdrug je dostigao ovoga dana crtur Kojić—škola i crkva u G. Dragaljevcu. Od mještana dobiveno izvješće da se komunisti nalaze na 600 m izpred zdruga i da su zauzeli postave za obranu, ali da se isti kolebaju. Prema ovim podacima izvršen je raspored zdruga za napad i otvaranje topničke vatre na neprijatelja. Svoje postave je neprijatelj odmah napustio koristeći zemljište i noć te se povukao u manjim skupinama u raznim pravcima ka sjeveru. Odmah su upućene jače obhodnje u cilju razviđanja izpred zdruga, koje su utvrdile da se neprijatelj povukao razbijen u pravcu sjevera. Zdrug je zanoćio u borbenom rasporedu u G. Dragaljevcu.

V. Iz sastava zdruga izlazi 3. p. p. i upućuje se pravcem: Mitrić—Marići—Koraj—Čelić za Brčko.

III. bojna T. B., I./5. bojna i 3. gorska bitnica u 0400 sati poduzeli pokret od G. Dragaljevca Tuzlanskom Testom za Bijeljину borbenim rasporedom i to:

— Predhodnica III. bojna T. B. lievo i desno od Tuzlanske Teste.

— Glavnina — povoz, 3. gorska bitnica i jedan sat Tuzlanske brigade — Testom..

— Zaštitnica I./5. bojna desno i lievo od Tuzlanske Teste.

Ovaj podhvat imao je svrhu, da se prokrstare sela Ljeljenče i Zagoni u kojima se prema izvještajima navodno prikupljaju komunisti. U toku ovog dana nije se naišlo na neprijatelja i zdrug je došao u Bijeljину oko 1600 sati, gdje je i zanoćio.

V.. Zdrug poduzeo pokret od Bijeljine do Branjčva preko Janje, sa ciljem da -se vrati u Tuzlu. Pokret je izvršen sa sljedećim rasporedom:

— I./5. bojna kao predhodnica u borbenom rasporedu desno i lievo od puta s tim, da po izbijanju na crtu Branjevina—Johovac—Begovo Polje, propusti dielove T. B., zadrži se na ovoj crti, a po tom se vrati istim, rasporedom u Bijeljину.

— III. bojna T. B. bez jedne sati u borbenom rasporedu sa obje strane puta od Janje nadire ka Branjevu prelazi dielove I./5. bojne.

— 3. gorska bitnica kreće se cestom Bijeljina—Janja—Branjevo zaštićena jednom sati Tuzlanske brigade.

—• Jedan sat T. B. kao zaštitnica putem sa obje strane puta Janja—Branjevo.

— Dielovi domdo pukovnije Tuzla iz Janje jačine 130 pušaka sa postava Gradine—t. 126—t. 111 prate i osiguravaju pokret zdruga a po povratku I./5. bojne vraćaju se u Janju.

Zdrug je izvršio pokret do Branjeva gdje je i zanoćio.

I./5. bojna poslie propuštanja dielova Tuzlanske brigade na crti Branjevina—Begovo Polje vratila se je u Janju, a po tom u Bijeljiniu bez dodira sa neprijateljem i izišla je iz sastava zdruga.

25. V. Poduzet podhvat protiv četnika pljačkaša u okolini G. Tuzle i to: Cviljevina, Kolimer, Požarnica i Čaklovići.

U podhvalu sudjelovale su: II. bojna T. B., III. bojna T. B., III. bojna domdo pukovnije Tuzla, dio pohodne bojne domdo pukovnije Tuzla, i 3. gorska bitnica VII. topničkog sklopa.

Sjeverna zaprečna skupina: II. bojna T. B. koja je imala spriječiti pljačkašima povlačenje na grebenu Majevice zaposjela je crtu: Površnica—Makin Stan—Brezovica—t. 621—Kolimer—Banj. Brdo.

Iztočna zaprečna skupina: III. bojna domdo pukovnije Tuzla, imala se postaviti u zasjedu na crti: Banj. Brdo—s. Seljublje—s. D. Hrasno—s. Kikači—zaselac Spreča—s. Kovačevići. Cilj iste je spriječavanje odmetnicima grebenom, Majevice i Jelice planine.

Napadna skupina: III. bojna T. B. i dio pohodne bojne sa Gradine i 3. gorska bitnica imala se razviti na crti: Vršani—Simin Han—s. Babina Luka te nadirati do crte: Oštra Glava (t. 526)—s. Kundakovići—s. Babina Luka—s. Debelo Brdo (t. 561).

Na pljačkaše se nije naišlo.

2. — 3. pješačka pukovnija:

1. V. Nakon što su predhodnih dana dielovi pukovnije prikupljeni u Sr. Rači obrazovana je skupina „Sjevero-

iztok", te je noću izvršeno prebacivanje postrojbi iz: Srijemske u Bosansku Raču.

2. V. Započeto je nadiranje pravcem: Velino Selo—D. i G. Brodac. U 0950 sati II. bojna 3. p. p. nailazi na drveni propust (2 S Velino Selo) koji je bio neprimjetno miniran s dvie nagazne mine. Na jednu od tih mina nagazio je nadsatnik Šikić, koji je od zadobivenih ozlieda nakon nekoliko sati umro, dok su jedan razvodnik i jedan domobran teže, a jedan domobran lakše ranjena.
Postrojbe ove skupine nadiru dalje uz osiguranje desnog boka prema s. Svinjarevcu i dostižu crtu: D. i G. Brodac—Karin Put—Dazdarevo, na kojoj crti su i zanoćile.
Vlastiti gubitci: 1 častnik poginuo i 3 domobrana ranjeno. Izgubljeno od tvoriva: 1 strojosamokres, 1 bod za strojosamokres i 1 dalekozor.
- 3. V. Postrojbe skupine sjevero-iztok krenule su sa crte: G. i D. Brodac—Karin Put—Dazdarevo i to: I. bojna: 5. p. p. sa 13. sati 3. p. p. u 0700, a II. bojna 3. p. p. u 0800 sati u streljačkom lancu pravcem: Preko Svinjarevca—Batkovića ka Donjem Crnjelovu sa jakim osiguranjem desnog boka, kamo su stigle u 1730 sati, gdje su i zanoćile.
4. V. Skupina je krenula sa crte zanoćenja u 0800 sati nadirući u borbenom rasporedu prema jugo-iztoku u pravcu Vel. Obarske i izbile su u 1445 na cestu Bijeljina—Brezovo Polje, sa nastojanjem hvatanja veze sa skupinom „Jug" iz Tuzle. Hvatanje veze se nije moglo izvršiti. Po izvršenom prikupljanju i odmoru postrojbi krenula je skupina osiguranim hodom za Bijeljinu, gdje je stigla oko 1800 sati.
18. V. 3. p. p. krenula je noćnim hodom pravcem: Gunja—Đurići—Račinovci—Jamena gdje je stigla bez ikakve zapreke.
20. V. Pokret pukovnije iz Jamene i Strašinaca pravcem: Jamena—Domuskela—Sr[em.] Rača, i Strašinci—Šumska prosjeka između Domuskele i Vinične, preko t. 81—Krčanice, s tim da se crta Grabova Gr.—Lovačka kuća imade dostići a zatim dalje nadirati ka iztoku.
22. V. U 1530 pukovnija kreće iz Sjern. Rače sa naslonom lievog krila na obalu Save i osiguranim desnim krilom i bokom prema zapadu sa zadaćom, da zaposjedne čvor

puteva Lisnik (4 Z. Sr. Rače) i spriječi prielaz komunistu u tom pravcu sa lijeve na desnu obalu Save. U svom nadiranju oko 1700 sati nailazi se kod Bele Crkve na skupinu komunista, koja se prebacuje od sjevera u pravcu Save. Smjesta je na neprijatelja otvorena vatra radi uništenja. Neprijatelj pruža ogorčen otpor sa pokušajem jurišnog prodora u više mahova na svim pravcima borbenog rasporeda, ali ne uspieva, uslied žilavog i uztrajnog otpora, te ugrožavanja njegovih krila i bokova poduzetim napadima od strane 3. p. p. Borba traje sve do 2100 sat.

Vlastiti gubitci: 3 ranjena domobrana, 1 tegleći konj ranjen. Izgubljeno: 1 konjski gunj, 2 streljivne kutije i 2 pojasnice za naboje.

Protivnički gubitci: 12 ubijenih.

23. V. U 0500 sati produženo nadiranje prema zapadu preko Lisnika prema Domuskeli. Pri nailasku predhodnice* kod rampe nedaleko Lisnika došlo je u 0700 sati do kraće oštore borbe sa komunistima koji su neprekidno pratili pokret pukovnije ka Domuskeli. Protivnik je odbijen i povukao se dublje u šumu.

II. bojna 3. p. p. kreće u pravcu Srem. Rače, dok su ostali dielovi pukovnije krenuli u pravcu Jamene. U međuvremenu dobiveni su podatci o navodnom nalaženju prikrivenog komunističkog povoza u gustišu šume na sjevernoj obali Save (4,5 JI Domuskele). Odmah je zapovjednik 3. p. p. donio novu odluku te najžurnije prikupio pukovnicu, organizirao postroj i osiguranje postrojbi za nov podhvat pronalaženja, obkoljavanja i zarobljavanja komunističkog povoza. Pukovnica krenula u novom rasporedu sa Domuskele i pretražila sve dielove šume gdje je stvarno pronađeno komunističke komore sa mnogo hrane vješto prikriveno u šumi.

Vlastitih gubitaka nije bilo.

Protivnički gubitci nepoznati.

Plien: 46 konja, 21 dvoosovnih-kola, 6 sedala, 19 ormi, 3 cerade, 5 kotlova, 2 kanti za mast, 2 bačve za mast, 49 vreća, 49 zavoja za rane, 2048 kg graha* 550 kg kukuruza, 1147 kg pšenice, 70 kg krompira, 97 kg tiesta-krpica, 957 suhe slanine, 422 kg suhog mesa, 711 kg masti, 662 kg sapuna, 42 kg soli, 40 kg šećera,

5 kg lužnog kamena. Osim toga 1 kola natovarena s raznim muškim i ženskim rubljem, većom količinom šibica, čaturica, zdjelica, žlica, viljuška, noževa i 10 baterija za džepne lampe, nekoliko pari starih cipela i 1 par starih čizama. •

3. — 6. pješačka pukovnija:

9. V. Vodnik Blaž Mijić iz 15. sati 6. p. p. upućen je kao teklić za prenos službene pošte iz stožera pukovnije za zapovjedništvo skupine Jug u Ugljeviku. Na cesti između Suhog Polja i Ravnog Polja ovaj je teklić zarobljen skupa sa službenom poštom i motorkotačem.
10. V. Upućena polubojna iz I. bojne 6. p. p. u Ravno Polje radi osiguranja vlaka za Ugljevik. Na neprijatelja se nije naišlo.
12. V. U 0930 krenula je polubojna radi zatvaranja pravca Humke—Suljin Han. Na neprijatelja se nije naišlo.
Ovoga dana javilo se u stožer 1 dočasnik i 12 domobrana koji su bili zarobljeni po komunistima 28. IV. o. g. na uporištu Popovi.
13. V. Napadnut je vlak na pruzi Šid—[Srern.] Rača kod Morovića te je po komunistima zarobljeno u vlaku 3 domobrana koji su se vratili pošto su prethodno posve skinuti.
Izgubljeno: 3 cjelokupne odjevne opreme, 2 gunja, 2 šatorska lista, 1 čaturica i 1 zdjelica.
14. V. U 1300 sati krenula polubojna vlakom za Ugljevik radi nošenja namirnica za posadu u Ugljeviku. Na neprijatelja se nije naišlo.
Ovoga dana javilo se u stožer 4 domobrana koji su bili zarobljeni 28. IV. o. g. na uporištu Amajlije.
20. V. Krenuo je stožer pukovnije sa svima dielovima pravcem: Bijeljina—Dvorovi—Trnjaci—Brodac—t. 81—t. 82—Galištak radi razviđanja i nasilnog krstarenja. Na neprijatelja se nije naišlo.
21. V. Polubojna krenula je prvim vlakom za Jabanušu odakle u borbenom rasporedu do Suhog Polja uz željezničku prugu. Na neprijatelja se nije naišlo.
22. V. U 2300 sata krenuo je stožer pukovnije sa svojim dielovima pukovnije pravcem: Bijeljina—Dvorovi—Trnjaci—Ružin Han—Brodac—t. 81—t. 82—Galištak radi zaposjedanja obala. II. bojna je naišla na zasjedu.

Vlastiti gubitci; 1 domobran poginuo.

Protivnički gubitci nepoznati.

29. V. U 0600 sati krenula je I. bojna pravcem: Bijeljina—Janja—Branjevo, radi razviđanja i nasilnog krstarenja kao i radi prienosa namirnica za posadu Branjevo. Na neprijatelja se nije naišlo.

III. bojna razviđa zemljište južno od Bijeljine pravcem: Patkovača—Čiperovine[^]—Leskovac—Kojčinovac.. Na neprijatelja se nije naišlo.

B. — KOD 4. PJEŠAČKE DIVIZIJE:

17. V. Poduzet zajednički podhvat domobranstva i četnika protivu komunista u s. Cečavi (14 SZ Teslić). Učestvuje I. bojna 8. p. p. ojačana sa 2 gorska topa, te jedna sat domdo bojne Teslić.

Komunisti nepoznate jačine povukli se iz Čečave prema Kulašima prije nego što je napad odpočeo, tako da su bili tučeni samo s topovima u povlačenju.

Vlastiti gubitci: 1 vodnik poginuo (nesretnim slučajem).

Protivnički gubitci nepoznati.

22. V. Radi protjerivanja komunista koji su se u nepoznatoj jačini nalazili na području Kulaši—s. Cečava poduzet je u zoru zajednički podhvat sa četnicima. Učestvuju: I. bojna 8. p. p. ojačana sa 2 gorska topa i 6. sat 8. p. p.

Bojna iz Teslića nastupala je pravcem: Teslić—Ukrnjica—Čečava. 6 sat 8. p. p. nastupala je pravcem: Rudanka—Ljeskova Voda—s. Stanari.

- Četnici Ljubičke brigade podpomognuti 6. sati 8. p. p. ušli su u s. Kulaše, a I. bojna 8 p. p. u s. Ukrnjicu. Bojna nije produžila dalje ka s. Čečavi, jer je kod četnika nastupio nesporazum te isti nisu produžili dalji pokret.

- 29.. V. U cilju uništenja komunista, nepoznate jačine, koji su na prostoru Željezno Polje—Zenica zatvorili cestu Zepče—Zenica i ugrozili prugu Brod—Sarajevo, a čija je predhodna namjera bila da se preko r. Bosne prebace na desnu obalu, poduzet je podhvat njemačkih i naših snaga pod zapovjedništvom 370. njemačke pukovnije.

Od naših snaga učestvovali su: I. bojna 8. p. p. ojačana sa jednim gorskim topom i jednim dojavnim rojem 15. sati 8. p. p.

I. bojna krenula je u 0400 sati iz s. Komušine pravcem: Komušina—Rajševa—Vraška—Kundalež sa ciljem da na crti: t. 880—Orčevići—Balačići zatvori prostor Željeznog Polja prema sjeverozapadu i tako zaprieči možebitni bieg komunista.

Zadatak 370. njemačke pukovnije bio je da sa sjevera iz Žepča i sa juga iz Vranduka nadiru ka Željeznom Polju i tu unište neprijatelja.

U 0930 sati I. bojna 8. p. p. izbija na položaje kod Kundaleža. Tu primjećuje komuniste koji su odstupali iz oblasti Željeznog Polja kroz s. Boriće i Jabučicu u zapadnom i sjevero-zapadnom pravcu. Jačina komunistička oko 2—3.000 dobro oboružanih ljudi. I. bojna iznenadnom strojničkom, bacačkom i topničkom, vatrom napada komuniste, koji su se dielom dali u bjegstvo a dielom prihvatili nametnutu borbu dajući žilav odpor. Borba je trajala celog dana. Uslied jakog odpora komunista bojna nije bila u mogućnosti da produži dalje nadiranje određenim, pravcem, već je bila primorana da vodi borbu sa nadmoćnim komunističkim snagama. Tokom noći komunisti pokušavali obkoliti I. bojnu 8. p. p. sa sviju strana, te je došlo do žestoke borbe u kojoj blizkoj borbi su svi juriši i upadi komunista odbijeni našom zaprečnom vatrom, te ručnim bombama.

30. V. Pred zoru komunističke navale su postepeno slabile tako da su isti do zore odstupili preko r. Blatnice i r. Usore u pravcu s. Mladikovine i dalje ka Očaušu.

Vlastiti gubitci: 2 poginula i 8 ranjenih. Osim toga 3 domobrana ranjena nesretnim slučajem.

Protivnički gubitci: 40—50 ubijenih, te preko 100 ranjenih.

II. IZKUSTVA:

U okolini Bijeljine komunisti imaju podršku u samom narodu, koji ih obavještava o kretanju naših snaga, te otvorenu borbu sa jačim našim snagama izbjegavaju, a vrše napade, dočekujući u zasjedama, na dielove brojčano slabije. Iz ovih razloga podhvati u okolini Bijeljine ostali su u većim slučajevima bez naročitih uspjeha.

U koliko komunisti napadaju naše jače posade, onda u tim napadima upotrebljavaju jake prema našim posadama nadmoćnije snage. Podhvate provode tako, da manje posade vezuju čestim prepadima a istovremeno vrše glavni napad na koju našu važniju posadu.

Usljed vrlo dobro razvijene dojavne službe kod komunisti, podhvate treba poduzimati iznenadno i bez dugog pripremanja.

Prilikom krstarenja i podhvata dielovi naših snaga morali bi biti jači, lako pokretljivi i nevezani za posadna mjesta, a u podhvatima dati im više slobode da se upravljaju prema stanju kod neprijatelja.

Iz manjih podhvata u zajednici sa četnicima stečeno je iskustvo, da se ne može na njih osloniti u izvršenju rada i u "vremenu.

ZAPOVJEDNIK

general Iser

Iser

REGISTAR

A

Adamović Dušan — 113;
 Adrovići — 20, 99;
 Aganović Muharem — 733;
 Ahmetović Zećir — 779;
 Albanija — 155, 186, 461;
 Ambrosio Vittorio — 665, 666;
 Amico Giuseppe — 464, 500, 501,
 502, 517, 518, 519, 520, 521, 522,
 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529,
 531, 532, 534, 535, 536, 537, 538,
 546, 548;
 Andrijevića — 145, 146, 419, 455;
 Antončić Milan-Velebit — 38, 178;
 Atlagić Milan — 165, 189, 191, 192,
 330, 331, 333, 334;
 Avtovac — 350, 353, 429, 704;

B

Babajići — 101;
 Babić Ljubo — 119;
 Babić Radomir — 28;
 Babina — 21, 93;
 Babović Rešid — 690, 751;
 Bačkonja Đuro — 152, 298;
 Bačvice — 609;
 Bačović Petar — 364, 464, 553, 694;
 Bajd (ust. ppukovnik) — 715, 722;
 Bajić Slobodan-Paja — 323, 325;
 Bajir — 208;
 Bakić (k. 1444) — 67, 68, 69, 232,
 252, 764, 793, 797;
 Bakić Mitar — 16, 19, 42, 70 125
 129, 258;
 Bakić Radivoje — 186;
 Bakračušić — 755;
 Balačići (s.) — 649, 651, 775;
 Banići — 171;
 Banija (predeo) — 135, 352, 357;
 Banjača (brdo) — 81;

Banja Luka — 214, 488, 580;
 Baračići (s.) — 311;
 Bare (s.) — 33, 142, 145, 185, 186;
 Barice (s.) — 94, 100, 102, 112, 169,
 171 234 250'
 Bastasi (s.) — 120, 121, 123, 124, 138,
 283, 290, 294, 295, 670;
 Bašanje Brdo — 184;
 Bašci (s.) — 720;
 Bašić dr Mujo — 695;
 Bašić Rade — 153;
 Bataljon treći Osme banijske NOU
 brigade — 659;
 Bataljon četvrti Pete crnogorske
 NOU brigade — 349;
 Bataljon prvi Druge dalmatinske
 " NOU brigade Druge proleterske
 divizije — 66, 67, 122, 123;
 Bataljon drugi Druge dalmatinske
 NOU brigade Druge proleterske
 divizije — 68, 122, 123;
 Bataljon glamočki — 31;
 Bataljon prvi Šeste istočnobosanske
 NOU brigade — 483;
 Bataljon drugi Šeste istočnobosan-
 ske NOU brigade — 483;
 Bataljon prvi Treće krajiške NOU
 brigade — 29, 30, 164, 169, 178,
 179, 189, 190, 192, 195, 249, 250,
 326, 331, 332, 334;
 Bataljon drugi Treće krajiške NOU
 brigade — 23, 29, 30, 82, 166, 169,
 249, 319, 335, 337, 342;
 Bataljon treći Treće krajiške NCTJ
 brigade — 22, 24, 29, 165, 168,
 249, 250, 336, 337, 340;
 Bataljon četvrti Treće krajiške NOU
 brigade — 23, 24, 29, 30, 164, 171,
 174, 195, 250, 341, 344;
 Bataljbn prvi Pete krajiške (Ko-
 zarske) NOU brigade — 205, 212;
 Bataljon četvrti Pete krajiške (Ko-

- zarske) NOU brigade — 206, 212;
 Bataljon prvi Šeste krajiške NOU brigade — 72, 73, 104, 113;
 Bataljon drugi Šeste krajiške NOU brigade — 73, 74, 104, 105, 113, 135;
 Bataljon treći Šeste krajiške NOU brigade — 73, 74, 104, 105, 113, 213;
 Bataljon četvrti Šeste krajiške NOU brigade — 73, 74, 104, 106, 113, 114;
 Bataljon treći Sedme krajiške NOU brigade — 85;
 Bataljon treći Osme krajiške NOU brigade — 316;
 Bataljon treći Devete krajiške NOU brigade — 254;
 Bataljon prvi Dvanaeste krajiške NOU brigade — 176;
 Bataljon drugi Dvanaeste krajiške NOU brigade — 396;
 Bataljon prvi Petnaeste (Prve) majevičke NOU brigade — 188, 231;
 Bataljon prvi Prve proleterske brigade Prve proleterske divizije — 20, 44, 61, 100, 111, 143, 145, 150, 195, 202, 216, 235, 244;
 Bataljon drugi Prve proleterske brigade Prve proleterske divizije — 20, 44, 97, 111, 142, 143, 144, 145, 150, 177, 202, 235, 244;
 Bataljon treći Prve proleterske brigade Prve proleterske divizije — 20, 44, 110, 145, 150, 165, 202, 235, 244, 250, 280, 796;
 Bataljon četvrti Prve proleterske brigade Prve proleterske divizije — 20, 44, 45, 111, 143, 144, 145, 150, 202, 235, 244, 337;
 Bataljon peti Prve proleterske brigade Prve proleterske divizije — 97;
 Bataljon šesti Prve proleterske brigade Prve proleterske divizije — 8, 20, 34, 44, 45, 98, 110, 111, 144, 145, 150, 179, 216, 235, 244, 245, 280, 796;
 Bataljon prvi Druge proleterske brigade — 294;
 Bataljon drugi Druge proleterske brigade — 68, 653;
 Bataljon treći Druge proleterske brigade — 68, 71, 125, 611;
- Bataljon četvrti Druge proleterske brigade — 68, 125;
 Bataljon peti Druge proleterske brigade — 71, 611;
 Bataljon ribnički — 17, 31, 104, 105;
 Bataljon četvrti Treće sandžačke NOU brigade — 216, 222, 225, 226;
 Bataljon prvi Vojvodanske NOU brigade — 332;
 Bavljača (šuma) — 765;
 Begov Han — 769, 773, 775;
 Begovina — 123;
 Begutovo Selo — 199, 414;
 Bela Crkva — 830;
 Beleni — 120, 121, 122, 138;
 Beli Krš — 20;
 Benakovac — 108;
 Berane — 34, 35, 36, 92, 103, 110, 131, 132, 143, 147, 419, 569;
 Bereg (s.) — 780;
 Bezuje — 674;
 Bihać — 308;
 Biela — vidi Bjela (G. i D. kod Konjica);
 Bijela Borika — 44;
 Bijela Trla — 44, 100;
 Bijelo Polje — 35, 91, 92, 100, 101, 103, 110, 111, 130, 131, 132, 133, 136, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 165, 179, 193, 201, 202, 207, 221, 223, 224, 225, 237, 250, 258, 342, 419, 436, 439, 450, 463, 499, 524, 553, 622, 650;
 Bijeljina — 198, 368, 378, 390, 434, 578, 820, 833;
 Bijov Grob — 44, 100, 227;
 Bilalbegović Hazin — 140;
 Bileća — 154, 238, 248, 363, 382, 420, 424, 429, 446, 461, 462, 503, 512, 513, 556, 557, 558, 559, 563, 575, 689, 748, 751, 752, 753;
 Biličić (s.) — 311;
 Bilić Koloman — 745;
 Bilić Nikola — 778;
 Bioce (s.) — 509, 513;
 Biokovo — 350, 565, 621, 631;
 Birač — 322;
 Biroli Pirzio — 446, 492, 584, 640, 643, 644, 666, 667;
 Bistrica — 34, 39, 223, 390, 470, 472, 711;
 Bistrica (Sr.) — 89, 90, 91, 138, 393»
 411, 651;
 Bižić Đuro — 199;

- Bjela (G. i D. kod Konjica) — 697;
 Bjelasića (pl.) — 148, 250;
 Bjelemić (Odžaci) — 397, 70«;
 Bjelici — 122;
 Bjelobučje — 605, 609;
 Biagaj — 18, 388, 429, 471, 472, 705, 735;
 Blagojević Obren — 187;
 Blatnica (s.) — 769;
 Blato (na Korčuli) — 355, 603;
 Bliškovo — 100, 227, 234;
 Blizna — 513;
 Boan — 33, 568;
 Bobovo — 69, 677;
 Bodigora Vasilije — 132;
 Bogdanović Ilija — 323;
 Bogunović Brana — 31;
 Bogunović Uroš — 73, 76, 106, 115, 153;
 Bojčino Brdo — 370, 377;
 Bojić Bogoljub — 323;
 Bojište — 169, 336;
 Bojović Strado — 38;
 Bojska (s.) — 652;
 Bokan Drago — 113;
 Boković Mihailo — 186;
 Boljanići (s.) — 7, 20, 23, 84, 93, 98, 110, 168, 171, 215, 231, 232, 236, 249, 250, 252, 299, 302, 515, 566, 746, 782;
 Boljano-vići — 47, 63, 237;
 Boljogradina. — 188, 204;
 BorCane — 234, 235;
 Boričevac — 308;
 Borje (s.) — 791, 802, 809;
 Borova Glava — 101, 180, 195, 235;
 Bosanska Dubica — 206, 421;
 Bosanska Gradiška — 205, 206;
 Bosanska Krajina — 134, 287, 308, 352;
 Bosanska Krupa — 74, 105, 135, 141, 210, 308, 396, 437;
 Bosanska Rača — 198;
 Bosanski Novi — 74, 140, 205, 210;
 Bosanski Petrovac — 74, 104, 105, 135, 158, 208, 209, 210, 314, 398;
 Bosansko Grahovo — 18, 130, 135, 213, 219, 297, 314, 703;
 Bosna (r.) — 670;
 Bosoća (s.) — 681;
 Bošković Blagota — 468, 498;
 Bošković Jova — 323;
 Bošnjaci — 106;
 -Božović Božo — 79;
 Brajkovača — 228, 234;
 Branješci (s. kod Glamoča) — 312;
 Bravsko — 104, 208, 213;
 Brazda — 20;
 Brčko — 199, 580;
 Brdo (s. kod Glamoča) — 312;
 Bregava — 503;
 Brestovo — 605;
 Brezna (s.) — 102, 195, 196, 202, 203, 225, 260;
 Brezovica — 20;
 Brgaševići — 44;
 Brigada sedma banijska Sedme NOU divizije — 299, 300, 301, 302, 371, 657;
 Brigada osma banijska Sedme NOU divizije — 246, 251, 299, 300, 301, 607;
 Brigada šesnaesta banijska Sedme NOU divizije — 46, 90, 137, 138, 156, 187, 299, 300, 301, 303, 687, 714, 719;
 Brigada četvrta crnogorska proleterska — 550, 607, 627, 640, 753;
 Brigada peta crnogorska Treće NOU divizije — 27, 107, 126, 315, 385, 597, 607, 618, 645, 671;
 Brigada prva dalmatinska Treće NOU divizije — 233, 259, 359, 374, 408, 597, 645, 657, 756;
 Brigada druga dalmatinska Druge proleterske divizije — 61, 62, 64, 66, 68, 93, 120, 121, 122, 123, 124, 216, 2,17, 236, 257, 622, 657;
 Brigada treća dalmatinska Devete NOU divizije — 9, 35, 91, 93, 94, 110, 204, 223, 250, 262, 279, 283, 299, 300, 301, 303, 371, 611, 631, 657, 659, 782;
 Brigada četvrta dalmatinska Devete NOU divizije — 385, 631;
 Brigada peta dalmatinska Devete NOU divizije — 385;
 Brigada šesta istočnobosanska NOU — 8, 10, 31, 41, 61, 62, 63, 64, 65, 80, 84, 91, 93, 94, 98, 110, 168, 188, 204, 230, 246, 283, 285, 290, 295, 297, 321, 358, 371, 417, 422, 485, 598, 607, 611, 657, 782, 796;
 Brigada deseta hercegovačka Treće NOU divizije — 137, 468, 549, 602, 626, 655, 753, 756;
 • Brigada prva krajiška Pete NOU

- divizije — 32, 157, 221, 225, 439, 451, 737;
- Brigada druga krajiška Četvrte NOU divizije — 31, 157, 213, 649, 752;
- Brigada treća krajiška Prve proleterske divizije — 8, 9, 10, 22, 29, 33, 35, 36, 37, 41, 63, 64, 65, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 91, 92, 94, 110, 144, 164, 168, 171, 178, 179, 180, 193, 194, 201, 202, 207, 216, 221, 225, 227, 228, 234, 235, 237, 241, 249, 258, 279, 283, 284, 285, 295, 300, 301, 319, 336, 341, 350, 485, 509, 511, 607, 611, 659, 697, 794;
- Brigada četvrta krajiška Pete NOU divizije — 158;
- Brigada peta krajiška (kozarska) Četvrte NOU divizije — 134, 205, 210, 212, 213, 256, 572, 588, 595, 605;
- Brigada šesta krajiška Četvrte NOU divizije — 72, 73, 104, 108, 113, 134, 135, 140, 207, 208, 209, 254, 255, 256, 310, 311, 313, 439;
- Brigada sedma krajiška Pete NOU divizije — 33, 34, 69, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 91, 116, 154, 171, 250, 485, 595, 655;
- Brigada osma krajiška Četvrte NOU divizije — 141, 214, 298, 308, 315;
- Brigada deveta krajiška Desete NOU divizije — 17, 31, 253, 256, 439;
- Brigada deseta krajiška Desete NOU divizije — 18, 43, 135, 213, 254, 310, 312, 313, 385, 439;
- Brigada jedanaesta krajiška Desete NOU divizije — 207;
- Brigada dvanaesta krajiška Četvrte NOU divizije — 31, 43, 105, 108, 135, 140, 207, 208, 209, 212, 213, 254, 255, 256, 398, 439;
- Brigada petnaesta (Prva) majevička NOU — 63, 80, 89, 137, 156, 187, 204, 230, 262, 279, 290, 295, 321, 358, 472, 607, 611, 796;
- Brigada prva proleterska Prve proleterske divizije — 8, 9, 10, 19, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 44, 61, 62, 63, 64, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 91, 92, 94, 96, 99, 109, 110, 136, 142, 149, 177, 178, 179, 180, 193, 194, 201, 202, 207, 216, 227, 228, 229, 234, 237, 243, 253, 273, 280, 283, 285, 290[^], 295, 337, 443, 455, 485, 509, 598, 607, 611, 782, 794;
- Brigada druga proleterska Druge proleterske divizije — 27, 62, 66, 71, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 156', 187, 188, 245, 252, 253, 273, 279', 285, 294, 295, 607, 611, 621, 622', 646, 656;
- Brigada četvrta proleterska Druge proleterske divizije — 27, 62, 127, 154, 257, 263;
- Brigada prva sandžačka NOU — 314, 598;
- Brigada treća sandžačka Prve proleterske divizije — 8, 9, 10, 19, 23, 29, 33, 34, 35, 37, 41, 44, 63, 64', 66, 67, 68, 69, 77, 84, 91, 93, 94, 100, 101, 102, 110, 120, 121, 122, 123, 124, 144, 204, 216, 221, 224, 227, 228, 234, 237, 241, 300, 302[^], 337, 443;
- Brigada prva vojvodanska NOU — 321, 324, 745, 820;
- Brigada druga vojvodanska NOU — 578;
- Briševo — 74;
- Brković Savo — 307;
- Brod (s.) — 90, 120, 123, 124, 131^{..}, 156, 414, 445, 709, 711;
- Brodac (G. i D.) — 829;
- Brodarec dr Ivo — 47;
- Brodarevo — 39, 40, 92, 110, 131, 142, 146, 149, 197, 222, 224, 227, 450, 455, 486, 508, 553, 590;
- Broz Josip-Tito — 7, 16, 431, 782;
- Brusna — 188;
- Brvanci — 388, 394;
- Brvenica — 30, 84, 93, 110, 168, 169, 171, 249, 251, 301, 302;
- Bubonja Blagoje — 186;
- Bučija — 68, 283;
- Bučje — 93;
- Budimlić Japra — 74, 213;
- Bugojno — 801, 804;
- Bukovac — 396;
- Bukovac (s. kod Kruševa) — 775
- Bukovik — 29;
- Bulatović Mića — 155;
- Bulovića Staje — 816;
- Buljan Vice — 695;
- Buna (s)" — 576;
- Bunovi — 68, 122, 229, 233, 243;
- Burić Savr*

Burenj (brdo) — 102, 177, 178, 180,
194, 197, 225;
Burenjski Do — 102, 171;
Busak — 755;
Busovača — 744, 805;
Bušnje — 8;

C

Carevo Guvno — 423, 433;
Castellani Vittorio — 495;
Cavtat — 603;
Cazin — 130;
Cer — 180, 194, 196, 197, 202, 319;
Cerik — 824;
Cerovo — 102, 103, 165, 177, 178,
179, 193, 194, 195, 196, 201, 202,
203;
Cetinje — 148;
Cim (s.) — 691;
Crkvice (u Pivi) — 285;
Crkvina — 154;
Crna Gora — 1(16, 126, 128, 154,
155, 217, 218, 238, 246, 247, 257,
269, 420, 424, 461, 490, 503, 559,
582, 591, 601, 615, 643, 661, 662,
678);
Crna Gora (s.) — 681;
Crni Vrh (k. 1320 kod Potpeća) —
811, 813;
Crni Vrh (kod Foče) — 565;
Crni Vrh (kod Glamoča) — 739;
Crni Vrh (kod Pljevalja) — 9, 19,
44, 251;
Crni Vrh (k. 1113) — 122, 125, 188,
232;
Crnici (M. i V.) — 382;
Crnjanica (s.) — 194, 196, 203;
Crvanj (pl.) — 698;
Cvetic Branko — 132, 133, 148;

Č

Čadavica — 74, 105;
Čajniče — 36, 65, 80, 81, 83, 84, 204,
223, 230, 231, 237, 245, 434, 436,
443, 472, 483, 485, 486, 507, 508,
511, 515, 553, 667, 675, 742, 743,
746, 773, 775, 781, 782, 789;
Čapljina — 463, 468, 536, 545, 621;
Čaprazlije — 740;
Čarakovo — 74;
Čardak — 17;-
Čauševići — 223;
Cečava — 832;
Celar Zdravko — 288;

Celebić — 66, 67, 68, 69, 84, 93,
215, 229, 231, 232, 233, 237, 243,
253, 283, 285, 338, 598, 611, 655'
657, 669, 687, 763, 790, 792, 793,
796, 797, 801, 808, 809, 811, 814;
Celić (s.) — 199;
Čelina (s.) — 44, 100, 235;
Čemerno — 92, 109, 132, 248, 321,
350, 353, 355, 359, 360, 364, 374,
430, 432, 480, 603;
Čerkezi (s.) — 525, 526;
Červenja Petar — 323;
Čipuljčić (s.) — 804;
Čokarlinsko Brdo — 226;

e

Ceotina (r.) — 23, 29, 35, 64, 66, 93,
110, 124, 215, 232, 237, 251, 282,
300, 301, 302, 338, 566, 587, 590,
595, 597, 598, 608, 655, 678, 682,
760, 764, 802;
Cetenište — 790, 808;
Cetković Mihailo — 186;
Cetković Petar-Pero — 109, 314, 699;
Čiskići — 73;
Čore — 74;
Coslije — 311;
Cosović Rade — 121, 125;
Cuk Avdo — 318, 320;
Curevo — 68, 123, 138, 283, 290,
321, 431, 432, 453, 646, 677;
Čurgüz Ljubiša — 173, 344;
Čurguz Steva — 43;

D

Dabar — 099;
Danilovgrad — 475;
Dapčević Peko — 16, 42, 61, 62, 64,
70, 107, 125, 128, 130, 155, 248, 279;
Dasić Vuk — 186;
Dazdarevo — 829;
Debela Ljutina — 68;
Dekare (s.) — 29;
Dernečište — 430;
De Stefanis (ital. gen.) — 592, 678;
Diesener (ital. pukovnik) — 644;
Dikanj — 67;
Dikić Drago — 161, 163, 201;
Dimitor (brdo) — 207;
Dinara (pl.) — 816;
Divin — 753, 756;
Divizija treća NOU — 28, 156, 286,
349, 364, 375, 419, 540, 621, 655,
699;

- Divizija četvrta slavonska NOU — 31, 43, 58, 104, 108, 134, 140, 205, 207, 253, 255, 297, 310, 416;
 Divizija peta krajiška NOU — 18, 156, 256, 308, 605, 649, 651, 660, 670, 769, 816;
 Divizija sedma banijska NOU — 28, 62, 137, 246, 251, 252, 258, 299, 393, 411, 430, 781;
 Divizija deveta dalmatinska NOU — 28, 259, 260, 544, 611, 622, 692;
 Divizija deseta krajiška NOU — 17, 31, 58, 207, 212, 397, 816;
 Divizija dvanaesta NOU — 207, 309;
 Divizija prva proleterska — 7, 8, 11, 12, 14, 29, 33, 35, 38, 39, 61, 62, 63, 68, 77, 91, 96, 99, 130, 131, 136, 139, 142, 146, 177, 179, 181, 182, 184, 193, 197, 207, 227, 229, 236, 237, 241, 249, 251, 262, 279, 281, 282, 284, 290, 294, 300, 302, 321, 419, 568;
 Divizija druga "(proleterska — 15, 28, 30, 41, 66, 70, 71, 77, 107, 120, 125, 126, 139, 154, 184, 197, 248, 251| 257, 419, 431, 540, 544, 568, 617, 618;
 Divizion brdski Prve proleterske udarne divizije NOVJ — 38;
 Doboј — 470;
 Dobrakovo — 142, 144;
 Dobra Voda — 99, 100;
 Dobri Do — 677;
 Dobrilovina — 227;
 Dobrinje — 145;
 Dobrljin — 212;
 Dobro Polje — 47, 471, 687, 708, 714, 781, 805;
 Dobrun — 472, 476;
 Doglode (s.) — 649, 651;
 Doljani — 108, 109;
 Domanik Roman — 761, 768;
 Domanovići — 382;
 Domuskela — 830;
 Donja Bioča (s. kod Visokog) — 723;
 Donja Morača — 34, 184;
 Donja Vrača — 719;
 Donje Brdo (kod Foče) — 370, 377;
 Donje Lipovo — 154, 172, 186;
 Donje Vukovsko — 572;
 Donje Zabrdе — 199;
 Donji Ifsar — 789;
 Donji Lapac — 308;
 Donji Studenci — 733;
 Donji Strbci — 109;
 Donji Vakuf — 458, 770, 805;
 Doribaba — 388;
 Došen Ilija — 153;
 Dozet Dušan — 89;
 Dragaši — 169;
 Dragnić — 17;
 Dragnić Podovi — 311;
 Dragčeva — 67, 68, 232, 437, 440, 781;
 Dragojlov (general NDH) — 701;
 Dragolovci — 605;
 Drapnici — 246;
 Drašković (četnik) — 364;
 Draškovina — 35, 44;
 Dražljevo — 699;
 Drenović Uroš — 31;
 Drežanka (r.) — 524, 534, 536, 622, 624, 634;
 Drežnica — 522, 523, 543, 544, 545, 621, 622, 630, 633, 635, 636;
 Drina (r.) — 7, 8, 10, 15, 41, 63, 64, 66, 68, 77, 78, 79, 80, 90, 93, 96, 97, 110, 120, 121, 122, 123, 124, 188', 243, 283, 295, 296, 342, 368, 438, 615, 656, 709, 723, 724, 781, 782;
 Drobunjaci — 69;
 Drobnjak Bogić — 186;
 Drvar — 158, 214;
 Dubac (s.) — 29;
 Dubljevići — 752;
 Dubočica — 590;
 Dubovi — 123;
 Dubrava (s.) — 29, 282, 313, 354, 653;
 Dubrovnik — 350, 366, 375, 386, 411, 464, 481, 513, 594, 603, 657, 680, 690, 752, 757;
 Dubrutović Gojko — 186;
 Dude Branko — 204; .
 Duga — 100, 365;
 Dujmovići (s.) — 719;
 Dulovine — 184;
 Durmitor — 615, 673;
 Duvno — 129, 275, 617, 618, 621;
 Dužice — 525, 526;
 Duži (s. kod Trebinja) — 692;
 Dvor — 358;
 Dvorište — 122;

D

- Dedevo — 90, 120, 123, 137, 138;
 Dilas Milovan-Dido — 155;
 Đokić J. Vojislav — 138, 139;
 Đorđević Ljubica — 307;

Đujić Momčilo — 31, 135, 816;
Đuličani (s.) — 312, 737;
Đurđević Dane — 238;
Đurđevića Tara — 251, 302, 566, 595;
Đurđić Košta — 186;
Đuričić Blažo — 318;
Đurić Ljubodrag — 27, 68, 188, 215,
233, 246, 252, 262;
Đurić Niko — 298;
Burišić Pavle — 33, 66, 69, 102, 132,
133, 148, 155, 185, 186, 187, 225,
463, 663, 664, 666;

DŽ

Džafer — 431;
Dželilovac — 605;

E

Egić Dušan — 152;
Egić Milan — 177;

F

Fajtovci — 114;
Fališi — 282, 598;
Falovići — 394, 711;
Fazlagića Kula — 699, 754;
Filipović Sulejman — 415;
Foča — 36, 63, 64, 67, 71, 77, 78, 79,
80, 81, 84, 89, 90, 92, 93, 94, 110,
123, 124, 137, 138, 233, 237, 243,
245, 253, 282, 356, 359, 360, 370,
377, 379, 381, 389, 390, 394, 396,
398, 414, 419, 421, 422, 425, 433,
434, 436, 437, 438, 440, 441, 443,
445, 446, 450, 453, 470, 472, 483,
506, 511, 514, 563, 565, 570, 575,
611, 639, 645, 646, 702, 704, 706,
707, 709, 718, 724, 725, 759, 771,
782, 792, 801, 811;
Fojnica — 364, 429, 698, 752;
Fruška Gora — 442;

G

Gacko — 28, 238, 248, 259, 350, 354,
355, 360, 363, 429, 453, 464, 480,
510, 513, 545, 549, 559, 563, 621,
623, 690, 696, 698, 704, 732, 751,
752, 753;
Garčević Gojko — 187;
Gaščić (pukovnik NDH) — 800, 804;
<Javriljčenko Aleksandar — 38;
Gerzovo — 17, 208;

Gianuzzi (ital. gen.) — 355, 559;
Gilnoge (s.) — 319;
Gizdić Josip — 165, 189, 190, 192,
330, 331, 332, 334;
Giamoč — 31, 115, 158, 310, 311, 312,
313, 433, 687, 702, 703, 735, 736,
737, 738, 739, 781, 815, 817;
Glamočevići — 41;
Glamočko Polje — 31;
Glavice — 310, 312, 737, 738, 817;
Glavičani (s.) — 679;
Glavni štab NOV i PO za Crnu
Goru i Boku — 41;
Glavni štab NOV i PO Hrvatske —
308;
Glisnica — 19, 22, 84, 93, 97, 110,
168, 171;
Glušci — 354;
Gojakovići — 102;
Goleš Planina — 329, 642;
Golija — 312, 364, 752;
Goli Vrh — 80, 81, 82, 187, 230;
Golubić — 297;
Gomile — 33;
Goranci — 524, 526, 543, 545, 622,
691, 693;
Goransko (s.) — 286, 374, 375;
Goražde — 7, 8, 10, 36, 63, 64, 65, 78,
80, 83, 92, 93, 96, 97, 110, 188, 204,
215, 231, 232, 351, 356, 436, 440,
447, 507, 578, 579, 702, 742, 743;
Gorica — 19, 44, 100, 590;
Gorinja — 108;
Gornja Sela (kod Bijelog. Polja) —
110, 145;
Gornja Vinča — 371, 377, 705, 780;
Gornje Kašće — 692^
Gornje Lipovo — 154, 155, 171;
Gornje Polje — 41, 107, 365, 576,
597;
Gornje Selo (kod Dobrakova) —
142;
Gornji Dragaljevac — 826, 827;
Gornji Vakuf — 618, 656, 773, 804;
Gospić — 404;
Gostilje Martiničko — 564;
Gostun — 40;
Gostuša (s.) — 692;
Gotovuša — 9, 20, 99;
Grab — 35, 40, 44, 100, 225, 251,
284, 321;
Gračanica (r.) — 699;
<Gračanica (s.) — 364;
Gradac (brdo kod Nikšića) — 42;

Gradac (s. kod Pljevalja) — 68, 279, 282, 300, 302, 303, 639, 654, 659, 670, 672, 677, 769, 771; '

Gradac (s. kod Stožera) — 102;

Gradac (s. kod Rame) — 626;

Gradac (k. 909) — 89;

Gradina (k. 1186) — 312;

Gradina (brdo kod Goražda) — 97, 98, 100;

Gradina (k. 1208) — 179, 202;

Gradina (kod Zavajita) — 68, 123;

Gradina (kod Bijelog Polja) — 142;

Gradina (na Korčuli) — 481;

Grahovo — 413, 446;

Grančarevo — 195, 224, 613;

Granica — 19;

Grčka' — 155;

Grebak — 382;

Grkovac — 586;

Grkovci — 297;

Grmeč (pl.) — 437;

Grubor Mirko — 43;

Grude — 694;

Grupa drinska operativna — 187, 215, 230, 243, 295, 781, 792, 794;

Grupa unska operativna — 457;

Grupa *prva* Vojvodanskih partizanskih udarnih bataljona — 160, 162;

Grupa druga Vojvodanskih partizanskih udarnih bataljona — 160, 162, 198, 567;

Gubin (s.) — 816;

Gurići — 122;

Guskovina — 123;

Ovnište — 65;

Guzina Tomo — 695;

Gvozd — 104, 743;

H

Hadžiefendić Muhamed — 441;

Hadžića Ravan — 290;

Hahl Dragutin — 761;

Halapić — 310, 311, 736;

Ha-mzići (s.) — 368;

Han Osanica — 358, 390, 469;

Han Pijesak — 388, 704, 705;

Han Soha — 81;

Han Vrba — 311;

Hercegovina — 349, 353, 359, 363, 365, 374, 381, 385, 392, 411, 43G, 459, 460, 461, 464, 466, 477, 490, 496, 498, 501, 503, 504, 512, 563, 575, 591, 593, 601, 602, 615, 630,

657, 661, 673, 678, 680, 727, 732 753;

Hentschel Majer — 511;

Hitler Adolf — 555, 561;

Hoćešina — 30, 84, 93, 169, 171 251, 301;

Horstenau von Glaise (njem. general) — 555;

Hošteter Vojko — 48;

Hotić Mesud — 152, 652;

Hozlći — 738;

Hrastova Kosa — 587;

Hrblija — 735, 739;

Hrgar — 75, 105, 108;

Hrgud — 429;

Hrvatska — 356, 362;

Hum — 283;

Humić — 232, 252, 342, 808;

Hunka — 81, 82;

I

Ifsar — 23, 79, 81, 82, 83, 187, 188, 230, 231;

Igman (pl.) — 781;

Igriste — 780;

Ilić Bogdan — 310;

Ilić Pavle-Veljko — 89, 188, 230;

Ilijina Glava — 67, 283, 284;

Ilinčić Novica — 155;

Ilino Brdo — 40;

Imotski — 129, 479, 519, 532, 540, 618, 621, 690, 694, 696, 752;

Innamorati Fausto — 354;

Iser (domobranski general) — 834;

Ivančević Dane — 330;

Izgori — 286;

J

Jablanica (G. i D.) — 206, 453, 527, 529, 533, 545, 548, 621, 622, 627, 628, 630, 631, 635, 636, 693, 805;

Jablanovići — 111;

Jabučna — 102, 165, 177, 178, 202;

Jabuka (s.) — 20, 93, 99, 100, 110, 222, 224, 432, 507;

Jaglica Dušan — 298;

Jahorina — 188;

Jajce — 130, 135, 377, 388, 394, 397, 458, 475, 704, 707, 709, 711, 721 724, 742;

Jakić Velimir — 84, 223, 225, 226;

Jakir (s.) — 312;

Jakomirsko Br. — 375;

Jakšić Pavle — 71, 107, 139, 251
 258, 279, 304;
 Jakubov Grob (s.) — 23, 30, 171;
 Jamelina — 67, 68;
 Janičijević Rade-Bomba — 187;
 Janušević Milun — 186;
 Janj — 256;
 Janja — 606, 652, 735;
 Janjići — 713;
 Jasenica — 108;
 Jasenovac — 208, 448, 572;
 Jasenovi Potoci — 253;
 Javor (k. 999) — 89;
 Javor (pl.) — 155;
 Javorak (s.) — 27, 41, 70, 125, 188;
 Javorov Vrh — 468;
 Javorski Boža — 223;
 Ječmište — 67, 69, 232, 233, 284;
 Jelašca (s.) — 137, 431;
 Jelaširiovcī — 104;
 Jeleč — 137, 393, 430;
 Jelino Polje — 297;
 Jelovac Jovan — 36, 97;
 Jelovac Milutin — 36;
 Jerinići (s.) — 286, 296;
 Jevđević Dobrosav — 464, 532, 533,
 541, 544, 620, 694, 696, 732;
 Jhovica — 105, 113;
 Jončić Nikola — 343;
 Jošavka — 439;
 Jovanović Arso — 130, 309;
 Jovanović Blažo — 95, 128;
 Jovanović Rade — 323;
 Jovanović Vaso — 10, 11, 13, 14, 34,
 37, 38, 65, 84, 95, 136, 178, 196, 228,
 229, 243, 286, 293, 296;
 Jović Radoslav-Miško — 161, 201;
 Jovičević Milo — 278;
 Jovović Milorad — 186;
 Jugovo — 99;
 Jurlin Ante-Marko — 261;

K

Kablena Glava — 616;
 Kačak (s.) — 22, 29;
 Kadina Luka — 44;
 Kakmuži — 244;
 Kalaitović Vuk — 40, 223, 226;
 Kalinović — 78, 89, 90, 137, 138,
 156, 232, 248, 359, 393, 394, 411,
 414, 429, 430, 432, 453, 468, 471,
 472, 513, 514, 553, 563, 575, 602,
 687, 702, 708, 718, 746, 759, 781,
 801;

Kaluderovići (s.) — 23;
 Kalušići (s.) — 36, 132;
 Kaljići — 235;
 Kamen (s.) — 737;
 Kamen (k. 650) — 775;
 Kamena Gora — 9, 19, 20, 35, 44,,
 100, 149, 223, 224, 227, 235;
 Kamenita (s.) — 444;
 Kamenno Polje — 337;
 Kamešnica (pl.) — 735, 816;
 Kamzin Vrh — 737;
 Kanje (s.) — 142, 144, 147;
 Kapak (brdo) — 79;
 Karabegović Osman — 60, 153;
 Karanović Nikola — 23, 30, 62, 136,,
 177, 178, 179, 262, 279, 281;
 Karin Put — 829;
 Kazanci — 248;
 Kecman Vasilj — 298;
 Kerović Radivoje — 199;
 Kesar Savo — 318;
 Keserović Dragutin — 147, 148;
 Kičevo — 227;
 Kifino Selo — 429, 698;
 Kiselica (s.) — 92, 110;
 Kladarin Đuro — 139, 304;
 Klanac — 44, 100;
 Klapuhe (s.) — 22, 29;
 Klarić Ilija — 718;
 Klašnica — 590;
 Kleke — 44;
 Kleuta,, — 355;
 Kiseljak — 805;
 Klismerine — 23;
 Klopot — 44;
 Kljajić Filip-Fića — 10, 11, 13, 14.,
 65, 87, 95, 196, 240, 243, 284, 296?
 Ključ — 104, 208, 214;
 Kljuunac (brdo) — 280;
 Kmur — 90, 137;
 Kmurica — 90;
 Knežević Velimir — 186, 187;
 Kneževići — 111;
 Knežina — 725;
 Knin — 297, 402;
 Kobilja Glava — 382, 429, 754, 755,,
 756;
 Kokici — 388;
 Kokin Brod — 39;
 Kolak Rudo — 309;
 Kolašin — 34, 36, 103, 131, 133, 147.,
 154, 155, 184, 185, 186, 187, 193,
 195, 196, 216, 225, 238, 419, 455.,
 472, 486, 509, 511, 553, 640;

- TCom (k. 1247) — 180, 197;
 Komar — 609;
 Komarane — 40, 111, 149, 225;
 Komogovina — 379;
 Konjevlaz — 154;
 Konjic — 40, 523, 525, 527, 529, 532,
 533, 534, 536, 537, 544, 546, 621,
 624, 625, 627, 629, 633, 636, 697;
 Konjske Vode — 137, 412, 430;
 Kopilovi — 122; •
 -Kopilje — 513, 564;
 Koprivna — 74, 718;
 Koprivnica — 356, 362;
 Korče (k. 1255) — 794, 812, 813;
 Korčegin dr Konstantin — 18;
 Korčula — 355, 360;
 Korda Rade — 669, 672;
 Kordovina — 235;
 Koričani (G. i D.) — 394, 718, 719;
 Korična — 311, 312, 313, 314, 736,
 737, 738;
 Korijen — 93, 227, 235, 251, 302;
 Korlat — 283;
 Korpus prvi bosanski NOU — 17,
 31, 58, 115, 129, 130, 134, 151, 156,
 254, 255, 735;
 Korpus drugi bosanski NOU —
 151, 255, 297, 308^
 "Kasače — 358;
 Kosanica — 69, 93, 94, 112, 169, 171,
 224, 250, 252;
 Kosman — 610, 639;
 Kosorić Pero — 90, 281, 290;
 Kosovo — 101;
 Kostajnica — 205, 439;
 Kostić Dušan — 57;
 Kotarac (s.) — 23;
 Kotka (k. 1231) — 89;
 Kotle Nikola — 153;
 Kotor — 351, 564, 576, 594, 603, 658,
 674, 681;
 Kotor Varoš — 130, 423;
 Koturovo — 206;
 Kovač Planina — 9, 22, 29, 63, 64,
 65, 68, 84, 92, 93, 94, 96, 97, 168;
 Kovačevac — 311;
 Kovačevci — 738;
 Kovačević Branko — 177;
 Kovačević Dušanka — 89;
 Kovačević Sava — 27;
 Kovačević Stole — 152;
 Kovačevići (s.) — 29, 230;
 Kovačić (tuštaša) — 369, 378, 389,
 391, 395, 415, 434, 441, 448, 470,
 483, 506, 507, 515, 516, 565, 567,
 579, 588, 596, 606, 609, 638, 642,
 652, 661, 668, 675;
 Kovren — 9, 19, 34, 37, 84, 93, 100,
 101, 216, 223, 227, 234, 252, 302;
 Kozara Pl. — 130, 205, 212, 214, 255,
 433;
 Kozara (s.) — 83, 84;
 Kozica — 19, 44, 227, 235;
 Krbljine — 47;
 Krčino Brdo — 79;
 Krće — 9, 19, 20, 93, 98, 99, 110, 168;
 Kremenjače — 101, 177, 178;
 Krežovo — 775;
 Krežović Gojko — 65, 94;
 Krivi Do — 602;
 Krivočević Miladin — 186;
 Krnjača — 19;
 Krnja Jela — 217;
 Krstac — 230, 231, 232, 233, 286,
 341;
 Krstači — 44;
 Krstajić Veljko — 186;
 Kršna Jela — 367, 375;
 Krupice — 100, 102, 169, 171, 234,
 235, 250, 302;
 Kruščica — 71, 390, 437, 440, 781;
 Kruščičko Br. — 122, 124;
 Kruševo — 30, 93, 138, 165, 169, 171,
 249, 251, 283, 290, 295, 432;
 Kući (predeo) — 616;
 Kukulje — 111;
 Kulaši — 566, 588, 595, 649, 650,
 656, 832;
 Kulen Vakuf — 308;
 Kulina — 194, 196, 203;
 Kumić — 790, 792, 793;
 Kunar — 68, 342;
 Kundalež — 833;
 Kunduci — 123;
 Kunovica (s.) — 337;
 Kunov — 67, 232, 233;
 Kupres — 130, 312, 804;
 Kušlat — 262, 790, 794, 809, 812, 813;
 Kuta (s.) — 137;
 Kutanjac Stanko — 652;
 Kutlov Krš — 251;
 Kutuša — 169, 250;

L

- Lah Milan — 119;
 Laketić Žarko — 186;
 Laljevići — 111;
 Lanište — 281;

Lastrić Dobrila — 169;
 Lastva (s.) — 351;
 Lašić Đorđe — 148;
 Lazarević Sava-Batara — 154;
 Lebršnik — 363, 364, 430;
 Ledići — 719;
 Ledinac — 525, 526;
 Ledine — 565;
 Lehovo Brdo (s.) — 23;
 Lekić Danilo — 96, 130, 139, 143,
 145, 240, 279;
 Lekovina — 225;
 Lepenac — 103, 143, 171, 194, 250,
 319;
 Lepešnica (r.) — 9, 35, 92, 102, 110;
 Lešina — 653;
 Levertara — 595, 608, 782;
 Liječevina (s.) — 280, 283;
 Lijeska (s.) — 102, 177, 178, 180,
 235, 250, 337;
 Liješnje — 154;
 Lijeve Rijeka — 148, 475;
 Lika (predeo) — 135, 402, 404, 641;
 Likića Do — 280;
 Lim (r.) — 29, 40, 63, 84, 92, 94, 96,
 110, 111, 131, 132, 136, 144, 146,
 169;
 Lipnik — 73, 104;
 Lipova Glava — 595;
 Lipova Ravan — 645;
 Lipovo — 509, 550, 553;
 Lisa Pl. — 9, 19;
 Lisac Pl. — 615;
 Lisina — 207;
 Lisnik — 830;
 Livanjsko Polje — 314;
 Livno — 130, 311, 433, 521, 522, 617,
 621, 687, 702, 703, 738;
 Lohr Alexander — 372, '400, 461,
 552, 555, 641, 664;
 Lokrum — 603;
 Lokva (s.) — 764;
 Lončarević Đuro — 30, 305;
 Lopare (s.) — 380, 388;
 Lopić Aleksandar-Leko — 186;
 Lozanski Bora — 323;
 Lubnice — 455;
 Lučić Veljko-Kurjak — 824;
 Lukavice — 73, 104, 106, 114;
 Lukić (general-ustaša) — 688, 703,
 704, 706, 708, 710, 711, 724, 726,
 743, 744, 747, 760, 770, 772, 774,
 776;
 Lukić Mile — 114;

Lukovac (s.) — 721;
 Lukovica — 430;
 Lukovo — 42, 107;
 Lunja Glava — 311;
 Lupoglav — 596;
 Lući Palanka — 74, 104, 114;
 Lütters (njem. general) — 678;

Li

Ljeljenica — 19, 20, 21;
 Ljeskov Dub — 752;
 Lješnica (r.) — 110, 111, 179;
 Ljiijak Svetko — 168, 249;
 Ljubičić Zivorad — 307;
 Ljubija — 74;
 Ljubija Rudnik — 74;
 Ljubimir Ivo — 689, 751;
 Ljubina Pl. — 696;
 Ljubina (s.) — 137, 138, 431, 432;;
 Ljubinja — 753, 754;
 Ljubišnja (V. i M. pl.) — 238, 320,,
 615;
 Ljubovija (r.) — 165, 194, 195;
 Ljubunčić — 312;
 Ljubuški — 479, 690, 691, 692, 752;;
 Ljuće — 30;
 Ljujić Vojo — 204;
 Ljuta — 721;
 Ljuta Bara — 806;
 Ljutina (brdo) — 320;

M

Madžari — 230;
 Maglajlić Sefket-Mirko — 159; "
 Majer Vera — 48, 55, 57;
 Majetić (ust. pukovnik) — 783;
 Majeveca — 200, 322, 324;
 Majkić Japra — 72, 75, 76, 208;
 Majna Gora — 179, 194, 201, 202;
 Mala Kladuša — 317;
 Mala Rujiška — 105;
 Maleševci (s.) — 823;
 Malinsko — 107;
 Malkoevci (s.) — 312;
 Malo Sljeme — 337;
 Mandić Gligorije — 756;
 Manojlović Vlatko — 735;
 Manojlovići — 735;
 Manjača — 31, 208;
 Maoče — 9, 37, 84, 94, 227, 228, 234,
 235, 241, 242, 302, 566, 590;
 Marras (ital. general) — 556;
 Marin Mlado — 158;

- Marjanović Sida** — 140, 298;
JMarojević Milinko — 47, 52, 54, 55;
Martin Brdo — 205;
TMataruge — 9, 19, 44, 93, 100, 235;
"Materie Ilija — 159;
IMateševo — 34, 148, 184, 185, 509;
Matijević Tvrtko — 152;
Matović Milan — 133;
Mazarići (s.) — 240;
Mazoče — 123;
"Mažar Drago — 298;
Mažar Josip-Šoša — 32, 152;
.Mečava Mile — 288;
Mečava Petar — 109;
Mečenčani — 379;
Medna — 253, 254;
Medved Potok — 312;
Međeđe Brdo — 208, 209;
Međugorje — 105, 210;
Međugvožde — 195, 202, 225;
Međuvode — 206;
Mejdanica — 100;
Meka Gruda — 429, 753, 754, 756;
Meki Do — 102, 169, 171, 227, 234;
Meljak — 9, 29, 30, 64, 66, 68, 84, 93, 237, 244, 657;
TVešić Dragutin — 689, 750;
Meštrovac — 285;
Metaljka — 22, 29, 63, 83, 84, 92, 93, 94, 96, 97, 171, 204, 231, 250, 516;
"Metanac (s.) — 142, 439;
Metković — 350, 351, 354, 360, 366, 386, 393, 412, 432, 513, 529, 564, 594, 603, 658, 673, 681, 732;
Mihailović Draža — 33, 103, 133, 148, 155, 217, 510, 655;
Mihajlika Đoko — 323;
Miholja — 230;
Mijajlovica (k. 1401) — 20, 35, 93, 100, 110, 222, 224;
:Mijakovići — 251;
Mijatović Milorad — 18, 152, 167, 255;
Milojević Miloje — 62, 217, 240, 281;
'Milojević Rade — 48;
Milov Krš — 142;
Milovanović Milorad-Lune — 71, 188;
Milovo — 142;
Milunići — 19, 99;
Miljen — 422, 423, 433;
Miljević Milančić — 140, 211;
Miljevina (s.) — 78, 137, 188, 231;
Miljuš Dane — 114;
Minie Ljuba — 185;
Mioča — 111, 112;
Miočinović Rade — 303;
Mirići — 764, 765, 797, 798;
Mirković Milovan — 154;
Mironići — 22, 29;
Miška Glava — 74;
Mitrov Vojin — 298;
Mitrović Golub — 470;
Mješaji — 120, 123;
Mlječanička — 572;
Modri Do — 179, 202;
Mojkovac — 92, 102, 103, 112, 171, 184, 195, 196, 216, 224, 225, 237, 250, 341, 342, 419, 509, 511, 550, 553, 569;
Mokrine — 366;
Mokro — 596;
Momčilović Milorad — 132;
Moraea — 103, 646, 677;
Morović — 831;
Moslavačka Pl. — 362;
Mosor — 350;
Mostar — 248, 350, 353, 359, 366, 373, 386, 404, 409, 429, 432, 443, 459*, 461, 462, 463, 471, 491, 492, 499, 501, 518, 524, 527, 529, 532, 535, 536, 543, 544, 545, 548, 580, 591, 603, 613, 621, 622, 623, 624, 630, 631, 632, 633, 657, 673, 680, 688, 750;
Mostina — 507, 744;
Mrakovica — 205;
Mramorje (s.) — 823;
Mratinje — 286, 293, 294, 295;
Mravinja — 683;
Mrčen — 595;
Mrčevica — 652;
Mrkonjić Grad — 31, 115, 130, 135, 158, 207, 253, 256, 488, 719, 721;
Mujdžići (s.) — 735;
Mukat (s.) — 823;
Mussolini Benito — 561, 643;

N

- Nađ Košta** — 115, 129, 130, 153;
Nagorje — 681;
Nedajno — 681;
Nedović Milija — 148;

Nedović Vučina — 186;
Nedeljišta — 775, 777, 778, 780;
Negri Livio (ital. general) — 446,
539, 546, 624;
Nemila — 660, 667, 670, 769, 773,
774, 775;
Neretva — 15, 137, 359, 360, 374,
381, 459, 491, 496, 498, 500, 517,
523, 526, 530, 532, 533, 534, 535,
536, 537, 538, 539, 543, 544, 545,
547, 548, 553, 569, 617, 622, 624,
627, 631, 632, 635, 636, 697, 732;
NTetel Vladimir — 761;
NTevesinje — 28, 238, 248, 353, 559,
393, 411, 429, 459, 460, 462, 463,
464, 491, 499, 513, 532, 689, 696,
698, 699, 732, 754, 756;
Nikić V. Bajo — 92, 110, 132, 149;
TMikić Vukosava — 169;
Nikitović Miloš — 186;
Nikšić — 41, 64, 107, 136, 154, 185,
248, 381, 413, 419, 420, 424, 436,
455, 461, 475, 481, 503, 549, 563,
570, 575, 586, 591, 607, 656, 728;
Ninković Petar — 323;
Nova Varoš — 39) 131, 226, 252,
566;
Novaković Ljuba — 148;
Novaković Ratko — 318;
Novi Šeher — 567, 713;
Nozdre (k. 757) — 805;
Nuglasica — 297;

o

Obalj — 137, 513;
Obarde — 227;
Obod (s.) — 102, 177, 179, 194, 202,
250;
Obodnik — 165;
Obrenova Kosa — 199, 823;
Obrov — 132;
•Odred NOP banijski — 141, 358;
Odred NOP blokovski — 376;
Odred NOP birčanski — 745, 778;
Odred NOP drvarski — 297, 298;
Odred NOP glamočko-livanjski —
207, 253, 254, 255, 310;
Odred NOP kozarski — 141, 210;
Odred NOP četvrti krajiški — 737;
Odred NOP majevički — 90, 199,
380, 388;
Odred NOP moislavački — 362;
Odred NOP mosorski — 350;

Odred NOP podgrmečki — 72, 73,
113, 135, 140, 207, 209, 211, 298;
Odred NOP ribnički — 141, 207, 208,
209, 210, 212, 254, 256, 298;
Odred NOP travnički — 605;
Odred NOP zetski partizanski —
126;
Ogorevci — 195;
Ograde — 19, 20;
Oklade — 102, 103, 110, 177, 178,
179, 193, 194, 201, 202;
Okreč — 72, 73;
Omanović Hamdija — 318;
Orah — 653;
Orahovica (kod Prače) — 89, 649,
651;
Orahovica (kod Bijelog Polja) — 92,
109, 110, 111, 112, 133;
Orahovica (s. kod Nemile) — 771,
775;
Orahovo — 213;
Osijek (kod Foče) — 232, 565;
Ostojić Zaharije — 133;
Ostrožac (s.) — 378;
Ostružnja — 595;
Oštra Glava — 283;
Oštra Luka — 74;
Oštrej — 213, 298, 314;
Otaševac (s.) — 314;
Otilovići — 223, 224, 227, 235;
Otočac — 403;
Otrić — 297;

Pačariz Hodža — 39, 222;
Pajković Vojo — 186;
Palančište — 205;
Pale — 102, 103, 194, 202, 507;
Paljike — 96;
Pape (s.) — 92, 109, 110, 111, 112,
145, 177, 178, 201, 202;
Paunovac — 208;
Pavelić Ante — 555;
Pavino Polje — 9, 19, 35, 44, 180;
Pecka — 253, 254;
Peć — 39, 146, 154, 184, 419;
Pećanac Košta — 148;
Pekija — 283;
Peljave — 199;
Pelješac — 354;
Penezić Boško — 186;
Penezić Slobodan — 128, 233;
Perišić Radojica — 757;

- Perović (četnik) — 464;
 Petine (s.) — 23;
 Petković Đorđe — 323;
 Petrovići (G. i D.) — 113;
 Peulje — 297;
 Pfaffenroth (pukovnik) — 582, 584;
 Phleps A. (njem. general) — 496,
 497, 499, 500, 501, 502, 503, 505;
 Piazzoni Bandro — 351, 355, 361,
 367, 376, 384, 386, 393, 412, 413,
 430, 432, 453, 460, 464, 466, 468,
 478, 479, 481, 498, 500, 514, 558,
 564, 574, 577, 587, 594, 604, 636,
 658, 674, 681;
 Pijade Moša — 240, 431;
 Pijavičino (G. i D.) — 698;
 Pilar (pukovnik-ustaša) — 807, 815;
 Pilipović Mirko — 90;
 Piperi (predeo) — 34, 616;
 Pisana Jela — 217, 234;
 Pišteti — 351;
 Piva — 69, 156, 279, 285, 286, 290,
 295, 364, 430, 589, 597, 671, 676,
 678, 752;
 Pjaca Miroslav — 18;
 Piana — 382, 480, 503, 513, 563, 753,
 754, 755;
 Plansko — 230, 233;
 Pleća — 67, 68;
 Pliješ - 68, 69, 122, 123, 283;
 Pliješevina — 301;
 Plužine — 286, 350, 353, 429;
 Pljevlja — 8, 9, 10, 19, 20, 21, 22,
 23, 24, 29, 30, 35, 36, 39, 40, 63, 64,
 83, 84, 91, 93, 96, 97, 100, 109, 110,
 131, 154, 164, 171, 221, 222, 223,
 224, 228, 235, 236, 237, 245, 249, 251,
 252, 258, 300, 301, 302, 303, 436,
 443, 450, 508, 553, 566, 577, 587,
 595, 598, 607, 637, 641, 651, 667,
 675, 742, 759, 760, 773, 775;
 Pljevski Podovi — 256;
 Poblanična (r.) — 23;
 Poda — 67, 764, 765, 794;
 Podborovo — 235, 245;
 Podgaj — 66, 67, 69;
 Podgora — 311, 581, 681;
 Podgorica — 185, 420, 424, 436, 461,
 487, 509, 511, 592;
 Podgorija — 17;
 Podgorje — 68;
 Podgradci (G. i D.) — 206;
 Podgradina — 311, 576;
 Podgrade (s.) — 123;
 Podgrmeč — 73, 76, 105, 113, 135,
 140, 141, 209, 254, 255, 297, 299;
 Pod Han — 586;
 Podhum — 773;
 Podkleča — 719;
 Podkovačica — 19, 22;
 Podkozara — 96, 97;
 Podkraj (s.) — 311, 312, 738;
 Podkrajci — 227, 234, 566;
 Podpeće — 93, 165, 171, 242, 244,
 249, 250, 251, 302;
 Podrašnica — 253, 254, 256;
 Podsjerine — 285;
 Podvidača — 73, 114;
 Poleksić Marko — 185;
 Policer dr Stevan — 140;
 Polja (G. i D.) — 171, 283;
 Poljanac Branko — 109, 135, 141,
 152, 211, 214, 299, 314;
 Poljica (s.) — '673, 681;
 Ponikve — 230, 231;
 Popov Do — 30, 244, 282, 299, 300,
 301, 320, 329, 639;
 Popov Most — 431;
 Popovac dr Ismet — 695, 746;
 Popović Koči — 10, 37, 38, 61, 65,
 139, 180, 196, 197, 240, 243;
 Popović Krsto — 218, 364, 472;
 Popović Milivoja — 752;
 Popović Milorad — 697, 699;
 Popovići — 588;
 Posušje — 519, 540, 618, 621, 690, 752;
 Potkalinje — 108;
 Potkovač — 245;
 Potkraj — 605;
 Potoci (s.) — 171;
 Potok (s.) — 791, 809;
 Potpeć — 64, 66, 67, 188, 394, 711;
 Potrk (s.) — 178, 195, 202;
 Prača — 39.4;
 Prekaja — 254, 255;
 Presjeka — 365;
 Prešić Zdravko — 140;
 Pribelja (s.) — 313, 314, 737, 738;
 Priboj — 36, 39, 131, 143, 146, 222,
 223, 380, 388, 472, 476;
 Priboj (kod Tuzle) — 199;
 Prigredani — 532, 545;
 Prijedor — 205, 206, 212, 457;
 Prijedražje — 122, 440;
 Prijepolje — 8, 19, 20, 21, 24, 36,
 39, 91, 93, 100, 110, 111, 130, 132,
 139, 142, 146, 147, 154, 221, 222,
 223, 224, 226, 258, 486, 508, 553

Premieri demente — 410;
 Prisoje — 234, 251;
 Prnjavor — 159;
 Prošara PL — 205;
 Prošćenje — 102, 225, 227, 326, 341;
 Prova (s.) — 816;
 Prozor — 129, 130, 521, 522, 523,
 524, 525, 528, 530, 537, 539, 540,
 543, 544, 546, 548, 619, 621, 022,
 625, 629, 630, 631, 635, 636, 692,
 773;
 Prpić (general) — 404;
 Pržine — 248;
 Pucar Đuro — 159;
 Pudín Han ~ 208;
 Puhalić (bofac NOVJ) — 114;
 Pulac — 609;
 Purić — 395, 711;
 Pusto Polje — 290, 294, 295;
 Pušina — 122;
 Putešavica — 673;
 Putišići — 68, 338;
 Pužić Jovo — 173, 175, 343, 345;

R

Rabitlje — 223;
 Račevo — 44, 100;
 Radača — 89;
 Radaslije — 310, 311;
 Radeća (s.) — 513;
 Radić (V. i M.) — 74;
 Radić Rade — 32;
 Radište (s.) — 649;
 Radojević Vojin — 757;
 Radomirovac — 74;
 Radosavljević Bogdan — 323;
 Radov Krš (k. 890) — 142;
 Radović (s.) — 812;
 Radović (četnik) — 225;
 Radović Milovan — 186;
 Radović Radula — 132;
 Radovići (s.) — 764, 765;
 Radovina — 285;
 Radulović Radula — 186;
 Raduša Pl. — 735;
 Raičević Milisav — 89;
 Railić Radoman — 40;
 Rajčevići — 111;
 Rajetići (s.) — 764;
 Rajlić — vidi Rajiči;
 Rajići — 735;
 Rakani — 74;
 Rakitno — 621, 622;
 Rakočević Jagoš — 186;

Rakočević Nenad — 34;
 Rakočević Novica — 34;
 Rakonje — 133;
 Rama (r.) — 533, 544;
 Rama (s.) — 522, 523, 525, 530, 536,
 537, 546, 548, 626, 630, 631, 636;
 Ramo (brdo) — 196, 203;
 Ranković Aleksandar-Marko — 240,
 251;
 Rasijevići (s.) — 743;
 Raskršće — 81, 82;
 Rasovi Vrh (k. 1672) — 337;
 Rastićevo — 297;
 Rastošnica — 388;
 Rastovo — 638, 642, 650, 660, 772;
 Raščići — 22, 23, 29;
 Rašović Branko — 186;
 Raštegorac Ante — 78;
 Rataj — 137;
 Rauš Stevan — 152;
 Ravan — 200, 794, 812;
 Ravča — 366, 375, 376, 386;
 Ravna Rijeka — 9, 35, 92, 110;
 Ravne Njive — 68;
 Ravno — 248, 286, 432, 465, 468.,
 523;
 Razvršje — 102, 251, 341;
 Razrez (s.) — 23;
 Re Carlo Gian — 554, 555;
 Rebinja Glava — 366;
 Reljin Kam. — 227, 234;
 Ribar dr Ivan — 7;
 Ribarevina — 35, 103, 130, 136, 147.,
 169, 179, 193, 197, 207, 221, 250,
 450;
 Ribari — 359, 429;
 Ribnik — 104;
 Ribbentrep Von — 555;
 Rijeeca (s.) — 101, 227;
 Rijeka — 122;
 Rilić — 697;
 Rim — 555, 557;
 Risovac — 105, 135, 42.1;
 Robotti Mario — 373, 387, 400, 404,
 424, 429, 447, 460, 462, 463, 489,
 536, 537, 554, 555, 557, 601, 612,
 614, 641, 644, 662, 663, 664, 665;
 Robuljevac — 580;
 Rodić Gojko — 153;
 Rcdić Slavko — 18, 151;
 Rogatica — 188, 776;
 Rogoj — 687, 708, 714;
 Rogosija — 775;
 Romani (s.) — 137;

Koncaglija Ercole — 581, 616;
Bore — 31;
Rossi (ital. general) — 554, 557, 663;
Rovca — 34, 103, 186;
Rožaj — 39, 419;
Rudeš (s.) — 23;
Rudići (s.) — 311;
Rudine — 193, 195, 196, 202, 203,
221, 283, 286, 311, 737, 738;
Rudište — 651;
Rudo — 21, 24, 29, 36, 39, 63, 64,
84, 94, 96, 100, 131, 171;
Rude (brdo) — 64;
Rujevac — 296;
Rujiška (M. i V.) — 113;
Ruma — 356;
Rumler (general) — 759;
Ružmarin — 354;
Ružić Iyan — 185;
Ržehak Alfred — 152;

S

Sajković — 135, 158, 687, 740, 816;
Samari (brdo) — 97;
Samodrag — 375;
Sana (r.) — 298, 444;
Sandžak — 39, 40, 116, 131, 146, 461,
490, 566, 577, 587, 595, 637, 641,
650, 659, 667, 674;
Sanski Most — 74, 75, 140, 210, 214;
Sarajevo — 131, 245, 246, 247, 475;
Sava (r.) — 199, 205;
Savić Branko — 778;
Savin Lakat — 222, 223, 224;
Sekulić Dušan — 124;
Selište — 234, 302;
Seoca (s.) — 513;
Siga — 9, 35, 92, 110, 171, 250, 341;
Simonović Danilo — 24, 170, 339;
Simonović Veljko — 186;
Sinj — 402;
Sinjac — 286;
Sinjajevina PL — 33, 172, 250;
Siver Planina — 6, 37;
Sjenica — 133, 155, 450;
Sjetlina (ž. st.) — 458, 469;
Skadar — 148;
Skakavac — 210;
Skakavci (s.) — 650;
Skender Vakuf — 323;
Skenderovina — 29, 171;
Slabić — 68, 283;
Slanac (s.) — 72;
Slano Brdo — 682;

Slatina (s. kod Ifsara) — 83, 84, 230;
Slatina (s. kod Meštrovca) — 67,
285;
Slatina (k. 1412) — 20;
Slatka — 227, 234;
Slepač Most — 179, 180, 193, 194,
195, 197, 202, 203, 221, 225, 250, 336;
Slijepčević Uroš — 48;
Slunj — 421, 437;
Smirnov Oljeg — 100;
Smirnov Vladimir-Voloda — 121;
Smrčevica — 642;
Smrtica — 297;
Sokolac (s.) — 100, 101, 177, 178,
197, 225, 234, 703, 776;
Sokolina — 414, 723;
Sokolovića — 193, 195, 201, 202, 203
221;
Solun — 461;
Somine — 375;
Sovici (s.) — 691, 694;
Spećina Franjo — 689;
Spicacci Guglielmo' — 504;
Srb — 214, 297;
Srebrnica (brdo) — 225;
Srednje Brdo — 44, 100;
Srem — 200;
Stabna (s.) — 62, 286;
Stambučići — 469, 482;
Stanari — 595, 605;
Stancani — 302;
Stanišić Bajo — 148, 624, 699;
Stanišić Milija — 204;
Stankovići — 354;
Stara Rijeka — 74;
Staretina PL — 31, 213, 739;
Stari Majdan — 74;
Starina (s.) — 649, 651;
Staro Selo — 451, 457, 476, 487;
Starović Stevo — 699;
Stekerovci — 31, 254, 313;
Stepen — 349, 350, 429, 549, 755;
Stišović Obrad — 140, 211;
Sto (brdo) — 154;
Stojaković Dragan — 106;
Stojnic Velja — 151, 289, 297;
Stolac — 350, 354, 360, 366, 373, 386,
393, 412, 429, 432, 461, 463, 464, 468,
471, 503, 513, 556, 557, 741, 753;
Stožer — 225, 234, 241;
Stožiče — 314;
Stranjane — 225;
Strečanje — 23;

Strmica — 135, 214, 314;

Strug — 107;
Strugar Niko — 27;
Studena — 205;
Stupar Rade — 211;
Stupar Stevo — 211;
Stupovi — 122;
Subotić Vukašin — 91;
Suha — 293, 294, 295, 682;
Suho Polje — 283, 285, 297;
Surdup — 70;
Sutivan — 439;
Sutjeska (r.) — 120, 123, 252, 285,
294, 295, 296, 321, 360, 375, 646,
653, 682;
Suva Česma — 705;
Suvaja (G. i D.) — 74, 108, 210;
Suvajsko Medugorje — 105, 108;
Suvo Polje — 311;
Sv. Petka — 603;
Svinjarevac (s.) — 829;
Svojevo (s.) — 223, 224;

Š

Šadići — 23;
Šahovići — 8, 9, 19, 34, 35, 37, 40,
92, 94, 101, 102, 110, 112, 179, 180,
193, 194, 195; 197, 201, 202, 203,
216, 221, 223, 224, 225, 226, 227,
235, 241, 472, 485, 486, 509, 550,
553, 598;
Šamarica (pl.) — 358;
^ Šanac — 97;
Šarića Krš — 194, 202;
Šarnbek Ivan — 688, 729, 748, 750,
758;
Šator Planina — 735;
Šavnik — 42, 64, 95, 315, 510, 589,
645, 655, 671, 673, 676, 683;
Šćekić Vlado — 262;
Šćepan Polje — 66, 69, 107, 121, 123,
138, 188, 230, 231, 232, 243, 252,
283, 285, 290, 295, 669;
Šekovići — 199, 371, 378, 423, 434,
567, 588, 649, 651, 702, 707, 745;
Šibalić Mijuško — 119;
Šid — 449, 455;
Šiljegović Boško — 43, 109, 135, 141,
152, 211, 214, 299, 314;
Šimić Franjo — 520, 521, 694, 752;
Šipačno — 429, 752;
Šipka Ranko — 206;
Šipno — 350;
Široki Brijeg — 479, 527, 530, 543,
545, 547, 621, 623, 693, 694;

Šivolje — 47;
Škrta Planina — 476;
Škunderić Mihajlo — 140, 211;
Sljeme — 100, 102, 178, 196, 203,
225;
Sljemena — 227, 234;
Šljuke — 244;
Šolaja Simo — 288;
Štekerovci — 735;
Štetići — 281, 282;
Štitarica — 193;
Štrec Đuro — 153;
Šuk — 233;
Šuković Lazar — 186;
Šuković Vukota — 186;
Šumane — 30, 249;
Šumnjaci — 737;

T

Tanjga Brane — 298;
Tara (r.) — 8, 34, 66, 102, 103, 133,
180, 193, 197, 225, 227, 228, 235,
237, 238, 279, 280, 283, 284, 285,
294, 295, 302, 314, 326, 329, 337,
338, 342, 550, 597, 598, 611, 616,
646, 671;
Tasovac Milorad — 186;
Tasovići — 382, 467, 498, 522, 621,
623, 624, 632;
Tasovići — 463;
Tepca — 69, 285, 302, 681;
Terzić Velimir — 215, 221, 224, 231;
Teslić — 446, 451, 469, 476, 482, 507,
515, 578, 588, 595, 642, 770;
Tešanović Lazar — 32;
Tešanj — 567, 578;
Tihotina — 74;
Timar — 33;
Tiškovac — 297;
Tjentište — 295, 682;
Toči — 93;
Todorović Mijalko-Plavi. — 45, 240;
Toholji — 607, 670;
Tomići (s.) — 825;
Tomić Jandrija-Cić — 298;
Tomović Dušan — 186;
Topčić Polje — 771;
Toplo Prisoje — 597;
Torlakovac — 705, 707;
Travnik — 358, 605, 660, 670, 719,
770, 773, 775, 801, 805;
Trbušće — 120, 121, 122, 295, 437,
440;
Trebeško Brdo — 96, 98;

- Trebinje — 446, 545, 613, 621, 689, 750;
 Trebišnica (r.) — 586, 603, 612, 613;
 Trebljevine — 169, 250;
 Trikić Savo — 24, 170, 339;
 Trikić Vaso — 159;
 Trnovačke Kolibe — 295;
 Trnovačko Jezero — 61, 293;
 Trnovo (s.) — 388, 423, 433, 453, 462, 687, 702, 703, 705, 711, 714, 719, 780;
 Trnjaci (s.) — 825;
 Trošanj — 122;
 Trošnjic — 122;
 Trovrh (k. 1386) — 342, 762, 763, 765, 790, 793, 796, 801, 802, 808, 809, 811;
 Trstenik — 354;
 Trtoševo — 281, 282;
 Trubjela — 446;
 Trusina — 429;
 Tulovo — 235, 566;
 Tupci — 23, 29;
 Turbe — 453, 462, 649, 675, 704, 720, 725, 770, 775, 805;
 Tustovo — 202, 203;
 Tutin — 39;
 Tutnjevac — 199, 414;
 Tuzla — 200, 394;
 Tvrdaci — 23, 30, 67, 282;
- U
- Ubla — 564;
 Ugar — 606;
 Ujniče — 110, 144;
 Ukrnjica — 488, 507, 832;
 Ulobići — 61;
 Ulog — 46, 47, 48, 53, 137, 353, 355, 359, 367, 429, 430, 472, 508, 513;
 Uloševina — 102, 171, 341;
 Umetić — 572;
 Una (r.) — 444;
 Uništa — 302;
 Ustikolina — 63, 64, 65, 77, 78, 80, 93, 110, 188, 358, 363, 368, 390, 414, 432, 458, 472, 702, 704, 705, 781;
 Uvac — 226;
 Uzlup — 66, 67, 69, 231, 280, 283, 285, 286, 290, 294, 295, 338;
- V
- Vaganj — 256;
 Vajs dr Filip — 138;
 Varine — 228, 234;
- Varošluk — 705;
 Vasojevići (predeo) — 154, 185, 186;
 Vaškova — 133, 227, 234;
 Večić (s.) — 572; .
 Vela Luka — 355;
 Velebit — 297;
 Velenići — 285;
 Velije — 298;
 Velika Gračanica — 385;
 Velika Jasenica — 451;
 Velika Kladuša — 572;
 Velika Ravan — 283, 285;
 Velika Župa — 40;
 Velino Selo — 829;
 Vesković Simo — 323;
 Veža Milan — 281;
 Vidaković (kapetan) — 123;
 Vidimlije (s.) — 311, 737, 738;
 Viduša — 723;
 Vijačani — 605;
 Vijenac (k. 1356) — 68, 69, 343, 764, 793, 794, 812, 813;
 Vikoč (s.) — 29, 30, 67, 69, 230, 232, 281, 282;
 Vilica Gumno — 272;
 Viluse — 413, 429, 446, 559, 563;
 Vis (brdo) — 168, 343;
 Viševina — 67, 283;
 Višnica (s.) — 692;
 Višnjica Do — 286;
 Vitovlje — 719;
 Vjernovići — 285;
 Vještica Stevo — 211;
 Vještica Gora (pl.) — 816;
 Vlajsoviće — 605;
 Vlasenica — 703, 745, 775, 776;
 Vlaško Polje — 169, 194, 202;
 Vlatković Nemanja — 17, 152, 735;
 Voćin — 416, 418, 435, 442, 449, 454;
 Vojakovo — 206;
 Vojevac — 74, 108;
 Vojički Stanovi — 208;
 Vojinović Dura — 43;
 Vojnović Petar — 152, 299;
 Vojnovići — 120, 121;
 Voitine (s.) — 338;
 Volar — 74;
 Voljača (brdo) — 98;
 Vranograč — 317;
 Vran Potok — 97;
 Vranjska Mosura — 74;
 Vratinci — 691;
 Vratio — 33, 154;

Vrba — 94, 112, 350, 355, 360, 374,
 430, 753;
 Vrbanja — 439;
 Vrbas (r.) — 58, 157, 253, 254, 255,
 256;
 Vrbica — 67, 431, 564;
 Vrbnica — 137, 295, 393, 453;
 Vrdi — 622;
 Vrgorac — 351, 354, 360, 366, 375,
 386, 393, 412, 432;
 Vrgoševići — 44;
 Vrhovni štab NOV i PO Jugosla-
 vije — 27, 61, 66, 68, 70, 77, 95,
 115, 120, 125, 127, 129, 130, 134,
 137, 151, 154, 156, 184, 187, 230,
 236, 239, 245, 248, 251, 252, 253,
 258, 262, 279, 281, 286, 299, 314,
 321;
 Vrela (s.) — 649, 651;
 Vrijeka — 699;
 Vršeljak — 81, 82;
 Vrtoče — 308;
 Vrulja — 19, 227, 234, 235, 251;
 Vučevo — 121, 283, 290, 293, 296,
 321;
 Vučković Ljubo — 61, 62;
 Vujević Nedeljko — 733;
 Vujisić Leka — 186;
 Vujisić Mojsije — 186;
 Vujović Milutin — 140, 211;
 Vujović Ratko-Coče — 153, 214;
 Vukasovići — 23;
 Vukosavci — 567, 578;
 Vukosavići (s.) — 572;
 Vukotić Jovo — 70, 121, 125;
 Vukotići — 111;
 Vukotičko Brdo — 142;
 Vuković Miodrag — 186;
 Vukovo Brdo — 35, 44, 227;
 Vukovsko (s.) — 735, 773;
 Vuksanović Ljubo — 186;
 Vukša Mile — 330;
 Vukušić — 395, 711;
 Vulin Petar — 211;

Z

Zaborak — 29, 41, 63, 171, 231, 507,
 516, 550, 569, 743, 746;
 Zabrđe (s.) — 824;
 Zaglavice — 396;
 Zagreb — 256, 372, 400;
 Zajedni Do — 165, 250;
 Zakalje — 98;
 Zakmur — 295;

Zalin — 113;
 Zamrština (s.) — 286;
 Zaostro — 168, 249;
 Zarubica Milorad — 186;
 Zastolje — 359;
 Zaton — 133, 147, 148;
 Zavajit — 67, 68, 84, 188, 229, 231,
 243, 252, 262, 281, 282, 607;
 Zavalje — 105, 208;
 Zdelar Miša — 323;
 Zečje Brdo — 68, 342;
 Zekića Potok — 194;
 Zelena Stena — 251;
 Zemun — 442;
 Zenica — 674, 832;
 Žgonjanin Žarko — 152;
 Zlatić Budimir — 189;
 Zlatni Bor — 66, 67, 68, 69, 71, 283,
 319, 329;
 Zmajević Josip — 718;
 Zogović Radovan — 65;
 Zogović Vjera — 46, 54;
 Zona treća operativna NOP odreda
 Hrvatske — 160, 162, 198, 321,
 324;
 Zorić Milan — 104, 152;
 Zrmanja — 297;
 Zuech Stjepo — 690, 752;
 Zupčići — 97;
 Zukva — 430;
 Zvatić (s.) — 692;

Z

Zabljak — 95, 188, 233, 510, 598, 611,
 616, 670, 672, 676, 677, 681, 683;
 Žaljevo — 193, 195, 202, 203, 221;
 Zari (s.) — 102, 103, 169, 178, 194,
 336;
 Ždera Jovan — 310;
 Zeljetuša (s.) — 691;
 Željezno Polje — 832, 833;
 Zepče — 674;
 Žeravica — 414, 723, 780;
 Zidovići — 92, 109;
 Zitomislčići — 462;
 Zivan (pl.) — 753;
 Žižović Ljubisav — 189;
 Zuber — 101;
 Zugić Komnen — 38;
 Zugić Svetozar — 186;
 Zuglići — 627;
 Zupa (predeo kod Prijepolja) — 223;
 Zupa (Makarska) — 350;